

**UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ”
DIN CHISINAU**

**Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 373.2.015 (043.3)**

BUZENCO AURICA

**FORMAREA ORIENTĂRILOR AXIOLOGICE LA
PREȘCOLARI DIN PERSPECTIVA ETNOPEDAGOGIEI
FAMILIEI**

531.01 – Teoria generală a educației

Teză de doctor în științe pedagogice

Conducător științific:

**Silistraru Nicolae, dr.
hab. ped., prof. univ.**

Autorul:

Buzenco Aurica

CHIȘINĂU 2017

© BUZENCO AURICA, 2017

CUPRINS

ADNOTARE	4
LISTA ABREVIERILOR.....	7
INTRODUCERE.....	8
1. PROBLEMA IDENTITĂȚII ETNICE – PREMISĂ DE FORMARE A ORIENTĂRILOR AXIOLOGICE LA PREȘCOLARI DIN PERSPECTIVA ETNOPEDAGOGIEI FAMILIEI	
1.1 Conceptul de identitate etnică	17
1.2 Cultura populară – model de educație familială	31
1.3 Folclorul și tradițiile de familie în formarea orientărilor etnoculturale și interculturale la preșcolari	42
1.4 Educația populară –factor prioritar al educației familiale	55
1.5 Concluzii la capitolul 1	59
2. PEDAGOGIA POPULARĂ – NUCLEU AL ORIENTĂRILOR AXIOLOGICE LA PREȘCOLARII MARI DIN PERSPECTIVA ETNOPEDAGOGIEI FAMILIEI	
2.1 Omul ideal ca model de educație în familie	62
2.2 Mediul etnic al copilului în sistemul educației familiale	68
2.3 Educația familială din perspectiva permanenței educației populare	83
2.4 Concluzii la capitolul 2	99
3. INVESTIGAȚII EXPERIMENTALE DE FORMARE A ORIENTĂRILOR AXIOLOGICE LA PREȘCOLARII MARI DIN PERSPECTIVA ETNOPEDAGOGIEI FAMILIEI	
3.1 Modelul pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei	101
3.2 Experimentul de constatare	107
3.3 Experimentul de formare (Formarea educatorilor, educația părinților și copiilor în contextul pedagogiei populare)	116
3.4 Validarea experimentală a modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei	133
3.5 Concluzii la capitolul 3	144
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	146
BIBLIOGRAFIE	150
ANEXE	
Anexa 1. Formarea axiologică la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei, Curriculum experimental	157
Anexa 2. Chestionar pentru preșcolari	165
Anexa 3. Chestionar pentru educatori	166
Anexa 6. Glosar	167
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	173
CV- ul AUTOAREI	174

ADNOTARE

Buzenco Aurica,

Formarea orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei,

Teză de doctor în științe pedagogice. Chișinău, 2017

Structura tezei cuprinde introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, adnotare în limbile română, engleză și rusă, cuvinte-cheie, bibliografie din 191 surse, 162 pagini text de bază, 15 tabele, 12 figuri, 6 anexe.

Publicații la tema tezei: 9 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: identitate etnică, etnocultura, stereotipuri etnice, cultură populară, mediu etnic, familie, educație familială, educație populară, etnopedagogia familiei, educație permanentă, modele ale educației, factori etnopedagogici.

Domeniul de studiu: teoria generală a educației.

Scopul cercetării rezidă în stabilirea fundamentelor etnopedagogice și elaborarea Modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei.

Obiectivele cercetării: reconsiderarea semnificației conceptului de identitate etnică și mediu etnic ca valori ale etnopedagogiei familiei; stabilirea fundamentelor epistemologice ale etnopedagogiei familiei din perspectiva etnovalorică; elaborarea Modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei; elaborarea și validarea experimentală a curriculumului *Etnopedagogia familiei ca model de educație permanentă*.

Noutatea și originalitatea științifică a cercetării constă în: stabilirea fundamentelor epistemologice ale etnopedagogiei familiei din perspectiva etnovalorică; consemnarea perspectivelor de abordare a etnopedagogiei familiei ca o prioritate națională; valorificarea culturii populare în formarea orientărilor axiologice la preșcolari și descrierea valorilor culturii naționale. **Problema științifică soluționată în cercetare** constituie formarea orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei prin elaborarea teoretică și validarea experimentală a Modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei; elaborarea și validarea experimentală a curriculumului *Etnopedagogia familiei ca model de educație permanentă* pentru educația preșcolară în vederea promovării culturii populare în spirit etnovaloric.

Semnificația teoretică a cercetării rezidă în: stabilirea fundamentelor etnopedagogice ale educației copiilor în familie, actualizarea conceptelor specifice cercetării: *identitate etnică, etnocultură, stereotipuri etnice, cultură populară, mediu etnic, familie, educație familială, educație populară, etnopedagogie, educație permanentă, modele ale educației, factori etnopedagogici*; descrierea fundamentelor etnopedagogice ale educației copiilor în familie prin valorile culturii populare, elaborarea Modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei; elaborarea curriculumului *Etnopedagogia familiei ca model de educație permanentă*.

Valoarea aplicativă a cercetării constă în: reconsiderarea posibilităților de optimizare a educației în familie din perspectivă etnică, implementarea și validarea experimentală a curriculumului *Etnopedagogia familiei ca model de educație permanentă* pentru educația preșcolară; formarea la educatori și părinți a reprezentărilor privind oportunitățile largi și pe termen lung ale educației populare a preșcolarilor prin valorile culturii populare; elaborarea și validarea experimentală a Modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei.

Implementarea rezultatelor științifice a fost realizată prin mediatizarea elaborărilor teoretice prin publicații/comunicări științifice și validarea Modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei în cadrul grădinițelor din comunele Donici și Peresecina, raionul Orhei, Măgdăcești și Mașcăuți, raionul Criuleni în anul 2014.

АННОТАЦИЯ

Бузенко Аурика, «Формирование у дошкольников аксиологической направленности с точки зрения этнопедагогика семьи», диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук, г. Кишинев, 2017 г.

Структура диссертации содержит: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, аннотации на румынском, английском и русском языках, ключевые слова, библиографию из 191 наименований, 162 страницы основного текста, 15 таблиц, 12 фигуры, 6 приложений.

Публикации по теме диссертации: 9 научных работ.

Ключевые слова: этническая идентичность, этнокультура, этнические стереотипы, народная культура, этническая среда, семья, семейное воспитание, народное воспитание, этнопедагогика семьи, непрерывное воспитание, модели воспитания, этнопедагогические факторы.

Область исследования: Общая теория воспитания.

Цель работы заключается в определении научных основ этнопедагогики в разработке педагогической модели формирования у дошкольников аксиологической направленности с точки зрения этнопедагогика семьи.

Задачи исследования: пересмотр значения понятий *этнической идентичности* и *этнической среды* как ценностей этнопедагогика семьи; определение научных основ этнопедагогика семьи с точки зрения этнических ценностей; разработка педагогической модели формирования у дошкольников аксиологической направленности с точки зрения этнопедагогика семьи; разработка и экспериментальная проверка куррикулума *Этнопедагогика семьи как модель непрерывного воспитания*.

Научная новизна и оригинальность исследования заключается в: определении этнопедагогических основ семьи с точки зрения этнических ценностей; установлении перспектив использования этнопедагогика семьи как национального приоритета; применении народной культуры в создании у дошкольников аксиологической направленности и в описании ценностей национальной культуры. **Научная проблема**, решенная в исследовании: формирование у дошкольников аксиологической направленности с точки зрения этнопедагогика семьи путем теоретической разработки и экспериментальной проверки педагогической модели формирования у дошкольников аксиологической направленности с точки зрения этнопедагогика семьи; разработка и экспериментальная проверка куррикулума *Этнопедагогика семьи как модель непрерывного воспитания* для дошкольного воспитания с целью продвижения народной культуры с перспективы этнических ценностей.

Теоретическая значимость исследования состоит в определении научных основ воспитания детей в семье, в актуализации концепций, характерных для данного исследования: *этническая идентичность, этнокультура, этнические стереотипы, народная культура, этническая среда, семья, семейное воспитание, народное воспитание, этнопедагогика семьи, непрерывное воспитание, модели воспитания, этнопедагогические факторы*; в описании теоретических основ воспитания детей в семье через ценности народной культуры; в разработке педагогической модели формирования у дошкольников аксиологической направленности с точки зрения этнопедагогика семьи; в разработке куррикулума *Этнопедагогика семьи как модель непрерывного воспитания*.

Практическая значимость исследования заключается в переоценке возможностей оптимизации воспитательного процесса в семье с этнической точки зрения, во внедрении и экспериментальной проверке куррикулума *Этнопедагогика семьи как модель непрерывного воспитания* для дошкольного воспитания, в формировании у воспитателей и родителей представлений о широких и долгосрочных возможностях народного воспитания дошкольников через ценности народной культуры; в разработке и апробации педагогической модели формирования у дошкольников аксиологической направленности с точки зрения этнопедагогика семьи.

Внедрение результатов исследования проводилось путем медиатизации теоретических разработок, через публикации и научные выступления, а также путем внедрения педагогической модели формирования у дошкольников аксиологической направленности с точки зрения этнопедагогика семьи в детских садах сел Дониц и Пересечина Оргеевского района; с. Мэгдэчешть и Машкэуць Криулянского района в 2015 году.

ANNOTATION

Buzenco Aurica,

Forming axiological orientations with pre-school children from the perspective of family ethno-pedagogy.

Doctoral Thesis in pedagogical sciences. Chisinau, 2017

Thesis structure includes introduction, 3 chapters, general conclusions and recommendations, annotations in Romanian, English and Russian, key words, bibliography from 191 sources, 162 pages of main text, 15 tables, 12 figures, 6 annexes.

Thesis publications: 9 scientific works.

Keywords: ethnic identity, ethno-culture, ethnic stereotypes, popular culture, ethnic background, family, family education, popular education, family ethno-pedagogy, continuing education, educational models, ethno-pedagogical factors.

Field of research: Family ethno-pedagogy.

The research purpose is to establish the theoretical foundations and to develop the pedagogical model of forming axiological guidelines from the perspective of family ethno-pedagogy.

Research objectives: reconsidering the meaning of the concept of ethnic identity and ethnic background as values of family ethno-pedagogy; establishing the epistemological fundamentals of family ethno-pedagogy from a ethno-value perspective; developing the pedagogical model of forming of axiological orientations with pre-schoolers from the perspective of family ethno-pedagogy; developing and validating experimentally the curriculum *Family ethno-pedagogy as a model of lifelong education*.

Novelty and scientific originality of the research consist in: establishing the epistemological fundamentals of the family ethno-pedagogy from an ethno-value perspective; registering the approach prospects of family ethno-pedagogy as a national priority; valuing popular culture in shaping the axiological orientation with pre-schoolers and describing the values of national culture.

Scientific problem researched constitutes the formation of axiological orientations with pre-school children from the perspective of family ethno-pedagogy by means of theoretical development and experimental validation of a Pedagogic model of forming axiological orientations in preschool children from the perspective family ethno-pedagogy; development and experimental validation of the curriculum Family Ethno-pedagogy as a model of continuing preschool education with a view to promote the popular ethno-value spirit.

Theoretical significance of the research lies in: setting the theoretical foundations of children education in the family, updating the concepts specific to the research: ethnic identity, ethno-culture, ethnic stereotypes, popular culture, ethnic background, family, family education, popular education, ethno-pedagogy, continuing education, models of education, ethno-pedagogical factors; description of the theoretical foundations of children education in the family through popular culture values, developing the pedagogical model of formation of axiological orientations with preschool children from the perspective of family ethno-pedagogy; developing the curriculum Family Ethno-pedagogy as a model of continuing education.

Applicative value of the research is: reconsidering the optimization possibilities of education in the family from an ethnic perspective, implementing and validating experimentally of the curriculum Family Ethno-pedagogy as a model of continuing education for pre-school education; training in educators and parents the representations regarding the vast and long-term opportunities of popular preschool education through the values of popular culture; elaborating and experimental validating of the pedagogical model of the formation of the axiological orientations with pre-school children from the perspective of family ethno-pedagogy.

Implementation of scientific results was achieved by publicizing the theoretical elaborations through publications / scientific reports and validating the pedagogical model of forming the axiological orientations with pre-schoolers in terms of family ethno-pedagogy in kindergartens from Donici and Peresecina villages, Orhei district, Magdacesti and Mașcăuți villages, Criuleni district in 2014.

LISTA ABREVIERILOR

CP - Consilierea părinților

RCVEF - Repertoriul comun al valorilor emoționale ale cuplului familial

ONU – Organizația Națiunilor Unite

ERRE – evocarea, realizarea sensului, reflecția și extensia

CE – Codul Educației

CF - Codul familiei

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei de cercetare. Cultura reprezintă totalitatea valorilor materiale și spirituale create de om în procesul activității sociale și individuale desfășurate de-a lungul existenței sale istorice. A. D. Xenopol afirmă că „importanța nemijlocită a *culturii naționale* este că menține și dezvoltă un popor la conștiința de sine”, fiind în consens cu Hegel „popoarele sunt ceea ce sunt înfăptuirea lor” [75, p.37]. *Cultura spirituală* românească a pornit de la cuvânt, artă, muzică, obiceiuri, jocuri și ritualuri, acoperind o arie întinsă din existența sa. *Cultura populară*, este recunoscută ca bază a culturii modern și trebuie privită ca un tot întreg de manifestări spirituale, nu drept ceea ce învață omul de la ceilalți oameni, nici ca raportul dintre mit și revelație, și nici ca mister întru relevare sau matrice stilistică. Asemuitoare structurii genetice, *cultura populară*, sintetic este cantitatea dialectică de efort uman concentrat în valori durabile, perene și transmisibile, întrucât au în conținutul lor idealuri neîmplinite de generațiile trecute, transmise ca mesaje de împlinire pentru generațiile viitoare, răspândindu-se prin viu grai, trecând granițele impuse de cenzura scrisului și de ierarhia socială [7, p. 68].

Educația copiilor este funcția primordială a omenirii. De la apariția omului rațional în istoria societății nu a fost ființă care să nu educe și să nu fie educat. Munca l-a creat pe om, însă istoria educației afirmă că munca a creat în primul rând educația. Însuși omul asigură progresul muncii. De la generație la generație munca a devenit mai diversă și mai perfectă trecând desigur prin schimbări progresive și educație. D. Gusti afirmă „Azi când lumea e de acord că școala este singura cale de propășire, se cade ca tot ce e forță în fruntea statului să se pună în serviciul ei. Fără școală, organizația juridică și politică a acestui stat este clădită pe nisip.” [127, p. 115].

„Homo sapiens” este omul educabil și omul care educă, este ființa înzestrată cu morală, căruia îi este caracteristic conștientizarea activității de muncă. Omul gândește, vorbește, activează, este o ființă înzestrată cu posibilitatea de a conștientiza scopul educației și să o conducă la nivelul educației reciproce și autoeducației. Din necesitatea de a crea un mediu educațional sigur și stimulat pentru fiecare copil [14, p.170], [39, p.182], necesitate prevăzută în convenția ONU privind *Drepturile Copilului*, care prevede că „fiecare copil are dreptul la o educație ce favorizează dezvoltarea personalității, talentelor, abilităților mentale și fizice în toată amploarea lor”.

Din dispozițiile generale ale *Codului Educației a Republicii Moldova*, Art.4 desprindem idei privind importanța realizării idealului și a obiectivelor educaționale, formarea conștiinței și

identității naționale, promovarea valorilor general-umane și a aspirațiilor de integrare europeană ale societății [42, p. 4-5].

Comisia internațională pentru dezvoltarea învățământului a recomandat educația permanentă ca principiu în elaborarea politicilor de învățământ. Sub egida *Institutului Internațional pentru Planificarea educației* de la Paris s-au publicat rezultatele unei anchete pentru dezvoltarea fundamentelor interdisciplinare ale educației permanente, temeiurile fiind psihologice, sociologice, antropologice, pedagogice, ecologice, filozofice, economice. Lucrarea, intitulată *Fundamentele educației permanente* a fost coordonată de Ravindra H. Dave, indian de origine, cercetător la institutul amintit. Prezentăm sintetic concepția cu privire la educația permanentă, construcție teoretică rezultată din abordările interdisciplinare ale educației. Educația permanentă este procesul de perfecționare a dezvoltării profesionale și sociale pe durata întregii vieți, în scopul îmbunătățirii calității existenței umane a indivizilor și a colectivităților. Condițiile fundamentale pentru educația permanentă sunt: posibilitatea învățării (oportunitățile create), motivația și educabilitatea (capacitatea de a folosi oportunitățile). Educația permanentă este concepută ca un proces continuu, care se întinde pe durata întregii vieți. Nu se limitează nici la educația paralelă, nici la cea postșcolară, nici la cea a adulților. Este abordată educația în totalitatea ei, în globalitatea ei, se unifică toate stadiile educației școlare pe orizontală și pe verticală, se includ modelele de educație formală (instituțională), nonformală (extrașcolară) și informală (prin instituțiile de cultură) [56, p. 32]. D. Salade în *Dicționar de pedagogie* (1979) a definit *educația permanentă* ca principiu, concepție, mod de funcționare a acțiunii educative, sistem de obiective și strategii educative, sunt menite să asigure pregătirea oamenilor pentru a-și menține neconținut capacitatea de autoinstruire și autoeducație. Educația permanentă vizează toate aspectele formării omului și formele de instruire și educație (educația organizată și spontană, școlară și extrașcolară) ce favorizează însușirea de către oameni a științei de a deveni pentru a se integra social și permite adecvarea omului la ritmul de dezvoltare a societății în care trăiește sau va trăi [105, p. 61].

Nu putem atinge perfecțiunea umană fără dragoste și tandrețe, locul cel mai potrivit pentru cultivarea lor fiind *familia*. Spațiul necesar pentru armonizarea relațiilor dintre bărbat și femeie, și, ulterior pentru educarea copiilor este *casa părintească*. Familia reprezintă un sistem alcătuit din mai multe persoane ce interacționează și ale căror comportamente, atitudini sunt interpretate și intercorelate. În Codul familiei „Relațiile familiale sunt reglementate în conformitate cu următoarele principii: *monogamie, căsătorie liber consimțită între bărbat și femeie, egalitate în drepturi a soților în familie, sprijin reciproc moral și material, fidelitate conjugală, prioritatea educației copilului în familie, manifestarea grijii pentru întreținerea, educația și apărarea*

drepturilor și intereselor membrilor minori și ale celor inapți de muncă ai familiei, soluționare, pe cale amiabilă, a tuturor problemelor vieții familiale, inadmisibilitate a amestecului deliberat în relațiile familiale, liber acces la apărarea, pe cale judecătorească, a drepturilor și intereselor legitime ale membrilor familiei” [43, Art. 2(3)]. Aceste idei sunt primordiale în contextul etnopedagogiei familiei.

Fiecare popor poartă în sine istoria omenirii paralel istoria educației, *și educația în familie*, care prezintă un fenomen etnopedagogic impunător [55, p.107]. O mare atenție în pedagogia populară românească părinții îi acordau particularităților de vârstă ale copiilor, fiecare având caracteristica sa, manifestarea în domeniul comportamentului acasă și cel social în afara casei, în societate, comunicând cu cei mai mari și mici, precum și drepturile, și obligațiile pentru persoanele de vârstă dată. Familia este un grup de oameni bazată pe căsătorie sau legături de sânge. Membrii ei sunt legați prin trai în comun, ajutor reciproc și responsabilitate morală. Prima formă de familie monogamă este cea patriarhală. Anume aici educația capătă sens uman.

Familia se prezintă ca o moleculă a educației populare. Ea asigură individualizarea scopurilor și conținutul procesului educativ, ea creează condiții pentru dezvoltarea copiilor, pentru transmiterea experienței sociale a generațiilor [114, p.34].

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemei de cercetare. O contribuție evidentă la definirea noțiunilor *valoare etnică* și *orientare etnovalorică* și *formarea culturii etnopedagogice* o au lucrările semnate de Vianu T. [130], Blaga L. [23], Andrei P [2], Callo T. [30], Pâslaru Vl. [98], Cuznețov L.[53], Stănciulescu E.[122], Silistraru N. [107], Cojocaru-Borozan M. [44], Volcov G. [135], Baci S. [11], Bromlei Iu. V. [133], Hadârcă M. [74], etc.

Abordările referitoare la conștiința națională, la educația respectului față de valorile și orientările etnovalorice sunt prezentate în lucrările teoretico-aplicative, elaborate de autorii Vl. Pâslaru [98], Cuznețov L. [55], Stănciulescu E.[122], Baci S. [10], Silistraru N. [109, 111], Patrașcu D. [96], Cojocaru V. [46], Cojocaru-Borozan M. [45] Avram I. [7], Hadârcă M. [74], Golubițchi S. [71], Tomilina L.[126], Buzenco A. [86], ș.a.

T. Callo, susține că rolul educației este clar definit ca valoare esențială a acestei activități umane complexe, care este *educația* și comportă evidente calități de relație și de acțiune a omului asupra omului. Acest rol al educației asigură formarea omului ca om și progresul societății umane [30, p.275].

N. Silistraru, abordând problema interacțiunii pedagogiei populare cu știința pedagogică, a fundamentat bazele etnopedagogiei în Republica Moldova ca un sistem integrator de cunoștințe teoretico-praxiologice [109, p.11].

VI. *Pâslaru* avansează o nouă definiție a valorii, concepută pe unitatea lucrurilor, ființelor, gândirii și a educației: „Însăși definiția valorii este o valoare, ca și educația pentru valori, care de asemenea este valoare, calitatea producerii creației lucrurilor, precum și esența acestora, calitatea lor de lucruri produse/create în lume, acestea fiind și prima coordonată a definirii valorii”. Relația *om-om* presupune atingerea unui astfel de grad de dezvoltare cognitivă, afectivă și psihomotorie, care permite individului să se conștientizeze atât ca valoare intrinsecă, irepetabilă, cât și ca parte componentă a întregii omeniri [98, p. 5-9].

P. Andrei, afirmând fundamentalitatea noțiunii de valoare pentru filozofie, descoperă și esența educațională a acesteia, deoarece filosofia nu numai că explică lumea prin valori logice, dar o și transformă, în conformitate cu idealuri omenești etice. Valoarea, conform autorului *nu este un atribut nici al subiectului, nici al obiectului, ci o relație funcțională a amândurora... În fenomenul valorii avem două elemente constitutive: subiectul și obiectul. Subiectul valorii este persoana, iar obiectul este lucrul*. Valoarea este rezultatul unui proces de cunoaștere. [2, p.27].

*S. Baci*u a inventariat perspectivele de includere a aspectelor etnopedagogice în curricula, în scopul valorificării și renașterii valorilor românilor din trecutul românesc. În acest context, cercetătorul se sprijină pe valorile istorice și educative ale folclorului, introducând tradițiile populare în conținuturile învățământului de toate nivelurile, subliniind semnificația educativă a culturii tradiționale [11, p. 40-44].

E. Stănciulescu susține că *conținuturile educației familiei* sunt coerente cu nucleul identitar precizat mai sus. Unitatea și autonomia grupului familial reprezintă *valorile centrale*, toate celelalte valori legate de creșterea copilului – „a-l păzi (supraveghea)”; „a-i da să mănânce”; „a-l spăla”; respectul/ascultarea pe care li-l/le-o datorează nevârstnicii vârstnicilor, asociată cu responsabilitatea celor dintâi de a le oferi protecție, îngrijiri și învățătură celor din urmă; înțelegerea, ajutorul și solidaritatea între membri; ordinea domestică; munca (de întreținere, dar și de dezvoltare); „cinstea” fetei și, în general, cinstea/respectabilitatea membrilor; familia mare; neamul – sunt subordonate construirii familiei ca unitate autonomă [122, p.57].

M. Hadârcă este de părerea, că educația în perspectivă axiologică urmează să devină un principiu funcțional de acțiune pedagogică, căruia trebuie să i se subordoneze toate influențele și toți actorii educației [74, p.33].

M. Cojocaru-Borozan, promovând în diverse lucrări științifice valorile culturii emoționale prin dezvoltarea sistemului de idei ale pedagogiei culturii emoționale, susține că *iubirea maternă* este o temă dezvoltată în aforismele lui Gr. Vieru: „Mama este începutul tuturor începuturilor”; „Dacă n-ar fi iubire, m-aș teme de viață”; „Dintre toate religiile, cea mai frumoasă este mama”;

„Întreaga societate și întregul univers a atârnat și va continua să atârne de genele unei femei”;
„În artă ca și în război, trebuie să mergi pe drumul tău ca să învingi” [45, p.31].

În pedagogie este pe larg utilizată sintagma *educația pentru familie* în scopul descrierii practicilor de creștere și educare a copiilor, aplicate de indivizi și societate în corelație cu pregătirea acestora pentru viața de familie. Abordarea educației familiale din perspectiva filosofiei educației este relevantă și prin prisma concepției lui J. Dewey, care considera *educația mijloc remarcabil prin care este realizată unirea dintre cunoaștere și valorile ce acționează realmente în conduita concretă. Diferența dintre practicile educaționale orientate spre un anumit scop și o educație condusă orbește de obiceiurile și tradițiile ce nu au fost cercetate se poate echivala cu diferența dintre drumul parcurs spre un anumit scop și unul parcurs la întâmplare. Bazându-ne pe premiza, că educația reprezintă un ansamblu de influențe socioculturale parvenite din planul formal – nonformal - informal, sensul educației poate fi sinonim cu enculturația, deci reprezintă un proces de introducere a educatului, fie el copil sau adult, în cultura în care există și care îi oferă acestuia metodele și mijloacele general acceptate pentru a trăi și a munci în societate* [57, p.37].

În toate timpurile tema părinților și copiilor a fost piatră de intrigă a societății. Rezolvarea problemelor de gen, neam, rudenie n-au fost întotdeauna simple, de aceea astăzi mulți le ocolesc și le abandonează, susține D. Patrașcu [96, p.7]. Formarea etnoculturii educabililor în procesul activității educaționale prin utilizarea materialelor etnoculturale își găsește reflecție în lucrările lui D. Caracostea [33], N. Silistraru [145], Vl. Pâslaru [99, p. 77-81], S. Baci [11].

Analiza educației familiale din perspectivă etnovalorică a dezvăluit **contradicțiile**:

- între cerințele tot mai mari ale societății de a reintroduce în temeliile educației și valorile educației populare și lipsa unui concept științific și a unui sistem metodologic de formare a acestora;
- între importanța formării la copiii moderni, în familie, a orientărilor axiologice etnice și insuficiența formării etnopedagogice a părinților acestora;
- între cerințele promovării educației populare la preșcolari și insuficiența formării educatorilor în acest domeniu;
- între potențialul considerabil al educației permanente a copiilor în familie și insuficiența explorării acestuia prin mijloace educative moderne.

Contradicțiile date au condus la identificarea **problemei cercetării**: Care sunt dimensiunile etnopedagogice ale familiei moderne din spațiul educațional al R. Moldova și cum poate fi acesta valorificat în contextul proceselor de globalizare a valorilor și educației, pentru a experimenta și demonstra potențialul formativ al acesteia.

Direcțiile cercetării: modelele educației permanente ale familiei rezultă din:

- rolul educativ al familiei și necesitatea conștientizării acestuia de către părinți;
- principiile educației populare;
- identificarea oportunităților de valorificare a culturii populare în formarea orientărilor axiologice la preșcolari.

Scopul cercetării rezidă în stabilirea fundamentelor etnopedagogice și elaborarea Modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei.

Obiectivele cercetării:

1. Reconsiderarea semnificației conceptului de identitate etnică și mediu etnic ca valori ale etnopedagogiei familiei;
2. Stabilirea fundamentelor epistemologice ale etnopedagogiei familiei din perspectiva etnovalorică;
3. Elaborarea Modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei;
4. Elaborarea și validarea experimentală a curriculumului *Etnopedagogia familiei ca model de educație permanentă*.

Metodele cercetării: documentarea științifică, anchetarea, metode experimentale (observația, interviul, conversația euristică, studierea comportamentului subiecților prin observație, experimentul pedagogic), metode statistice și matematice.

Noutatea și originalitatea științifică a cercetării constă în: stabilirea fundamentelor epistemologice ale etnopedagogiei familiei din perspectiva etnovalorică; consemnarea perspectivelor de abordare a etnopedagogiei familiei ca o prioritate națională; valorificarea culturii populare în formarea orientărilor axiologice la preșcolari și descrierea valorilor culturii naționale.

Problema științifică soluționată în cercetare constituie formarea orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei prin întemeierea teoretică și validarea experimentală a Modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei; elaborarea și validarea experimentală a curriculumului *Etnopedagogia familiei ca model de educație permanentă* pentru educația preșcolară în vederea promovării culturii populare în spirit etnovaloric.

Semnificația teoretică a cercetării rezidă în: stabilirea fundamentelor etnopedagogice ale educației copiilor în familie, actualizarea conceptelor specifice cercetării: *identitate etnică, etnocultură, stereotipuri etnice, cultură populară, mediu etnic, familie, educație familială, educație populară, etnopedagogia familiei, educație permanentă, modele ale educației, factori*

etnopedagogici; descrierea fundamentelor etnopedagogice ale educației copiilor în familie prin valorile culturii populare, elaborarea Modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei; elaborarea curriculumului *Etnopedagogia familiei ca model de educație permanentă*.

Valoarea aplicativă a cercetării constă în: reconsiderarea posibilităților de optimizare a educației în familie din perspectivă etnică, implementarea și validarea experimentală a curriculumului *Etnopedagogia familiei ca model de educație permanentă* pentru educația preșcolară; formarea la educatori și părinți a reprezentărilor privind oportunitățile largi și pe termen lung ale educației populare a preșcolarilor prin valorile culturii populare; valoarea metodologică a concluziilor și recomandărilor cercetării pentru dezvoltarea învățământului preșcolar pe dimensiunea etnovalorică.

Aprobarea și validarea rezultatelor științifice este asigurată de investigațiile teoretice și experiențiale la tema cercetării, prezentate **în reviste științifice**: *Modele etnopedagogice de educație a copilului preșcolar*. În: *Arta și educația artistică. Revista de cultură, știință și practică educațională*, 2012, nr. 2; *Valori etnopedagogice ca modele de formare a culturii populare la elevi*. În: *Arta și educația artistică. Revista de cultură, știință și practică educațională*, 2013, nr. 2 (22); *Cultura populară-model de educație și consiliere a părinților*. În: *Arta și educația artistică. Revista de cultură, știință și practică educațională*, 2013, nr. 2 (22); *Folclorul și tradițiile de familie și contribuția lor la formarea orientărilor axiologice la copii*. În: *Revista de științe socio-umane*, 2015, nr.2 (30), *Etnopedagogia familiei*. În: *Revista Științe ale educației*, 2012, nr. 1; **în culegeri științifice**: *Semnificația educativă a culturii populare – model de educație*. În: *Probleme actuale ale științelor umanistice. Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor*. Vol. XIII. Partea II. Chișinău: Tipogr. UPS „Ion Creangă”, 2014; **în materialele conferințelor științifice naționale și internaționale**: *Etnopedagogia familiei ca model de educație*. În: *Copilul de la cunoaștere la modelare. Sesiune de comunicări*. Sibiu: Centrul Județean de Resurse și de Asistență Educațională, 2011; *Factorii etnopedagogici ca modele de educație*. În: *Copilul de la cunoaștere la modelare. Sesiune de comunicări*. Sibiu: Centrul Județean de Resurse și de Asistență Educațională, 2011 etc.

Publicațiile la tema tezei: 9 lucrări științifice – articole în reviste științifice (6) și participări la foruri științifice naționale și internaționale (3).

Volumul și structura tezei includ adnotări în limbile română, rusă și engleză, introducere, 3 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 191 surse, 6 anexe.

Concepte-cheie: identitate etnică, etnocultura, stereotipuri etnice, cultură populară, mediu etnic, familie, educație familială, educație populară, etnopedagogia familiei, educație permanentă, modele ale educației, factori etnopedagogici.

SUMARUL COMPARTIMENTELOR TEZEI

În Capitolul 1, *Problema identității etnice - premisă de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei*, este precizată esența teoretică a conceptelor-cheie: identitate, identitate etnică, etnopedagogia familiei. Astfel, sunt prezentate teorii, analizate în plan diacronic referitoare la identitatea etnică, sunt analizate și sintetizate un sistem de opinii ale cercetătorilor din domeniu. Elementele ce țin de *identitatea națională* sunt obiceiurile, limba, religia și opiniile politice. *Educația pentru identitate etnică* actualmente reprezintă una dintre necesitățile stringente ale sistemului și procesului de învățământ din Republica Moldova. Această necesitate derivă din cele două mari crize ale populației țării – *criza de identitate* și *criza de proprietate*, identificate de către Vl. Pâslaru, soluționarea cărora, conform opiniei autorului, trebuie să reprezinte *noile dimensiuni ale educației*, concept dezvoltat în studiile și eseurile sale pedagogice, prefigurate și în documentele conceptuale ale reformei învățământului. Educația permanentă reflectă trei fenomene noi definitorii pentru statutul educației postmoderne, prin care: tinde să preceadă nivelul dezvoltării economice, anticipând direcțiile de evoluție la nivelul resurselor umane și tehnologice, pentru prima dată în istorie își propune să pregătească oamenii pentru tipuri de societate care încă nu există, se confruntă cu contradicția dintre produsele educației și nevoile societății, care se afirmă prin caracterul său continuu, global, integral și participativ.

În Capitolul 2, *Pedagogia populară - nucleu al orientărilor axiologice la preșcolarii mari din perspectiva etnopedagogiei familiei* - ideea personalității integre este proeminentă în *etnopedagogia familiei*. Nivelul perfecțiunii umane este în concordanță cu cel al dezvoltării sociale. În pedagogie prezintă interes încercarea de a se clasifica virtuțile poporului după importanță. Astfel că prima pe scara valorilor se consideră *hărnicia*, apoi *inteligența*, *sănătatea*, *frumusețea*, *ospitalitatea*, *cumsecădenia*. În privința inteligenței aceasta avea mai multe semnificații ce cuprindeau trăsături morale, îndeosebi se sublinia tendința nelimitată spre perfecțiune. În sensul că scopurile educației implică, preocuparea pentru personalitatea desăvârșită. În etnopedagogie se urmărește respectul adulților pentru controlul autonomiei copilului.

În Capitolul 3, *Investigații experimentale de formare a orientărilor axiologice la preșcolarii mari din perspectiva etnopedagogiei familiei* este analizat experimentul pedagogic realizat în baza modelului elaborat în cercetare. Baza experimentală a cercetării o constituie

copiii grădinițelor Donici, Peresecina, raionul Orhei, Măgdăcești, Mășcăuți, raionul Criuleni. Prin experimentul pedagogic pe care l-am realizat, am urmărit să argumentăm valoarea educativă a diferitelor elemente de cultură populară la formarea orientărilor axiologice la preșcolarii de 6-7 ani prin valorificarea acestora în activitățile din grădiniță. În vederea colectării datelor experimentale s-au aplicat subiecților următoarele *metode*: pentru educatoare - chestionarul scris, interviul semistrukturat individual, analiza documentelor de planificare a activității, a proiectelor de tehnologie didactică și procesele-verbale ale ședințelor catedrei și ale comisiei metodice; pentru copii - interviul semistrukturat de grup și individual, aplicat de către educatoare. În ambele cazuri, foarte multe informații au fost obținute prin observarea directă a comportamentului educatoarelor și, respectiv, al copiilor în diferite situații pedagogice concrete.

Concluziile generale relevă principalele rezultate teoretice și metodologice ale cercetării și ale valorificării în practica educației preșcolare a fundamentelor conceptuale și teoretice ale etnopedagogiei familiei moderne și prezintă **recomandări metodologice** privind formarea identității etnice a preșcolarilor.

1. PROBLEMA IDENTITĂȚII ETNICE – PREMISĂ DE FORMARE A ORIENTĂRILOR AXIOLOGICE LA PREȘCOLARI DIN PERSPECTIVA ETNOPEDAGOGIEI FAMILIEI

1.1. Conceptul de identitate etnică

Este cunoscut faptul că fiecare popor, națiune se caracterizează printr-un specific tradițional de dezvoltare istorică, culturală, socială, economică, religioasă, care determină în mare măsură *comportamentul emoțional* [40, p. 98].

Identitatea etnică este înțeleasă în varia aspecte:

- de către *M. Eminescu*: drept materia primă a destinului nostru, substanța din care noi ne alcătuim un portret [61, p.6].
- de către *T. Vianu*: ca imaginea pe care popoarele și le fac despre sine [130, p.87];
- de către *B. Șerbănescu*: ca o retrăire a identității sale cu o comunitate etnică [124, p.87];
- de către *S. Cemortan*: ca prim stadiu în construirea unei națiuni; capacitate a unui grup de a gândi despre sine ca aparținând unei națiuni [38, p.46].
- de către *T. Stefanenco*: ca rezultat al conștientizării cognitiv-emoționale a apartenenței la un anumit etnos. Unui anumit nivel de identificare a sinelui cu „el” și ca o separare de alte etnii [146] etc.

M. Cojocaru-Borozan confirmă părerea că în fiecare țară este însemnat să existe un grup de persoane care să adapteze conceptele și tehnicile de studiere a emoționalității la specificul național [45, p. 102].

Elementele ce țin de identitatea națională sunt obiceiurile, limba, religia și opiniile politice – probleme în calea integrării.

În viziunea cercetătorilor Iu. Bromlei, G. Marcov părțile componente ale identității, sunt:

- cognitive: informarea etnică – cunoștințele despre „altele”, istoria lor, tradițiile, deosebirile culturale, denumirea etnică;
- afective: aprecierea calităților propriul grup, atitudinea față de apartenența el importanța acestei apartenențe;
- comportamentale - conduita etnică [133, p.111].

Apartenența etnică – unul din mijloacele de adaptare și de orientare în lumea contemporană, de asemenea este o metodă de distingere și atingerea anumitor scopuri. Apartenența la o anumită cultură zonală, regională, națională sau continentală este unul din

factorii ce determină diferențe și „specializări” în infinitiva varietate umană, afirmă S. Chelcea în cercetările sale [40, p. 29].

Apartenența etnică configurează identitatea persoanei și orientează procesul cunoașterii psihologice prin implicarea noțiunilor de etnotip și conduita etnică. În ceea ce privește existența diferențelor etnopsihice între oameni, explicațiile date converg spre 2 orientări, ele însele aflate într-o relație dinamică:

1. Procesul dezvoltării diferite a societății umane, în funcție de condițiile geografice și istorice variate care au determinat anumite cadre economice, social-politice și culturale; în termenii psihopedagogiei contemporane, cadrul și contextul ontogenezei oferă „nișe de dezvoltare” diferite.

2. Dialectica formării personalității umane în cadrul raporturilor de socializare.

Acest complex fenomen este plastic exprimat de către societate – a cărei influență asupra a ceea ce este „substanța societății”, viața colectivă [29, p.64].

P. Lengrand afirmă că ceea ce îi deosebește pe oameni este în mare măsură, rezultatul dezvoltării lor diferite în cursul vieții și nu felul de a fi născut. Se poate observa, însă că, același factor îi și apropie pe oameni, justificând introducerea noțiunii de *psihologie bazică*. Atitudinea spirituală medie a individului reflectă, bineînțeles, treapta culturală a poporului din care face parte, iar această treaptă, fiind și ea o devenire are o amprentă istorică. Psihologia contemporană s-a îmbogățit astfel cu un nou concept, cel de psihologie „bazică” [85, p.27].

Psihologii privesc etnosul ca o comunitate psihologică ce e aptă să îndeplinească funcțiile fundamentale ale omului: de orientare în mediu și de informare, de asigurare cu valori generale de viață, de protecție, fiind responsabilă nu doar de sănătatea fizică, dar și socială.

Omul, menționează Gh.Volkov, întotdeauna trebuie să simtă o parte din „noi”. *Etnosul* nu e unica grupă pe care omul se sprijină. Asemenea grupe pot fi partidele, organizațiile bisericești, asociațiile bisericești, asociațiile profesionale, uniunile neformale de tineri etc. Mulți oameni se „adâncesc” în una din asemenea grupe, dar fiind membrul ei nu întotdeauna este satisfăcut în necesități și stabilitate psihologică. Sprijinul nu este stabil, deoarece componența grupului este permanent în schimbare și omul poate fi exclus din cauza greșelilor lui. *Comunitatea etnică* însă este lipsită de aceste neajunsuri. Această grupă intergenerațională este stabilă în timp, componența este stabilă, fiecare om are un statut etnic și nu este exclus din etnos. Din cauza acestor particularități *etnosul pentru om este singura grupă de sprijin* [135, p.26].

Identitatea etnică reprezintă o parte din *identitatea socială* și, îndeosebi, trebuie înțeleasă ca o reprezentare a omului despre sine ca membru al grupului etnic, determinată de semnificația emotivă și axiologică a individului [138, p.48], or M. Eminescu precizează că identitatea este

materia primă a destinului nostru, substanța din care noi ne alcătuim un portret care trebuie să fie asemănător cu noi înșine și în același timp pe potriva veacului și a lumii în care ne aflăm...popoarele cu destin istoric nu sunt popoare care adorm într-o identitate gata făcută, ci popoarele care sunt capabile în permanență să-și alcătuiască un portret și să-și nuanțeze identitatea în funcție de un context „fără ca prin aceasta să fie ipocrize sau oportuniste” [142, p. 9].

Important este să avem formată conștiința eului și conștiința alterității, ca să putem accepta existența și dreptul la viață și a altor culturi decât propria cultură națională.

Încercând o definiție proprie identității omului, pe care o înțelege mai amplu, ca una care include și identitatea etnică, Vl. Pâslaru menționează un alt aspect al chestiunii, acela al realizării/nerealizării identității: „și mai multe sunt cazurile de identități nerealizate. Acestea se întâlnesc la tot pasul și reprezintă incoerențe, deficiențe și lacune sociale, psihologice, educaționale. Un adult care în copilărie n-a primit „doza” necesară de dragoste părintească, nu va fi capabil să iubească cu întreaga-i ființă, va fi mereu complexat de neîncrederea în sine și în omul pe care-l iubește, căci nu poți să dai dacă tu însuși n-ai primit ceea ce trebuia să primești în mod firesc.” [100, p. 111].

Apartenența etnică configurează *identitatea persoanei* și orientează procesul cunoașterii psihologice prin implicarea noțiunilor de *etnotip* și *conduită etnică*. De apartenența etnică ține și noțiunea de *tendență etnofiliativă*. Etnicitatea dă naștere la trei grupe de motive, legate de necesități ca *apartenență etnică*, *identitate etnică pozitivă*, *protejare etnică*.

Prin tendința spre identitatea etnică pozitivă individul năzuiește să-și sporească autoaprecierea, prestigiul și statutul grupului sau particularitățile specifice Republicii Moldova în dezvoltarea identității etnice a locuitorilor, conform lui N.Silistraru, sunt:

- Republica Moldova se învecinează cu România - stat care reprezintă națiunea română și care reprezintă garantul ființării în Republica Moldova a unei părți a acestei națiuni;
- „șocul psihologic” suportat de locuitorii de naționalitate rusă la sfârșitul anilor 80 - începutul anilor 90 în legătură cu schimbarea bruscă a atitudinii din partea etniei titulare;
- experiența istorică a românilor moldoveni, care nu se reduce doar la greutăți economice, ci, mai ales, la separarea noastră intenționată de matricea cultural-spirituală și de spațiul etno-cultural al românității, prin ocuparea repetată a teritoriului românesc dintre Prut și Nistru de către Rusia [111, p. 75].

Multietnicitatea mediului este o premisă pentru care comunicarea între reprezentanții diferitor etnii poate avea diverse aspecte. Relațiile interpersonale în mediul multietnic sunt legate de procesele de comunicare, astfel, comunicarea interpersonală generează modificări care

reflectă specificul și particularitățile mediului. Competența de comunicare asertivă reprezintă un ansamblu integrat de cunoștințe și atitudini, exersate adecvat și spontan în diferite situații pentru atingerea scopului în contextul experienței sociale [77, p.6-7].

Formarea identității etnice la adolescenții din Republica Moldova, susține N. Silistaru, este importantă deoarece:

- adolescența este vârsta formării înțelegerii emoțional-apreciative a apartenenței la o anumită comunitate etnică, a „încadrării” în cultură. La această vârstă, spre deosebire de altele, dezvoltarea personalității depinde de atmosfera din societate;

- adolescența este vârsta când membrii acestei generații sunt mai puternici, mai emoționali, mai vulnerabili decât generația. În vârstă, reacționează în alt mod la schimbările evenimentelor, părerilor, faptelor și realizărilor. La această vârstă, spre deosebire de altele, dezvoltarea personalității depinde de atmosfera existentă în societate [144, p. 54].

Pasiunea subiectului etnic se manifestă nu doar prin capacitatea lui de a se afla în starea homeostatică în raport cu încercuirea și poziția sa socială, reacționând adecvat la situațiile apărute în acest timp, ci și ca orientare a subiectului cu rolul de reglator al unei astfel de conformități.

Cercetătorul Vl. Pârvan [97, p.87], înțelege *orientarea etnosocială* de grup ca fiind un mijloc de consens al scopurilor individuale și sociale, mijloc a cărui necesitate reiese din legitățile obiective de atingere a scopurilor comune concomitent cu nevoile coincidente sau necoincidente ale *membrilor separați în parte a unui grup etnic sau a unei asociații etnice*. Astfel, problema subiectului etnosocial presupune un câmp de studiere mai aprofundat - „*câmpul etnic al subiectului*” sau „*câmpul etnic al individului*” sau *câmpul comportării și activității membrilor sistemului etnic*. Câmpul etnic al subiectului poate fi reprezentat sub forma unei structuri de trei niveluri, ale cărei componente se exprimă prin așa noțiuni ca *etnicul pentru sine*, *etnicul pentru membrul societății* și *etnicul pentru stat*.

Etnicul pentru sine este un sistem al ierarhiilor și așteptărilor (expectațiilor) etnice, existente la orice individ, care nu este neapărat verbalizat și conștientizat; dimpotrivă, el poate fi neconștientizat pe parcursul întregii activități de viață. Însă, intrând în contact cu un alt subiect și identificând necongruența lui etnică subiectul, în comportarea sa, se va conduce de sistemul ierarhiilor și expectațiilor (așteptărilor) etnice [146, p 26].

Etnicul pentru membrul societății înseamnă ca pentru instituțiile, organizațiile oficiale toți membrii pot reprezenta doar o singură parte strict determinată a câmpului etnic al personalității sale. Aceasta parte a câmpului etnic se fixează în documente, ceea ce determină relațiile și acțiunile individului în interacțiunea socială cu *etnicul pentru stat*.

Corelația, conexiunea nivelurilor reglării dispoziționale și a formelor, tipurilor interacțiunii etnice nu este univocă, deoarece există o dependență între nivelul dezvoltării sociale a subiectului etnic și forma organizării interacțiunii lui cu alte subiecte. Acest fapt permite presupunerea prezentei unui *factor psihologic intermediar* care poate deveni un integrator al relațiilor interpersonale în procesul interacțiunii etnice. Acest tip de factor integrator în *interacțiunea etnică* comunitară este numit orientarea socială a subiectului etnic având rolul bazei social-psihologice a activității lui. Ea are o structură complicată, care include în sine trei componente: *cognitivă* (conștientizarea obiectului activismului social); *afectivă* (aprecierea obiectului pe plan emoțional, manifestarea simpatiei și a antipatiei față de obiect) și *praxiologică* (comportamentul consecutiv raportat la obiect) [Ibidem, p.69].

Fiecare dintre aceste componente diferă printr-un șir de caracteristici psihologice ale *subiectului etnic* în interacțiunea socială.

Componenta cognitivă a identității etnice evidențiază capacitatea copilului de a structura informația despre caracteristicile etnice. Însă copiii manifestă față de acest fenomen atitudine emoțională prin diferite aprecieri, fie și destul de superficiale problema consecutivității apariției componentelor cognitivă și afectivă nu este interpretată univoc. Dar majoritatea cercetărilor înclină spre Piaget, considerându-se că orientările etnice se formează numai pe baza cunoștințelor etnice considerabile la vârsta adolescenței.

Concentrarea pentru un anumit scop poate fi interpretată ca fiind caracteristică a subiectului etnic și reflectă gradul de pregătire a lui pentru a atinge scopurile de grup, scopurile interacțiunii etnosociale. Scopul interacțiunii reprezintă punctul de plecare în desfășurarea tuturor formelor de activitate în cadrul grupului. Este un început organizatoric și un sistem formativ al interacțiunii. Scopul interacțiunii poate fi examinat ca un fenomen de reflectare, fiind o reprezentare ideală a rezultatului ce determină caracterul și metodele interacțiunii etnosociale.

Motivația fiind o caracteristică a subiectului etnic, descoperă particularitățile atitudinii active cointeresate față de interacțiunea etnosocială. Ea reprezintă o coordonare deosebită a motivelor într-o situație social concretă și procesul conștientizării de către subiect a necesității atingerii scopurilor etnosociale de grup [124, p.73].

Emotivitatea apare în relație cu interacțiunea și se formează sub influența circumstanțelor acționale care capătă semnificație pentru grupul etnic (comunitatea, colectivul) și în mod selectiv, provoacă o atitudine pozitivă sau negativă a membrilor unui astfel de grup față de

diverse laturi ale interacțiunii.. Emotivitatea subiectului se exprimă, în primul rând, prin satisfacția membrilor grupului ca rezultat al realizării scopurilor etnosociale.

Rezistența *la stres*, ca o caracteristică a subiectului etnic și ca factor al interacțiunii, este condiționată de capacitatea subiectului de a-și mobiliza în mod coordonat și rapid potențialul emoțional-volitiv. Ea se asigură în dependență de gradul de includere a membrilor grupului etnic în interacțiunea socială, prin conținutul interacțiunii, cu reflectarea adecvată a cauzelor tensiunii emoționale, cu nivelul social-psihologic al dezvoltării și organizării grupului etnic, cu gradul de acceptare de către membrii grupului ale obligațiilor funcționale de rol ce țin de neutralizarea disfuncțiilor, de inhibare cât și de blocarea manifestărilor distructive.

Procese integrative în grupele (colectivele, comunitățile) etnice prezintă un cert interes teoretic și practic, deoarece în interacțiunea socială a subiecților etnici se semnalează prezența a doua procese social - psihologice: *integrarea* și *diferențierea*. Procesele de integrare asigură oportunitățile de structurare, coordonare, consolidare a etnosului care permit examinarea lui ca un tot întreg. Comunicarea, ca metodă de organizare a interacțiunii în cadrul grupului contribuie la apariția fenomenelor interactive a subiectului etnic precum climatul psihologic, relațiile interpersonale etc.

Evidențierea *organizării* în calitate de exponent al orientării subiectului etnic și factor al interacțiunii este condiționată de particularitățile proceselor de autoconducere și autoorganizare a grupului etnic (colectiv, comunitate) la toate etapele activității lui de viață. Cu toate acestea, este nevoie a remarca că organizarea subiectului etnic este legată, în primul rând, cu interacțiunea funcțiilor, deoarece fiecare membru al grupului etnic ocupă un loc anumit în structura lui ierarhica. Subiectul etnic de grup, ca și oricare altul, de rând cu o structură oficială are și una neoficială, a cărei prezență este sub multe aspecte condiționată de procesele rolului de lider, iar însuși rolul apare ca *factor de organizare a grupului etnic*.

Spiritul colectiv se caracterizează printr-un sir de exponenți proprii activității comunității etnice, dar care dispune de un grad diferit de manifestare. Inițiativa presupune ieșirea membrilor comunității etnice în afara limitelor normative, stabilite, inevitabile în orice tip de activitate. Cointeresarea permite determinarea gradului de motivație a fiecărui membru al etniei în activitatea comună.

Disciplinaritatea se manifesta în atitudinea membrului etnic față de limitările normative: rațiunea și justețea cerințelor față de respectarea originii etnice.

Responsabilitatea se descoperă prin intermediul coincidenței intereselor și tendințelor membrilor colectivității etnice în procesul de acceptare a responsabilității față de rezultatele activității comune.

Conștiinciozitatea reflectă corespunderea comportamentului real al membrului etnic obligațiilor sale funcționale, corespunderea comportamentului și a activității indicațiilor normative care funcționează în rol de tradiții, obiceiuri, opinii de grup și constituie deopotrivă cu alte caracteristici modul de viață al grupului etnic.

Exigența reprezintă gradul atitudinii convenite a membrului etnic și social, care reglează comportamentul și activitatea.

Spiritul de economie descoperă unitatea părților socială și gospodărească a activității de viață a subiectului etnic, intermediază atitudinea membrilor comunității etnice față de procesul și rezultatele activității sale și are rolul exponentului de cultură economică și educație.

Spiritul critic caracterizează atitudinea față de neajunsuri și contribuie la corectarea devierilor, apărute atât în organizarea activității comune, cât și în relațiile interpersonale.

Activitatea de concurență evaluează gradul de încadrare a membrilor în activitatea comună pentru atingerea scopurilor, puse în fața grupului etnic, a asociației, a colectivității. Valoarea scopurilor se determină de către grupul etnic în comparație cu rezultatele activității similare a altor grupuri.

Sumar conchidem, că gradul de manifestare a elementelor structurale nominalizate condiționează următorii factori psihologici:

- stabilitatea intereselor pentru membrii comunității etnice în activitatea socială și comună;
- prezența unor *relații interpersonale* diferite, dezvoltate într-o comunitate etnică concretă;
- complicitatea la comunitatea etnică dată, participarea activă în viața socială comună;
- prezența în comunitatea etnică a unui sistem (dezvoltat) de autoconducere și autoorganizare;
- prezența unor relații reale de concurență, care au tendința de a cuprinde nu doar activitatea umană, ci alte sfere de activitate de viață a *comunității etnice* [138, p. 47-48].

Omul ca reprezentant al etnosului apare ca un produs al relațiilor sociale, care condiționează trăirile și faptele sale. În sens psihologic relațiile omului reprezintă un sistem integrat al legăturilor omului ca personalitate cu realitatea concretă sau cu unele părți ale ei, întemeiate pe experiența individuală și socială. Cu alte cuvinte, sistemul relațiilor sau sistemul formațiunilor dispoziționale echilibrează comportamentul și activitatea subiectului.

Fiind conștient de apartenența la un anumit etnos, individul manifestă inevitabil în dispozițiile sale component etnică, care deseori capătă o importanță dominantă. În plus, fiecărui om îi sunt caracteristice sistemele dispoziționale proprii care-l determină individualitatea sa. Astfel dispozițiile etnice prezintă determinanta hotărâtoare a comportamentului etnic [76, p.147].

În calitate de determinantă psihologică a comportamentului trebuie să se manifeste și *stereotipurile etnice*, ca varietate a stereotipurilor sociale. Stereotipul etnic este un model simplificat, schematizat, emoțional și foarte rezistent al unei comunități etnice răspândit asupra tuturor reprezentanților ei. Cu ajutorul stereotipurilor etnice se formează o bună parte a închipuirilor despre alte popoare.

Fiecare etnos are propriul sistem de dispoziții etnice, irepetabil. Uneori dispozițiile etnosului se schimbă de la o generație la alta. Aceasta demonstrează că etnosul se dezvoltă. Uneori dispozițiile etnosului sunt stabile pentru că noua generație reproduce experiența relațiilor sociale a generațiilor anterioare [134, p. 188].

Structura dispozițiilor etnice este o forma de relații cert determinată: *între etnos și etnofor; între etnofori și între grupele interetnice; între etnos și grupele interetnice.*

Aceste *forme* în fiecare caz sunt specifice, schimbându-se ba rapid, ba încet, sunt prezente în toate domeniile vieții interpretate în etnosul dat și în fiecare epocă aparte cu unicul mijloc de conviețuire. Totodată, interacționând cu formele de comportare a altui etnos, membrii unui etnos sunt mirați de neobișnuința acestora.

Analiza *dispoziției etnice* ca fenomen psihologic multilateral evidențiază, conform T.Stefanenco, mai mult de 20 de parametri ai relațiilor și, respectiv diferite tipuri de relații, ce formează mai multe grupe de parametri, dintre care menționăm:

- parametri formal-dinamici ai relațiilor: semnul, orientarea, stabilirea s.a.;
- caracteristicile diverse ale relațiilor, activitatea și modalitatea lor;
- criteriile etice - caracterul adecvat, dreptatea, relațiile de cooperare, de schimb și de unificare a personalităților;
- etapele de formare a relațiilor personalității;
- diferite tipuri de activitate umană și structura personalității;
- parametri care fixează concomitent treapta apropierii sau distanțării între parteneri;
- pozitivitatea-negativitatea relațiilor, tipul atitudinii unuia față de celalalt în procesul comunicării;
- parametri care arată treapta constructivității relațiilor în formare disting relațiile constructive și distructive;
- parametri reciprocității, complementarității relațiilor personalității [146, p.62].

Dispozițiile etnice focalizează în sine convingerile, concepțiile, opiniile oamenilor referitor la istoria și viața contemporană a comunității lor etnice și interferența ei cu alte popoare, oamenii de alte naționalități.

În procesul *socializării* omul concomitent cu comportamentul, deprinderile, valoarea sa însușește pe moștenirea valorilor materiale și spirituale de la generațiile precedente.

Stereotipurile includ în sine simțurile cognitive și programele comportamentale. Odată cu nașterea, copilul născut într-un anumit mediu, unde deja există legi, sisteme care au valori, norme de comportament, tradiții etc. [Ibidem, p.89].

Cercetătorii susțin că: „*un stereotip este un set de atribute, din care unele reprezintă trăsături de personalitate. Ca suprageneralizări, stereotipurile etnice anulează diferențele dintre indivizi aparținând aceluiași grup etnic, aceștia fiind caracterizați prin trăsături de personalitate identice. Stereotipurile etnice sunt, alături de prejudecăți, expresiile cele mai simplificate și elementare ale reprezentărilor sociale*” [142, p. 184].

În asemenea condiții copilul se confruntă cu mediul social, unde acționează anumite categorii de grupuri sociale.

Stereotipii etnici care însumează închipuirile despre propriul popor și alte popoare străine, nu însumează pur și simplu unele date, dar își exprimă atitudinea emoțională față de obiect. Ei concentrează toată istoria relațiilor interetnice, chiar și o simplă descriere a unor trăsături conține în sine un anumit element apreciator. Sub noțiunea de stereotip etnic înțelegem o *închipuire generalizată despre aspectul fizic, moral și intelectual al reprezentanților diferitor grupe etnice*. Stereotipul etnic se caracterizează printr-o emoționalitate ridicată și stabilitate în trăsăturile reflectate ale grupei stereotipizate.

În stereotip, avem patru grupe principale de parametri:

- conținutul - o grupă de caracteristici înregistrată unei grupe etnice;
- treapta concordanței - uniformitatea caracteristicilor înregistrate unei grupe etnice;
- tendința (orientare) - perceperea pozitivă sau negativă comună a obiectului stereotipizat;
- intensitatea - treapta preconceperii față de grupa stereotipizată.

Fenomenul stereotipizării poate fi descoperit cu ajutorul unor situații:

- psihologia oamenilor caracterizează mai facil grupuri largi de oameni, indiferent, aspru sau părtinitor;

- așa o categorizare are o tendință de păstrare a stabilității în cursul unor perioade lungi de timp;

- schimbările în sferile socială, politică și economică pot condiționa schimbarea stereotipului, însă aceasta nu are loc întotdeauna sau este amânată în timp;
- stereotipii sunt însușiți foarte repede și sunt folosiți de copii cu mult înainte de apariția unor închipuiri clare despre acele grupe din care fac parte;
- stereotipii sociali se manifestă rar la nivel de comportament în lipsa unui conflict în relațiile dintre grupuri, dar în timpul unor conflicte aceiași stereotipi devin determinanți, care se supun puțin unor modificări, consideră S. Golubițchi [69, p. 3].

Asupra conținutului stereotipurilor influențează trei grupe de factori:

- specificul grupei stereotipizate, psihologiei ei etnice, sistemul de valori în cultură, dezvoltarea social-istorică;
- condițiile social-politice și economice ale grupurilor și specificul relațiilor formate la momentul dat;
- longevitatea și profunzimea contactului istoric [Ibidem, p. 5].

În sfârșit, putem spune că: stereotipul întruchipează reflectarea specifică a valorilor, o atitudine uniformă către obiect. Stereotipul depinde de orientarea valorică, reiese din ea și o exprimă în chip schematic și permite omului fără a se gândi mult să dea o apreciere proprie. El poate reflecta adecvat un eveniment și este un fapt al realității psihologice ce determină relațiile internaționale indiferent dacă corespunde realității sau nu.

Studierea expectanțelor etnice pretinde dezvăluirea specificei psihologice a rolurilor sociale și totodată comportamentului în rol. Noțiunea de „rol social” apare ca un element important atât al sociologiei, cât și psihologiei. Se consideră ca rolul social este:

- *fixarea anumitei poziții* care o ocupă un individ sau altul în sistemul relațiilor sociale;
- *etalonul comportamentului normativ aprobat*, așteptat din partea unui individ, ce ocupă un anumit statut în socium;
- *tipul activității sociale și al comportamentului personal*, care poartă sigiliul aprecierii sociale;
- *comportamentul persoanei* în concordanță cu statutul ei social, felul de îndeplinire a unei funcții sociale când de la persoană se așteaptă o anumită activitate;
- *stereotipul stabil al comportamentului* în anumite situații sociale, ansamblul așteptărilor obiective și subiective (expectațiile) produse de structura profesională, etnică, politică sau oricare alta a sociumului;

- *funcția socială a persoanei* corespunzătoare închipuirilor oamenilor în corespundere cu statutul lor sau poziția în societate, în sistemul relațiilor interetnice;
- *sistemul așteptării existente în societate*, referitor la comportamentul individului ce ocupă o anumită poziție în interferența cu alți indivizi;
- *sistemul așteptărilor specifice* în atitudinea către sine a individului ce ocupă o anumită poziție așa, cum el își închipuie etalonul purtării sale în interferență cu alți indivizi;
- *comportamentul deschis, observat al individului*, ce ocupă o anumită poziție;
- *închipuirea despre un etalon prescris al comportamentului* care este așteptat și pretins de la persoană în situația dată;
- *acțiunile prescrise* caracteristice pentru cei ce ocupă o anumită poziție socială;
- *culegerea de norme* ce determină cum trebuie să se poarte un individ ce ocupă o anumită poziție socială sunt menționate în cercetările lui V.Cucușin [139, p. 69].

Interacțiunea socială a oamenilor e condiționată de mulți factori, printre care expectațiile etnice au o importanță, înaintând într-un anumit rol, fiecare om deține drepturi în atitudinea către alți participanți ai interacțiunii. Pentru că rolurile sunt legate reciproc și expectațiile se suplinesc una pe alta. Esența valorilor sociale este aceea de a îndeplini obligațiile, care sunt dictate de un anumit rol și de a realiza drepturile sale față de alții.

Tipurile rolurilor sociale, tipul activităților și atitudinilor în care este inclusă persoana:

- social-demografice (etnice, profesionale, s.a.) - soțul, soția, fiica, fiul, nepotul, bărbatul și femeia de asemenea sunt roluri sociale, ce presupun o anumită purtare specifică întărită prin norme, tradiții și expectații sociale;
- social-tipice determină numeroasele manifestări individual-tipice a unei anumite persoane.

După treapta de manifestare rolurile sunt:

- *active* - sunt condiționate de o situație socială concretă și sunt îndeplinite în momentul de față;
- *latente* - nu se manifesta în situația de față.

După tipurile de asimilare rolurile sunt:

- *prescrise* - condiționate de vârstă, gen, naționalitate;
- *dobândite* - asimilate în procesul socializării și etnizării.

În afară de aceasta rolurile sociale sunt caracterizate de modul de dobândire, nivelul emoțional, formalizare și motivare:

- *modul de dobândire*, depinde de aceea cât de necesar este acest rol pentru persoană. Acestea sunt practic toate rolurile legate de profesie și toate realizările omului;

- *nivelul emoțional*, fiecare rol poartă în sine anumite posibilități de manifestare emoțională a subiectului dat;

- *formalizarea*, este determinată de specificul relațiilor interpersonale a purtătorului rolului dat. Unele roluri presupun stabilirea unor relații formale între oameni, strict reglementate; altele, dimpotrivă - neformale; al treilea grup - atât formale, cât și neformale;

- *motivația*, depinde de nevoile și motivele persoanei. Diferite roluri sunt condiționate de diferite motive.

Motivația este o componentă a atitudinii, cea din urmă având capacitatea de a determina schimbarea comportamentului tot așa cum și comportamentul poate modifica atitudinea [27, p.45]. Psihologul român S. Chelcea susține că atitudinile exprimate sunt determinate de natura mediului fizic, biologic, social și cultural - în care trăiește și acționează individul, sunt învățate prin interacțiunea cu diferite medii sociale (familie, clasă, grup de prieteni). Atitudinile sunt sociale pentru individul ce se raportează la obiectele din mediul său nu prin cunoașterea obiectivă a situațiilor, cât prin semnificația și valoarea ce o acordă diferitelor instituții și realități sociale. Atitudinile sunt înclinații menite să favorizeze sau să defavorizeze anumite convingeri, oameni, produse sau mesaje [40, p. 25].

Știința psihologică trebuie să cerceteze în relațiile de familie:

- cum se înfăptuiește influența particularităților noțional-psihologice asupra caracterului relațiilor interpersonale între soți, copii și alți membri ai familiei în cadrul conviețuirii, conversării și colaborării;

- în ce constau deosebirile naționale în tradiții și modurile de formare a personalității particulare, familii, unde părinții sunt reprezentanți ai diferitor naționalități, cu valori morale și etice caracteristice pentru fiecare, forme de comportament și activitate;

- cum se analizează și apreciază corect factorii și cauzele apariției relațiilor conflictuale între membrii familiei de entitate diferită [55, p. 191].

Cultura este nivelul rezultativității educaționale, care trebuie să devină obiectul atenției sporite nu numai a culturologilor profesioniști, dar și a pedagogilor, care pe calea difuzării deductive a componentelor corespunzătoare a culturii pot propune modele argumentate de educație generală,

Așadar, ajungem la concluzie, că *cultura prezintă în sine totalitatea realizărilor materiale și spirituale ale omenirii*, survenind ca național-subiective și concret-istorice, pe

parcursul genezei a obținut statut de fenomene social-obiective, formând o tradiție generală continuă și care nu este puterea unui individ.

Ea cuprinde nu numai trecutul și prezentul, dar se extinde și în viitor. De aceea, caracterizând parametrii de bază ai culturii, trebuie luat în considerare, că omenirea fiind un gen biologic unic, niciodată nu a fost un colectiv social unic. Diferite populații de oameni trăiesc pe Terra în comunități autohtone în condiții naturale și istorice care se deosebesc considerabil. Necesitatea în adaptarea la aceste condiții a dus la căutarea metodelor și formelor specifice de realizare a vieții oamenilor în colectiv, formarea treptată a sistemelor complexe integrate de atare forme, a căror specific deosebesc o societate de alta. Asemenea complexe de metode și forme specifice a activității de viață au și primit denumirea culturii comunităților (popoarelor) corespunzătoare.

Cultura ca reflectare ca mod anumit de cunoaștere a realității la sfârșitul secolului XX încetează a fi obiectul disciplinelor științifice și se transformă în una din orientările generale a sistemului educațional general.

Cultura populară și însăși omenirea sunt practic de o seamă. „Popoare fără cultură” nu numai că nu există în prezent, dar niciodată n-a fost nici în trecut. Nu se poate fi considerată reușita și expresia „popoare cu o cultura mică”, *orice etnic a creat o cultură specifică și complexă*, fiind adoptată la condițiile naturale de viață și modul de gospodărire.

La cultura populară se referă totalitatea acelor elemente care dispun de specific etnic. Aceste elemente includ în sine un șir de componenți, prin care se înțeleg constituențele structurale, care caracterizează o determinare sistemică calitativă a etniei, adică *etnopsihologia, limba, cultura, obiceiurile*.

În acest context, Hadîrcă M. susține, că *valorile naționale* sunt valorile comune tuturor acelor care aparțin unei națiuni, unui stat și în jurul cărora se unește toată societatea, deci ele trebuie recunoscute ca atare, explicate, apărate și promovate prin toate formele și mijloacele educației, pentru că ele ne fac să fim ceea ce suntem ca națiune și popor și să ne particularizăm în contextul universalității. Ceea ce ne lipsește cu adevărat astăzi, și nici nu-i promovat prin educația de bază, este sentimentul unei identități naționale [74, p.32].

Etnocultura este totalitatea fenomenelor elaborate de etnosul dat și obiectele vieții materiale și spirituale, fiind specificul lui, care își găsește reflectare în limba, deosebind un etnos de altul. Aici trebuie remarcat, ca etnogeneza (originea poporului) este în sine baza genezei (nașterii) culturii lui [138, p. 112].

În opinia unor savanți, *cultura populară* nu este supusă mutațiilor, transformărilor. În acest caz funcționează mecanismul de veacuri de selectare a ceea ce este de valoare, autentic, a

rămas ce este mai bun, iar ce este întâmplător s-a pierdut, s-a uitat, a trecut. De aceea cultura poporului este surse de renovare, înțelegere reciprocă.

Prezentam mai jos un tabel comparativ ce include caracteristicile de baza ale categoriilor *cultură* și *etnocultură* (după Silistraru N.):

Tabelul 1.1. Cultura și cultura etnică

Cultura	Cultura etnică
Valori, concepte, atitudini, norme, reguli, priceperi, deprinderi, experiență	<i>Valorile etniei, conceptele etniei, normele etniei, regulile etniei, priceperile etniei, deprinderile etniei, experiența etniei</i>
1. Integrarea și consolidarea în scopurile satisfacerii în comun a necesităților intereselor individuale și de grup	1. Asigurarea proceselor de cunoaștere a lumii înconjurătoare pentru necesitățile și interesele individuale și de grup din perspectivă etnică
2. Organizarea oamenilor, normarea și reglarea practicii de activitate de viață în comun	2. Translarea dintre generații a experienței etnice în activitatea de viață în comun
3. Asigurarea proceselor de cunoaștere a lumii înconjurătoare	3. Organizarea oamenilor anumitor etnii, normarea practicii lor de activitate în comun
4. Acumularea și generalizarea experienței sociale de viață în colectiv, construirea ierarhiei orientărilor valorice existențiale	4. Formarea mostrelor de identitate socială a etniei date
5. Formarea standardelor imaginilor de identitate socială și prestigiu, mijloacelor de remaniere socială	5. Capacitatea de autocunoaștere în contextual identității etnice
6. Realizarea comunicării sociale de translare a experienței sociale dintre generații	6. Apariția noilor forme de satisfacere necesităților oamenilor anumitei etnii

Totodată, se pot evidenția elementele ale comunității culturilor naționale, care, la rândul lor, formează cultura general-umană:

- *antroposocial* - exprimă originea comună a comunităților etnice, adică prezența contactelor strânse între culturile naționale în trecutul preistoric, intercalarea elementelor de cultură materială și spirituală. El permite depistarea surselor de apariție a stereotipurilor etnici, să se verifice paralele istorice în funcționarea tradițiilor etnoculturale;
- *comunicativ* - exprimă așa o comunitate, care a devenit posibilă în urma extinderii diapazonului de comunicare cu alte comunități etnice;
- *euristic* - exprimă comunitatea, care este dictată de necesitățile individuale ale personalității, tendințele ei obiective de a găsi cele mai acceptabile norme de organizare a activității vitale, capacității ei de autoactualizare a comportamentului.

Cu astfel de argumentări, meritele acestei abordări par a fi suficient demonstrate.

1.2. Cultura populară – model de educație familială

Educația înseamnă a scoate individul „din starea de natură” și a-l introduce „în starea de cultură”.

Analizând interacțiunea dintre educator și educat, vom putea desprinde câteva caracteristici:

- acțiunea educațională este, în esență, un proces de comunicare a unei învățături de către educator, de formare a sensibilității, judecății și imaginației creatoare a educatului în cadrul căreia subiectul urmărește o schimbare, o transformare a obiectului conform unui anumit scop axat pe un sistem de valori;
- interacțiunea între cei doi poli ai relației are un caracter activ și creativ, desfășurarea acțiunii este dinamică, toate componentele sale aflându-se în interacțiune și modificându-se de la un moment la altul, acțiunea educațională este subordonată unui ansamblu social, care reglează și direcționează sensul;
- relația care se stabilește între subiect și obiect este o relație socială și nu în exclusivitate biologică. Sintetizând toate acestea am putea spune că educația este o activitate socială complexă, care se realizează printr-un lanț nesfârșit de acțiuni exercitate în mod conștient, sistematic și organizat, în fiecare moment un subiect individual sau colectiv, acționând asupra unui obiect individual sau colectiv - în vederea transformării acestuia din urmă într-o personalitate activă și creatoare, corespunzătoare atât condițiilor istorico-sociale prezente și de perspectivă prin transmiterea și asimilarea de valori.

Putem spune că educația este „procesul conștient dirijat, de formare a personalității cerute de orânduirea socială dată”, or, Kant consideră că „educația este procesul care trebuie să dezvolte în fiecare individ toată perfecțiunea de care el este capabil” [83, p. 64].

Tradițiile de familie sunt un remediu efectiv în educația de familie. Tradițiile (lat. *traditio* - transmite) - sunt formate pe parcursul istoriei și se transmit din generație în generație normele comportamentului, obiceiuri, principii, relații, idealuri ce sunt veridice. În calitate de memorie colectivă, tradițiile sunt o parte din conștiința etnică. Tradițiile nu rămân constante, transmițându-se din generație în generație, ele suferă schimbări în dependență de cerințele timpului. Familia modernă există și se dezvoltă reproducând tradițiile strămoșilor. În multe familii s-au format astfel de tradiții precum sărbătorirea zilelor de naștere, a nunților de aur, de argint etc., primirea oaspeților, formarea albumului de familie ș.a. De cele mai multe ori nimeni din membrii familiei nu s-au gândit că datinile lor încep de la strămoși.

Pe timpurile de odinioară omul era considerat nu personalitate în parte, ci membru al unui neam. Făcând cunoștință cu un om pe acele timpuri, i se puneă întrebarea: *De ce neam ești?* Pe

atunci nu era de mirare pomenirea strămoșilor până la generația a opta - a zecea. Se păstrau cu sfințenie și se transmiteau prin vorbe, dovezi despre fapte vitejești și nostime ale strămoșilor, se strângeau scrisorile, lucrurile personale și alte obiecte care se considerau obiecte de preț, familiale. Se constată, că acum copiii cresc fără să-și cunoască moșii și strămoșii. Atitudinea față de istoria neamului, păstrarea amintirii strămoșilor și a gloriei neamului au fost o parte pozitivă și importantă a educației în familie.

Familia ca valoare a unui continuum axiologic care este chemată să promoveze *binele moral, sănătatea, adevărul, credința, frumosul, sacrul, onestitatea, valorile naționale*, poate fi definite ca tezaur al valorilor socioumane [52, p.34].

În familiile moderne românești au început să rească tradițiile demult uitate - formarea arborelui genealogic etc. În tradițiile de familie se evidențiază calitățile etnice și culturale ale familiei, baza tradițiilor o constituie o anumită valoare a familiei, deci apariția tradițiilor de familie poate genera o înțelegere perfectă și nu numai.

Tradițiile de familie joacă un rol important în reproducerea culturii și vieții spirituale, în menținerea reciprocității neamului, în dezvoltarea societății și personalității. Prin sistemul tradițiilor, generațiile noi vom moșteni social relațiile deja preluate.

Pedagogia populară ca model valoric constituie fundamentul *formării culturii generale umane*. Educația având drept finalitate formarea personalității umane, aceasta vizează obiective majore precum: aspirația spre valori, disponibilitatea pentru valorizare și atitudini și comportamente corespunzătoare. Deschiderea spre nou în cultură și valorizare trebuie să pornească de la deschiderea spre valorile trecutului, iar deschiderea spre universalitate, de la deschiderea spre național, spre specificitatea universalității.

Folclorul, drept valoare etnopedagogică, este sensibilizat cu psihicul uman, cu sufletul omului, trezind spre perfecțiunea și demnitatea umană, criticând viciile omenești, devierile comportamentale, amoralitatea, etc. Folclorul, drept o formă a conștiinței sociale, generează norme ale conștiinței umane în diferite situații de viață, norme legate de deprinderi, convingeri, obiceiuri, tradiții. Folclorul trebuie să ne arate cum se răsfrâng în sufletul poporului de jos diferite manifestări ale vieții, cum simte și cum gândește el fie sub influența ideilor, credințelor, superstițiilor moștenite din trecut, fie sub aceea a impresiilor pe care i le formează împrejurările de fiecare zi – consideră cercetătorii N. Silistraru, I. Avram etc.[6, p. 105].

În filozofia populară, folclorică, cele două noțiuni *bine și rău* nu există. Există în schimb multe cuvinte care denumesc aspecte ce acoperă parțial câte ceva din sfera lor. Pentru altruism: iubire de oameni, iubire de pace, milă, iertare, sinceritate, recunoștință, respect etc.; pentru egoism, contrariile componentelor altruismului. La baza moralei populare stă iubirea, în sensul

cel mai larg — iubirea ce generează viața și al iubirii ce garantează existența speței. Multe zicători și proverbe exprimă această concepție: *Rara întâlnire / e mai cu iubire. Dragostea nu se face cu sila. Iubirea trece prin apă / nu se teme că se-neacă. Ochii care nu se văd se uită. Unde este frică nu încap dragoste* [Ibidem, p. 107].

Calitățile morale care se formează în relațiile interindividuale și care, în folclor, sunt prezentate ca recomandări, nu se opresc la cele menționate și ilustrate de noi mai sus. Este, în fond, și greu de stabilit, după cum tot așa de greu este și stabilirea unei ordini de preferințe. Și, aceasta pentru că viața, de la caz la caz și în evoluția ei, își impune criterii de circumstanță [8, p.34].

Răul și binele sunt fețele unuia și aceluiași fenomen moral, îndreptat spre formarea capacității de orientare în universul moral. Fiecare presupune pe celălalt. „Răul este necesar. Dacă n-ar exista, n-ar exista nici binele. Răul este unica rațiune de a fi a binelui. Ce-ar fi curajul fără primejdie și mila fără durere?” Nu este prea clar ce spune Anatol France. Dar, după cum știm, la el clar obscurul este de multe ori o preferință deliberată, pentru a nu se închide în definiții stânjenitoare. Acest procedeu - această măiestrie - pare s-o găsim adesea în definițiile și sentințele folclorice. Binele și răul izvorăsc din aceeași inimă. În inimă se topește și binele, și răul. Gândurile mari izvorăsc din inimă curată. Rana de cuțit se vindecă; cea de la inimă niciodată. Morala populară intuiește că există relații umane care pot fi numite astfel, dar mai mult decât relațiile, ea prinde adevărul că pentru viață ceea ce contează este omul concret, care poate fi numit bun. Omul bun e ca pâinea caldă. De omul bun și de pâinea caldă nu te sature niciodată. Și câinele cunoaște omul bun. Într-un fel, pentru om, adevărul moral e mai de preț decât adevărul intelectual. Adevărul este ușa raiului. Adevărul, ca și soarele, nu poate fi ascuns cu palma. Dar a lua partea adevărului (moral) nu-i lucru ușor întotdeauna: Adevărul umblă cu capul spart [Ibidem].

Oricât de greu e a lua partea adevărului, poporul crede însă cu fermitate în puterea lui. Și lucrul acesta îl spune clar: Minciuna are picioare scurte. *Vorba multă, fără minciuni nu este.* Opusă adevărului nu este numai minciuna, ci, mai ales, *perfidia fățarniciei* - aparența adevărului fals. *Umblă cu crucea-n mână și cu dracul în inimă.* Și fățarnicul, și mincinosul nu-s însă de invidiat, pentru că: *Pasărea vicleană cade singură în laț. Tot nașul are naș* [7, p.87].

Ființa umană ca personalitate caută să învețe din experiență toată viața. În lume există cu binele, și răul, cu adevărul, și minciuna. Depinde de ceea ce am învățat de la alții și de la noi înșine, din viață, ca să izbutim să le cunoaștem întotdeauna și să le aplicăm cât putem mai mult. *Și binele, și adevărul stau în puterea omului.* Aceasta e credința populară. În lumina acestei

credițe au fost și sunt crescuți copiii. Ceea ce spunem despre bine și adevăr *e valabil și pentru dreptate în cultura populară*.

În materie de morală, gândirea elaborează concepte, care se străduiesc să contureze situații relaționale, fixate în expresii utile vieții; a vieții de zi cu zi, și a vieții pe mai lungă durată, în cadrul unor condiții date - algoritmi morali, care apar și dispar, în limitele acestor situații sau condiții la nivelul culturii populare, ca și la al celei „culte”. Și, putem spune, dacă maximele culte par uneori mai șlefuite, proverbele populare sunt mai pline de sens, mai viguroase și, întotdeauna, mai durabile. Nu o dată maximele culte nu-s decât prelucrări și șlefuiuri ale unor proverbe populare axate pe cultura populară [7, p. 26].

În procesul de elaborare a regulilor și conceptelor de etică la niveluri temporare sau de mai lungă durată, gândirea omenească tinde, ca și în domeniul cunoașterii propriu-zise, la noțiuni cu caracter mai cuprinzător, în spațiu și timp. la categorii morale sau la ceea ce uneori au fost numite virtuți ale culturii populare.

Dacă ar fi să facem sondaje de opinie, cu privire la frecvența lor într-un eșantion de populație, la unele intervale de timp, suntem siguri că cifrele statistice obținute ar diferi - poate chiar mult - de la un caz la altul. E de presupus totuși că în epoci de inegalități și tensiuni sociale, o categorie ca aceea de „dreptate” s-ar bucura de o frecvență mai mare; că, din contra, în epocile și situațiile de relativă stabilitate și calm, *binele ar prevala*. Deși, și aici, depinde de înțelesul ce s-ar atribui termenului respectiv al culturii populare.

În spiritul popular românesc, omul este nu numai parte a naturii, ci, în egală măsură, parte a societății și, în această calitate, el se aliniază, alături de contemporani, în șirul generațiilor ce duc neamul mai departe. De aceea românul își cinstește neamul, patria și strămoșii, pe de o parte, și se îngrijește, în același timp, de urmași. Acest spirit al neamului se sădește în sufletul copilului de mic, *pentru că mai târziu, ramura crescută strâmb, greu se îndreaptă* [7, p.74].

Familiarizarea indivizilor cu viața socială în mare măsură depinde de cunoașterea relațiilor de rudenie până la răstrăbunic. Aceasta poate fi examinată ca una din multele căi de educație interculturală. Rudele apropiate și îndepărtate, familia, fiind o componentă importantă a mediului etnopedagogic, asigură includerea primară a individului în sistemul de legături sociale [137 p. 80].

Pedagogia populară, drept obiect de studiu al etnopedagogiei exprimă conștiința pedagogică a poporului, înțelepciunea neamului reflectată în viața cotidiană este un proces firesc, parte integrantă a vieții poporului, proces de revitalizare a valorilor național. În decursul vieții omul treptat se include în sistemul complex al relațiilor sociale. Această interacțiune, a omului

cu societate, cuprinde completarea deprinderilor simple cu cele de un grad mai complex, mai dificil ce țin de cultura populară [145, p. 54].

Etnopedagogia nu poate rămâne indiferentă față de problemele mediului în care se educă individul. Ținând cont de faptul că aceasta din urmă educă și formează personalității calități ce optimizează stabilirea relațiilor într-o societate, etnopedagogia se ocupă cu studiul experienței poporului, elucidează posibilitățile și căile eficace de realizare a ideilor ce țin de personalitatea personalității etnice și de educarea acestora [145].

Educația populară este, de fapt, educație socială. De-a lungul istoriei omul a fost și rămâne a fi obiect și subiect al educației. Experiența educativă acumulată de veacuri în corelație cu cunoștințele empirice controlată de practica vieții alcătuiesc nucleul, miezul pedagogiei populare. În viziunea lui C.Cucoș obiectivul educației interculturale nu este cultura, aceasta se referă la etnografie și etnologie, nici contactul dintre culturi (obiectul antropologiei), nici relațiile interindividuale sau intergrupale (obiectul psihologiei și sociologiei), ci discursul, ca perspectivă interogativă, manieră de vizare a fenomenelor [50, p.123].

Respectarea principiilor etnopedagogiei în activitatea de educație este interpretată ca una din condițiile specifice în formarea conștiinței umane în societate. Poporul urmărind evoluția și dezvoltarea societății acumulează conștiințe despre educație. Pedagogia populară veritabilă s-a constituit în baza unei experiențe de educație transmisă din generație în generație. Această experiență empirică transmisă din generație în generație s-a transformat în obiceiuri și tradiții, într-o cultură educațională bine conturată. Poporul bazându-se pe ideile populare și tradițiile educației, în convorbiri, aduc exemple din viață pentru a argumenta o zicătoare sau proverb, care se folosesc pentru a lămuri situații concrete de viață ca generalizare a factorilor, întâmplărilor, fenomenelor pedagogice [144, p.119].

Normele de conviețuire, de comportare a oamenilor unii față de alții, precum și față de societate, n-au apărut spontan, de la sine, ele au fost elaborate de popor pe parcursul a mai multor veacuri și transmise noilor generații. Multe din normele morale sunt expuse în Sfânta Scriptură. Ele au drept scop de a realiza asemuirea omului cu Dumnezeu, confruntat cu indivizii reali, cu interesele și necesitățile acestora. Educația în spiritul tradițiilor populare din perspectiva ideilor etnopedagogice ajută oamenii să înțeleagă că fiecare dintre ei constituie o parte a societății și că i se solicită o atitudine față de toți membrii societății. O astfel de poziție în societate influențează soluționarea pozitivă a problemelor în societate.

Alte concepții etnopedagogice care contribuie la formarea omului în societate sunt: smerenia, îngăduința, sociabilitatea, nonviolența. *Nonviolența* este interpretată drept o etică

deosebită în ce privesc relațiile interumane. Tradițiile etnoculturale antice, doctrinele religioase, concepțiile filozofice întotdeauna au fost orientate spre negarea violenței.

La fel, un concept etnopedagogic care presupune dezvoltarea și cultivarea calităților umane în interacțiune cu alți oameni, și cu societatea este *educația morală*. Ea stă la baza formării unei personalități dezvoltate în context etnopedagogic. Morala se manifestă ca modalitate de viziune generală a lumii, ca cel mai eficient mijloc de reglementare a contradicțiilor dintre bine și rău, frumos și urât, sfânt și pângărit [144, p.65].

O parte componentă a comportamentului moral o reprezintă judecata morală, ceea ce sunt criterii evaluative individuale dobândite prin educație, prin instruire morală și experiență de viață prin procesul de socializare din cadrul numeroaselor relații interpersonale și se integrează în cadrul constructelor personale ale eului [27, p.49].

Orice cultură populară, stimulând dezvoltarea spirituală a generațiilor, depune eforturi sporite pentru ca fiecare individ să fie educat în baza *tradițiilor culturale și istorice*. În acest sens, pedagogia populară este o comoară inepuizabilă de înțelepciune populară, care educă individul în spirit național și general-umane, ceea ce favorizează formarea personalității în interacțiune cu alți membri ai societății [114, p.34].

N. Silistraru prezintă trăsăturile și proprietățile caracteristice unei personalități:

- *fondul pozitiv al moralei* - cinstea, dragostea de muncă, neîmpăcarea cu imoralitatea;
- *fondul situativ* - condițional - compromisul, *viclenia*, *șiretlicul*, *neprihănirea*;
- *fondul negativ* - egoismul, lenea, minciuna, ticăloșenia [144, p. 87].

Abilitatea fiecărui individ de a percepe trăsăturile pozitive prezentate, asimilarea lor, îl determină drept personalitate în societatea în care trăiește.

Valorile ce stau la baza formării personalității sunt, de fapt, o manifestare a dialogului spiritual între membrii unei societăți, realizat la nivelul structurii personalității, prin care se asigură schimbul de valori pe linia colectivitate - individ, și viceversa. Creșterea sensibilității spirituale devine dependentă nu numai de factori raționali și afectivi ci și de *valorile culturale asimilate*. Idealul educativ în general reprezintă *un model determinat de structurile sociale, economice, politice și culturale*.

Idealul afectiv vizează mai puțin interiorizarea valorilor sociale și mai mult recunoașterea de către individ a unor reguli de comportare, iar însușirea lor și traducerea în acte de conduită se face pe baza exemplului, prin imitație și nu prin înțelegerea necesității, ori prin formarea unei motivații interioare [Ibidem, p. 89].

Educația umană din perspectivă etnopedagogică este orientat spre cunoștințe empirice rezultate din contactul direct al omului cu obiectele și fenomenele lumii înconjurătoare, din

relațiile pe care le stabilește el cu semenii în procesul conviețuirii sociale. Cunoștințele empirice comportă o mare încărcătură intuitivă, ceea ce le face mai accesibile individului decât cunoștințele științifice.

Utilizarea proverbelor și zicătorilor influențează formarea și dezvoltarea personalității în context etnopedagogic cu participarea activă a individului în practica educației populare, sunt legate de dezvoltarea inteligenței, a gândirii, limbajului, aptitudinilor de comunicare și capacităților de interacțiune. Astfel, capacitățile intelectuale ale individului ce pot fi dezvoltate prin utilizarea proverbelor și zicătorilor constă în perceperea moralei proverbului sau zicătoarei însușite. Valorificarea potențialului educativ al proverbelor și zicătorilor prin perceperea sensurilor cu care acestea sunt folosite de autori permit aplicarea învățămintelor în diverse situații de viață cu care se confruntă omul în societate, cum ar fi: lupta dintre adevăr și minciună, dintre dreptate și nedreptate, rostul omului în viață [102, p. 7].

Prin intermediul proverbelor și zicătorilor se cultivă calități precum: inteligență, perseverență, încredere în forțele proprii, acestea trezind încrederea că poți deveni victorios în lupta pentru adevăr și dreptate. Unele proverbe avertizează că uneori sinceritatea nu este răsplătită așa cum se cuvine, iar gândul cel bun se poate face „nevăzut ca un strop de lumină”.

Basmul permite dezvoltarea puterii indivizilor de generalizare a sensurilor firești pe care le pot primi unele fapte reale de viață. Prin antiteză, în basm se evidențiază modestia - îngâmfarea și se scoate în lumină sentimentul.

Povața este una din metodele răspândite în pedagogia populară. Ea presupune valorificarea experienței de muncă acumulată și atestată în proverbe, cugetări, maxime. Prin povață mesajul educativ este codificat într-o expresie lingvistică cu o puternică încărcătură morală. Poporul drept educator impune cerințe, orientează sau controlează moralitatea indivizilor, prin intermediul unei maxime, a unei cugetări, a unui proverb sau aforism: *Seamănă la tinerețe, ca să ai ce culege la bătrânețe; Nu călca adevărul în picioare, dacă vrei să ai trecere la oameni; Cel ce învață continuu este om drept, iar cel ce se crede învățat, nu e înțelept*. Aceste gânduri care vizează felul nostru de comportare acasă și printre oameni, sunt niște *axiome veritabile în formarea conștiinței poporului*. Asemenea expresii condensează o bogată experiență umană în domeniul moralității, acoperă o gamă largă de fenomene, răsfrângându-se sub formă de îndemnuri asupra componentelor identității: cognitive, afective și comportamentale ale conștiinței morale.

În sistemul pedagogic al poporului, limba maternă este factorul și mijlocul primordial al educației omului desăvârșit. Limba este o creație a omului, o creație a poporului, a istoriei ce întruchipează viața poporului, istoria și tendințele lui. Limba este cea mai vie, cea mai trainică

legătură ce unește generațiile care au murit, care trăiesc și generațiile viitoare ale poporului într-un tot viu, măreț și istoric.

Cuvântul „limba” exprimă toate visele poporului, tot trecutul lui istoric, pe care se clădește prezentul, se făurește viitorul. Limba este un sistem deschis care se autodezvoltă. Ea este un mijloc de comunicare umană, de interacțiune între membrii unei societăți, o armă importantă de cunoaștere, dezvoltare a conștiinței, *tuturor ramurilor materiale și culturale ale vieții societății*. Prin intermediul limbii se transmite toată înțelepciunea poporului, înțelepciune ce îmbogățește și educă generațiile în creștere [132, p.77].

Astfel, și în operele lui M. Eminescu se observă o împletire originală a elementelor populare cu cele culte. „Paralel cu dezvoltarea spirituală a unui popor sporesc și mijloacele de comunicare ale limbii, cuvintele și combinațiile între ele, altfel spus: limba se îmbogățește. Aceasta este mai întâi un produs pur natural pe care oamenii îl folosesc așa cum răsare nemijlocit din spirit, fără să mai reflecteze asupra acestui lucru și fără ca arta să aibă vreo influență asupra formării ei. Dar această situație se schimbă curând. Pe măsură ce sporește cultura generală a poporului, se divide munca și în această privință: numai o parte a poporului se ocupă exclusiv de cultură și o promovează, rapid; cealaltă parte rămâne în urmă. Partea cultă și cea necultă a poporului încep curând să se deosebească prin semnele exterioare ale gândirii, așa cum se deosebesc prin tezaurul însuși de idei. După ce limba cultă s-a desprins însă de trunchiul comun, își urmează propriul drum; prelucrată de artă, știință, de formele mai rafinate ale relațiilor umane în sferele mai înalte ale societății, ea se îndepărtează din ce în ce mai mult de limba populară și capătă un caracter deosebit de-al acesteia, cu toate că a ieșit din sânul ei. Acesta este și raportul firesc al limbii române literare față de cea populară” [129, p. 288-289].

Mediul reprezintă un factor important al educației, autoeducației și educației reciproce a generațiilor în creștere. Din fragedă copilărie, micuțul începe să deprindă, să învețe toate de la cei mai mari. El n-ar putea înțelege fără ajutorul și participarea unui om matur la ce sunt bune obiectele din mediul ambiant, n-ar putea descoperi predestinația lor socială. Cu cât copilul e mai mic, cu atât mai mult are nevoie de ajutor și conducere din partea adulților. Prezența particularităților naționale de grup raportată la stilurile educaționale se reflectă asupra copiilor de diferite naționalități. [5, p.98]. Însuși L. Blaga, avea convingerea că e „modelat sufletește de tainicele puteri ale peisajului, că satul său natal, cu istoria și mitologia sa, se integrează perfect universului, așa-numitului spațiu mioritic. Lancrămul și locuitorii lui sunt, potrivit acestei înțelegeri, dominați de destinul unic al satului românesc, deoarece sufletul țăranului român se lasă-n grija tutelară a unui destin cu indefinite dealuri și văi, a unui destin care, simbolic vorbind, descinde din plai, culminează pe plai și sfârșește pe plai” [25, p. 123].

Rugămintea. Cu ajutorul ei se solicită oamenilor îndeplinirea benevolă a unei sarcini, lăsându-le totodată libertatea de a decide în legătură cu momentul și modul ei de îndeplinire. De fapt, această metodă este extrema opusă formării categorice a cerințelor. Spre deosebire de ordin rugămintea constă în solicitarea acceptării autonome a cerinței, de aceea refuzul îndeplinirii nu poate fi pedepsit, nu trebuie însă să se ajungă aici. Prin felul în care sunt formulate și tonul folosit, educatorii populari declanșează asemenea mobiluri interioare, care în mod inevitabil se vor răsfrânge asupra conduitei. Rugămintea nu înseamnă știrbirea autorității, ci dimpotrivă ea apare ca expresie a încrederii ce i se acordă și nu ca o slăbiciune a celui investit cu educația sa [114, p.33].

Un loc aparte ocupă *datinile și obiceiurile de sărbători*: de Crăciun, de Anul Nou, de Paști etc. Ființa umană s-a simțit dintotdeauna frate cu codrul, cu șesul, cu plaiul, cu muntele, cu dealul și valea, cu râul și cu marea, cu azurul cerului. Din natură și-a scos pâinea cu sudoarea frunții, în natură a doinit, a iubit și s-a înfrățit, pământul patriei l-a apărut cu prețul vieții și în același pământ se odihnește când trece în cele veșnice [18, p.58].

Speranța și încrederea îi sunt insuflate individului prin rugăciuni, pilde, invocări în formule de salut (*De-ie Dumnezeu bine!*), de bun augur (*Doamne, ajută-mi!*). Iertarea în general este invocată prin rugăciuni și spovedanii, iar concret, cu referire la orice abatere de la credință sau de la norma bunei-cuviințe (sudalmă, vorbă necuviincioasă, fapt necugetat etc.) conștientizată, prin *Doamne, iartă-mă!* sau *Să mă ierte. Dumnezeu!*, eventual cu batere peste gură. Participarea la slujbele religioase din biserică sau dinafara bisericii (sfințirea apei de Bobotează, sfințirea țarinei), la datinile de botez, căsătorie, înmormântare, la cele de binecuvântare a turmelor de oi care pleacă la pășunat, a cailor, viei, grâului stimulează formarea moral-spirituală a individului. În mentalitatea populară divinitatea îi hotărăște omului destinul, îl ajută, îl ocrotește, îl dăruiește cu haruri, îi iartă greșelile. Omul datorează divinității supunere, recunoștință, cinstire, purtare demnă de a-i fi iertate greșelile. El este animat de încredere în Dumnezeu și speranță în ajutorul Lui și, totodată, se teme de pedeapsa dreaptă a lui Dumnezeu [7, p.104].

Tradițiile populare la fel influențează asupra educației umane, sesizând și ele această influență. Chiar și persoanele, care nu cunosc tradițiile populare, presupun că ele influențează sau ar putea influența asupra formării unor sau altor calități morale. Opinia publică a satului, comportarea strict reglementată, exprimă respectiv un stil aparte de comportare. În general tradițiile sintetizează experiența pozitivă acumulată de-a lungul unei perioade istorice și se concentrează în organizarea periodică a unor activități ce marchează cele mai semnificative momente din viața poporului sau a colectivităților cu interese comune. Ele se caracterizează prin

faptul, că odată ce sunt consolidate, se transmit de la generație la alta, devenind astfel puternice focare de atracție și concentrare a energiilor individuale, repercutându-se pozitiv asupra activităților pe care le implică și în formarea personalității umane.

Snoava reprezintă un îndreptar de moravuri, fiind în același timp o reflectare a moralei populare. Tot ceea ce se întâmplă în snoavă, vine să corecteze defectele oamenilor, să îndrepte ceea ce este rău în societate, instituind în acest fel valorile morale ale adevărului și dreptății. Ea se impune spiritual, ca un factor de echilibru social, prin forța sa modelatoare și prin capacitatea ei de a contribui la progresul societății, prin asanarea acestora de toate impuritățile pe care le conține. Prin snoavă oamenii devin mai buni, mai cinstiți și mai înțelepți, căci forța de exemplificare a răului și a tuturor aspectelor negative contribuie la o regenerare socială a colectivității. Prin exemplele negative pe care ni le oferă snoava, oamenii învață să-și corecteze defectele, înlăturând minciuna, falsitatea, lenea, prostia etc. [114, p.35].

Comicul popular are menirea de a scoate în evidență tot ceea ce este urât și rău în societate cu intenția, ca prin vocea râsului, să se aplice corecția, restabilindu-se în acest fel echilibrul moral. Ținând cont de faptul că fiecare popor își are comicul său de origine națională, ce ilustrează spiritul națiunii respective, susținem ideea că poporul nostru are un comic de o mare vitalitate, bogat în cele mai subtile procedee și modalități de exprimare/ duce la instalarea unei stări de descurajare și renunțare la tendința de a se îndrepta. Această metodă e în corelație cu aluzia care, de fapt, prin exprimări la figurat, i se reproșează copiilor care n-au îndeplinit anumite rugăminți, care de fapt, se interpătrund și cu o altă metodă - avertismentul, care presupune o nuanță de constrângere ce se aplică pe parcursul desfășurării activității atunci, când se constată că este periclitat rezultatul pe care îl urmărim.

Ancorate cultural, valorile emoționale ale familiei: *stilul psihoemoțional de comunicare, modelele de conduită morală, convingerile și atitudinile, standardele estetice și etice* sunt rezultatul conjugării a două sisteme de valori afective aduse în noul cuplu din familiile de origine ale partenerilor. Convergența nivelului de educație al partenerilor și gradul de compatibilitate psihosocio-culturală a partenerilor determină **aria** repertoriului comun al valorilor emoționale ale cuplului familial (RCVEF), pe care partenerii îl acceptă, îl adoptă de comun acord ca norme/principii/reguli de comportament afectiv în familie. Perpetuarea și producerea noilor valori ale culturii generează motive pentru învățarea continuă a acestora în scopul creării unei imagini sociale dezirabile a cuplului. Educația/autoeducația în cuplul familial are valoare distinctă pentru copil, ajutându-l să se orienteze în câmpul valorilor, să aleagă luând decizii. Aflat mereu în fața alternativelor, cuplul familial învață să-și trăiască viața împreună cu responsabilitate.

Responsabilă de păstrarea și dezvoltarea, administrarea și transmiterea patrimoniului cultural afectiv al familiei este „Ea” - Femeia - Soția - Mama, care supraveghează calitatea emoțională a mediului familial. „El” veghează disciplina emoțională a membrilor familiei și prin status-rolurile sale se face responsabil de sporirea potențialului formativ al familiei, de valorificarea factorilor favorizanți dezvoltării emoționale optime și de excluderea blocajelor dezvoltării armonioase ale familiei amplificând cultura emoțională a societății. Calitatea investițiilor afective în mediul familial contribuie la dezvoltarea retroacțiunii comunicării emoțiilor și *extinderea repertoriului comun al valorilor afective familiale*. Astfel, partenerii de cuplu ajung să gândească, comunice, acționeze, decidă la fel, devenind tot mai mult un tot întreg armonios [81, p.128].

La formarea personalității contribuie și *disputa, obișnuința, binecuvântarea, rugăciunea, dorința, cerința populară, sugestia, aprobarea și dezaprobarea, interzicerea, lauda, pedeapsa, blestemul* etc.

N. Silistraru evidențiază următoarele mijloace și metode de educație, recunoscute în popor: *demonstrarea, învățarea, exersarea, dorința de bine, încuviințarea, blagoslovirea, rugămintea, sfatul, reproșul, derâderea, ironia, umorul, negarea, blestemul, jurământul, pedeapsa, sfârta, pișcatul, alungarea de la casă cât și snoava* etc. Această enumerare vorbește despre *îndreptățirea importanței muncii, prezența siguranței în obținerea rezultatului final - atitudinea conștientă față de muncă ca elemente ale educației interculturale* [109, p.36].

Analizând factorii și metodele care influențează formarea identității etnice și impactul ei în societatea în care trăiește, distingem mecanismele de reglare a comportamentului social în societate de pe poziția conceptului de eu. Conceptul eului înglobează toate cunoștințele individului despre sine și cum se apreciază el pe sine. Conceptul dat se manifestă atât în sfera conștientă cât și la cea inconștientă, redau reflecțiile omului către sine însuși, reprezentate prin emoții.

Orice individ, de obicei, aderă la un *grup social* cu care împărtășește în comun o serie de sentimente. Aceste sentimente se pot manifesta cu privire la familie, țară, / popor, etnie, ideologie etc. [147, p.107]

Interacțiunea indivizilor de aceeași vârstă le reglementează viața însăși. Buna-cuviință se solicită în toate activitățile cotidiene ale individului. Societatea pretinde de la fiecare membru al ei cinste, corectitudine, întrajutorare, demnitate, prietenie, ajutor (căci prietenul la nevoie se cunoaște), iertare (că n-a vrut!) și port frumos (ceea ce concentrează într-o expresie idealul de comportament față de semenii). *Demnitatea este virtutea cardinală a relației omului cu sine*.

Conținutul poate fi redat prin expresii ca: *a sta cu fruntea sus, a avea rușine, a-ți crăpa obrazul (de rușine), Cuvântul dat, /jurământ curat* etc.

În general, în formarea personalității din perspectiva etnopedagogiei prioritate au interacțiunea om-societate, deprinderile de ordine, deprinderile de comportare civilizată în viața socială, îngrijirea bunurilor proprii și a celor comune, vorbirea cultă, participarea la activitatea grupului din care face parte individul.

1.3. Folclorul și tradițiile de familie în formarea orientărilor etnoculturale și interculturale la preșcolari

„Noi suntem convinși că ideile de bază ale unei gândiri pedagogice perene, la început primitivă, intuitivă, acum rațională, științifică, își găsesc, în esență, rădăcinile în ceea ce am putea numi *pedagogie folclorică*. Nu explicit, nu discursiv și logic încheșat, ci implicit, la nivelul sugestiei și înțelepciunii populare” consideră B. Șerbănescu [124, p.7]. Aspectul epistemic, referitor la concepția educațională folclorică, și aspectul axiologic, referitor la valențele educative ale folclorului, în viziunea autorului, constituie laturile educaționale asupra cărora trebuie să ne aplecăm atunci când cercetăm folclorul.

Înțelepciunea populară, întruchipată în special în proverbe și zicători, se adresează minții; creațiile epice și lirice se adresează sufletului, simțirii. Și unele și celelalte conțin numeroase idei, ce pot fi folosite conștient și sistematic în procesul educativ desfășurat în instituțiile preșcolare.

Tradițiile, transmise din generație în generație (povești, sfaturi, folclor literar în general) și prin practica tradițională (obiceiuri și datini), sunt nu numai o dovadă a preocupării poporului nostru, pentru perpetuarea ființei naționale, ci și un nesecat izvor de inspirație pentru pedagogia cultă, dar și pentru educația etnoculturală și interculturală.

Caracterul spontan al tradiției nu înseamnă, nici pe departe, că ea ar fi și inconștientă, ci, dimpotrivă, transmiterea ei a fost întotdeauna intenționată. Însuși procesul de formare a tradiției presupune o acumulare *selectivă* a experienței, iar transmiterea ei nu se datorează numai imitației, ci *intenției* ca obiceiurile și practicile să fie *duse mai departe* pentru că *așa e bine, așa trebuie, așa am apucat din bătrâni*. Elementele tipizate se îmbogățesc mereu prin contribuții noi, determinate de atitudinea celor care transmit.

Tradițiile au apărut și s-au cristalizat treptat din experiența de viață a oamenilor, constituindu-se și transmițându-se în decursul istoriei. Ele sunt o memorie colectivă în care se reține, se întipărește, se păstrează și se reproduce o experiență socială seculară. Fără îndoială, în transmiterea experienței tradiționale, esențială este imitația. Copilul și tânărul *văd* obiceiuri și

ritualuri, *participă* la ele, *aud* cântece și snoave și le memorează, pentru că se repetă și pentru că *așa fac cei mari*. Dar, copilului și tânărului *i se* și *explică* ce și cum trebuie făcut. Cât privește argumentarea (de ce *trebuie?*), aceasta constă, prin excelență, în tradiția însăși: așa se cuvine, pentru că așa am învățat din bătrâni.

În tradiție se preia ceea ce corespunde unei anumite stări afective a generației noi și, în același timp, ceea ce se impune prin calitatea sa și ceea ce are prestigiu; prestigiul însuși fiind dat de respectul pentru înaintași. Tradiția explică legătura în timp și continuitatea relațiilor sociale prin rolul său formativ: ea oferă modele de activitate scutindu-1 pe om de căutări pentru rezolvarea fiecărei situații în parte, duce, în același timp, la o solidaritate socială și națională în timp și spațiu.

Folclorul este o ramură specializată a tradiției. Într-o concepție limitativă, folclorul cuprinde totalitatea producțiilor populare artistice - literare, muzicale, coregrafice și plastice. Marile creații folclorice ale poporului nostru sunt legate de momentele de răscruce din istoria națională, când imaginația populară a creat modele de eroi și fapte în care oamenii credeau și pe care doreau să le imite. În context etnocultural proverbele și zicătorile sunt chintesența învățămintelor trase din experiența de viață cotidiană, din reușitele și eșecurile suferite de omul de rând în confruntarea cu realitatea. Formele concrete ale creațiilor folclorice - muzică, poezie, dans, costum etc., exprimă complexitatea spiritualității populare românești, în ele împletindu-se fantezia cu rațiunea, esteticul cu pragmaticul în oglindirea și interpretarea lumii [31, p.62].

Pătrunderea *copilului în cultură se produce în familie*, începând din primii ani de viață, la nivel popular și se continuă pe tot parcursul vieții în comunitățile sociale din care face parte și, într-un mod sistematic, în instituțiile școlare. Educația însăși este o tradiție, o învățătură în sens larg. Faptul că ea devine la un moment dat o activitate socială specializată și instituționalizată, iar tradiția nu, faptul că educația prin școală este organizată și sistematică, iar tradiția acționează spontan, nu-i micșorează acesteia din urmă rolul formativ asupra personalității copilului [135, p.16].

Pedagogia populară este „acea pedagogie care nu este scrisă nicăieri, dar care, totuși, există sub o altă formă. Sunt reguli de educație, care se moștenesc din generație în generație și care, privite din perspectiva unui timp îndelungat, ne apare ca făcând corp cu întregul sistem de viață ale unui popor și al unei epoci. Aceasta este propriu-zis pedagogia poporului, a întregului popor, la orice popor, o existență deasupra animalității. Pentru speță, ea este mai mult de valoare decât pedagogia cultă, într-un fel. Pe câtă vreme aceasta asigură creșterea unei minorități (privilegiate), pedagogia tradițională păstrează condițiile înseși ale existenței

omenești. Oricât de vagă și de rudimentară ar părea ea omului de știință modern, pedagogia tradițională își are totuși un corp de principii și o evoluție” [Ibidem, p. 27].

Înțelepciunea pedagogică populară stă la baza multor sisteme de educație. În ceea ce ne privește pe noi, „cel mai mult pot ajuta folclorul și folcloristica, iar în cadrul folclorului, latura paremiologică, proverbele și zicătorile, și alături de ele, făcând oarecum parte din familie, ghicitorile și jocurile pentru copii” [Ibidem, p. 30].

Basmul și povestea s-au născut, probabil, ca o evadare umană din cotidianul nu totdeauna așa cum românul și l-a dorit și ca proiecție a celor mai înalte aspirații ale sale de bine, frumos, cinste și omenie. Realitatea din care s-au născut și pe care o regăsim în aceste creații este înfrumusețată, dar și plină de neprevăzut, de confruntări între bine și rău, așa cum viața însăși este. Minunea din basm exprimă nu numai năzuința, ci și încrederea poporului că lumea poate deveni mai bună și că oricând poate interveni ceva favorabil omului, dacă el se stie folosi de împrejurări.

Basmul (etimon slav „basnŭ” - rom. „născocire”) definește o specie a epicii populare în care se narează întâmplări fantastice ale unor personaje imaginare (feți-frumoși, zâne, animale năzdrăvane), aflate în luptă cu forțele nefaste ale naturii și ale societății prezente prin balauri, zmei, vrăjitoare etc. care vor fi biruite. Basmul funcționează pe principiul luptei dintre bine și rău, promovând *binele ca valoare etică*, concept etic demn de reținut pentru domeniul educației.

Basmul exprimă o anumită viziune asupra lumii și întotdeauna forțele binelui se dovedesc a fi triumfătoare. Basmul se caracterizează prin fantastic, prin confruntarea dintre bine și rău, prin formele tipice ce întrețin acțiunea (epicul). Din valorile umaniste - adevăr, bine, frumos - basmul promovează cu prioritate binele, pe care celor mici, ca mai apoi și altor vârste, le apare exprimat în zicătoarea: „Bine faci, bine găsești!” [126, p.48].

De altfel, conceptul și valoarea de *bine* se află în vârful piramidei valorilor încă de la vârsta preșcolară. În general, într-o discuție cu copiii despre *bine* și *rău*, vom regăsi cu ușurință o scară de virtuți și defecte, de tipul:

E bine...să fii respectuos	E rău... să fii nepoliticos
să fii ascultător	să fii obraznic
să fii harnic	să fii lenes [7, p.51]

Preșcolarul exprimă, în funcție de experiența proprie și a prietenilor săi, și cu referire la situații concrete, ce e bine și ce e rău. Lumea basmului îi îmbogățește orizontul binelui și răului prin comportamentele dezirabile sau indezirabile ale eroilor. Copilul se simte îndemnat să făptuiască binele, pentru că el însuși face parte din această lume fantastică, se

identifică cu eroul și-și dorește răsplata binemeritată pentru faptele sale. Asemenea eroului din basm, copilul întâmpină în viață greutăți, trăiește evenimente care-i pun la încercare puterile și priceperea, deseori eșuează și trebuie s-o ia de la capăt. Din greutăți și nereușite învață. *Se lovește de pragul de sus* și-l vede pe cel de jos! își asumă greșeala: *Capul face, capul trage!* Mai mult decât orice discuție moralizatoare, mai mult decât orice sfat sau dojana, „retrăirea” evenimentelor alături de erou și exemplul *viu* al acestuia îl învață pe copil purtarea bună [34, p.66].

Orientarea valorică a copilului, spre *înțelegerea* binelui și răului, așa cum se petrece și prin intermediul basmului, permite trecerea treptată la *comportamentul orientat valoric*. Limbajul basmului este atrăgător și convingător. Formulele stereotipe se memorează ușor și antrenează copilul în a urmări desfășurarea acțiunii (*...și-înainte mult mai este...*), zicalele sunt legate de fapte și consecințe, ceea ce îi permite copilului să facă legătura între *faptă-răsplată*, nu numai la nivelul întâmplărilor din basm, ci și în viața lui cotidiană [7, p.21].

Basmul influențează prin limbaj, prin evoluția narativă, prin transpunerea în lumea altor țărâmurii, prin întâmplările la care copilul ia parte și, în mod deosebit, prin victoria binelui. Ascultând și repovestind basmul, copiii își îmbogățesc limbajul și învață comportamente.

Basmul, povestea ascultată o dată și de mai multe ori, povestită și repovestită de copil, cu adausuri și omisiuni, purtând o amprentă personală, întâmplător sau de circumstanță, este o importantă formă de comunicare între adult și copil, între copil și el însuși. Ea dezvoltă imaginația și gândirea preșcolarului, îi îmbogățește viața afectivă și-i influențează comportamentul etnocultural.

Atitudinea copilului față de comportamentul personajelor din basm se regăsește deseori în activitățile de joc, în activitățile curriculare sau extracurriculare. În activitatea de joc, în interpretarea rolului unui personaj de basm cu ocazia serbării etc., din comportamentul copilului răzbate influența eroului din basm.

Basmele, legendele și motivele folclorice strămoșești sunt reinterpretate și readaptate într-un limbaj modern în cărți stilizate. Despre noua haină a folclorului, Iulian Filip spune că aceasta este o evoluție firească generată de societatea actuală, dar menționează că important este să nu se piardă spiritul mitului popular [65, p.89].

Discernerea valorilor de nonvalori în mintea copilului nu poate apărea fără anumite explicații și accentuări din partea educatoarei. Zmeul este atrăgător pentru că, până la un moment dat, este de neînving. Dacă rămânem la acest punct, copilul își poate dori să devină ca zmeul. Urmând firul povestirii, evidențierea răutății și cruzimii zmeului, povestitorul,

educatoarea, va face din zmeu ceea ce de fapt reprezintă el în folclor și anume, întruchiparea răului. Prezența în basm a zmeului și a celorlalte personaje „negative” este tot așa de necesară ca și prezența lui Făt-Frumos sau a lui Prâslea cel voinic. Numai prezența unor elemente de referință, punerea față în față a binelui și răului, îi permite copilului să adere la valoare [5, p.99].

Un rol educativ deosebit îl are prezentarea adecvată a personajului adjuvant: calul, albinda, furnica, corbul etc. Din atitudinea eroului față de viețuitoare, copilul învață să fie ocrotitor cu natura, din întraajutorarea erou-plante/animale învață prietenia și generozitatea.

În tabelul valorilor (după Iftimia Avram) (Tabelul 1.2.) este prezentată simbolistica personajelor din basmul *Prâslea cel voinic și merele de aur*, ca modele morale grupate pe dihotomia *bine-rău*. Din însușirile prezentate, observăm că Prâslea e un personaj complex prin însumarea în comportamentul său a unor atribute etice omenești și a unora fantastice.

Tabelul 1.2. Simbolistica personajelor (după Iftimia Avram)

Forțele binelui	Virtuți	Forțele răului	Defecte	Valori axiologice sau la cumpăna dintre Bine și Rău
împăratul	dreaptă judecată	Zmeii	tiranie, avariție, aroganță, egoism	justițiar // tiranic, avar, aroganț, egoist
fetele de împărat	Libertate	-	-	liber, independent
meșterul argintar	talent, măiestrie	-	-	talentat, pasionat, (meșter) faur
puii de zgripțuroaică	nevinovăție, candoare,	-	-	nevinovat, candid, temător
zgripțuroaică	răutate, egoism bunătate			Malițios, egoist > Altruist
Corbul	întraajutorare	Balaurul	malefic	hăpșân, devorator // salvator
Fata cea mică	dragoste, fidelitate			iubitor, fidel
daruri sacre	palate, simbol al hoției și avariției obiecte sacre [măr, furcă și cloșca cu pui de aur]			[metamorfozare: mecanism transparent al dualității identitare] Opțiunea pentru BINE!

Prâslea	curaj, altruism, prietenie, cinste, modestie, corectitudine, hotărâre, demnitate, hărnicie, credință, inteligență, omnisciență, omniprezență etc.	frații mai mari	invidie, avariție, viclenie, minciună	curajos, altruist, prietenos, onest, modest, corect, dârz, demn, fidel, harnic, cunoscător al limbajului folosit de corb etc.// invidios, malițios, avar, viclean, mincinos
---------	---	-----------------	---------------------------------------	---

El reprezintă astfel un ideal de dreptate, cinste și adevăr. Prâslea este raportat în permanență la alte personaje, aflându-se în raporturi de colaborare cu argintarul, de întrajutorare cu puii, zgripturoaica și corbul, de filiație cu împăratul, părintele său, în raport de prietenie cu fetele de împărat. În confruntarea dintre Prâslea și forțele răului reprezentate de balaur, zmei și frații săi, răul este învins. Între fata cea mică a împăratului și Prâslea se înfiripă dragostea și ei își vor fi fideli unul altuia.

Prâslea este eroul preferat de copii, model de comportament moral. Tabloul de mai sus, și asemenea tablouri se pot realiza pe baza oricărui basm, evidențiază ce orientări valorice anume pot fi formate la copiii preșcolari prin intermediul basmului.

Basmul popular românesc întruchipează idealul de personalitate al poporului nostru cu deschideri spre educația etnoculturală și interculturală. Eroul său (de obicei Făt-Frumos) întrunește toate virtuțile: vitejie, puritate morală, spirit de dreptate, abnegație, forță fizică și morală, ingeniozitate, pasiune și consecvență în iubire, fidelitate absolută față de jurământul dat. El este un om normal, dar, într-un fel, mai presus de omul normal. Se naște în chip miraculos (din părinți bătrâni, din bob de mazăre sau dintr-un purceluș), este fiu de împărat sau de om sărac *lipit pământului, crește într-o zi cât altul într-un an*, nu este lipsit de nepricepere în ale vieții și este uneori înșelat, mai și greșește câteodată, fiindcă e tânăr. Știe să făptuiască binele, să răsplătească binele cu bine, dar și răul cu rău. *Învață de la părinți și din întâmplările vieții*. Dacă este fiu de împărat, a avut și dascăli. Dacă este frate mai mic, nu i se încredințează sarcini grele fie din neîncrederea celorlalți că le-ar putea îndeplini (mai ales dacă frații mai mari n-au reușit), fie din teama ocrotitoare cu care îl înconjoară părinții. Dar el trebuie să-și dovedească destoinicia și pleacă *în lume*. Uneori *în lume* înseamnă și *celălalt târâm*, unde încercările sunt și mai grele. Ajunge deseori în dificultate, dar curajul și îndrăzneala, pe de o parte, și Calul Năzdrăvan, găzele, păsările sau Zânele bune, pe de altă parte, îl ajută să le treacă cu bine, să le rezolve întotdeauna pozitiv și demn. Calul Năzdrăvan îl poartă *ca gândul și ca vântul*, iar Zâna bună sau

o pasăre îi aduce apă vie cu care să-și întremeze puterile sleite în lupta cu Zmeul. Se bucură de sfaturi binevoitoare (de la Sfânta Vineri). Și de ce toate astea?! Pentru că el e bun și curajos, iar bunătatea trebuie răsplătită și curajul trebuie să ducă la izbândă. Uneori Eroul este amăgit cu sfaturi perfide (ale Babei Cloanța, mama Zmeului), și-atunci trebuie să ia drumul de la capăt, să ia totul de la început [7, p. 78].

Eroina basmului (de obicei Ileana Cosânzeana), frumoasa, pentru care Eroul înfruntă atâtea primejdii și trece prin atâtea încercări, este o fată simplă, harnică, bună, răbdătoare în a-și aștepta ursitul. Ea întruchipează idealul feminin, nu numai al lui Făt-Frumos, ci și al poporului nostru: sfioasă, dar și hotărâtă, doritoare să fie iubită și ocrotită, dar și puternică și înțeleaptă atunci când este nevoie. Eroul este dușman înverșunat al răului (Zmei, Muma Pădurii).

Prezența forțelor răului în basmul românesc este un lucru firesc. Istoria neamului nostru a fost plină de piedici, de dușmani care ne-au vrut pierrea sau măcar să ne robească. Tăria de caracter, voința fermă, spiritul de sacrificiu, puterea de a suporta răul până îl vei putea învinge, fără acestea nu-ți poți îndura suferințele și nici scăpa de ele.

Este important ca preșcolarii să fie antrenați în activități creatoare la acest capitol. În cercetarea sa, S. Cemortan menționează: „Alcătuirea unei povestiri sau a unui basm după model este un tip intermediar de activitate verbal-artistică, plasat între reproducerea obișnuită a unei opere literare și povestirea ei creatoare. Acest fel de activitate include atât reproducerea, cât și creația, întrucât, compunând pe model, copiii îl repetă într-o anumită măsură, manifestându-și concomitent, pe propria lor compunere, aptitudinea creatoare. Basmul sau povestirea inventate de copil se deosebește de model (autor, educator), dar și de creațiile altor copii” [36, p.41]. Astfel, concomitent cu limbajul se dezvoltă memoria, ingeniozitatea, fantezia etc.

Lascu Iu. susține că dezvoltarea creativității la elevi redeschid ființa umană către latura sa pozitivă și sunt centrate pe optimizarea și transformarea creativă a acesteia în sensul unei renaturalizări și extensii a capacităților sale de cunoaștere și acțiune. Aplicarea metodologiei de dezvoltare a creativității asigură realizarea obiectivelor curriculare formative și dezvoltarea strategiilor didactice utilizate [84, p.8].

Proverbele sunt formulări concise, plastice, relativ stereotipe, care exprimă concentrat adevăruri cu valoare generală, rezultând din îmbinarea unei largi și bogate experiențe practice, cu observații pertinente asupra fenomenelor și lucrurilor lumii înconjurătoare. Într-un limbaj metaforic, de mare forță sugestivă, ele exprimă concepția și atitudinile specifice ale poporului nostru și conduc la o concluzie privind o normă morală cu mare grad de generalitate. Însoțite de explicații, proverbele sunt accesibile copilului, sunt ușor reținute și reproduse, pătrunderea sensului lor producându-se treptat. Zicătorile sunt expresii populare menite a caracteriza succint

și plastic împrejurări ale vieții. Ele reliefează o idee, un sfat, previn răul, susțin o afirmație. Limbajul este obișnuit, cotidian, cu o structură metaforică mai accentuată decât a proverbelor. Zicătorile au valoarea unor reguli de conduită, și, ca atare, au un pronunțat caracter didactic [102, p. 8].

Fără îndoială, că, în lucrul cu preșcolarii, această diferențiere nu are nici o importanță. Semnificativ este să se folosească valențele educative cuprinse în aceste nestemate ale cugetului românesc, pentru sensibilizarea copiilor și introducerea lor, într-o formă accesibilă, în lumea valorilor.

Hărnicia și lenea: *Munca e brătară de aur; Ce poți face azi, nu lăsa pe mâine; Lenea e cucoană mare, care n-are de mâncare; Leneșul la toate zice, că nu poate.*

Cinstea și necinstea/hoția: *Cinste dai, cinste ai; Cine fură azi un ou,/ mâine va fura un bou; Ocaua mică.*

Chibzuință: *Paza bună, trece primejdia rea; Întâi te gândește/și apoi pornește; Lăcomia pierde omenia.*

Răbdarea: *Cu răbdare și silință, totul este cu putință; Graba strică treaba; Lasă-mă să te las.*

Prietenia: *Prietenul la nevoie se cunoaște.*

Adevăr: *Cine a mințit o dată/și-a mâncat credința toată; Nu umbla cu mâța-n sac că i se văd ghearele.*

Frumosul (din basme): *picat din soare, rupt din soare, ca ziua de frumoasă, frumoasă de-ți ia ochii, frumoasă ca o floare.*

Învățătura, înțelepciunea: *Cine cum **învață**, așa trăiește; Cine știe carte, are patru ochi; Omul prost face ce vede/și ce aude crede.*

Binele: *Omul bun e ca pâinea caldă; Nu e îndeajuns să știi binele ca să-l și faci)* ș.a.m.d., virtuți și vicii, merite și defecte sunt reflectate de înțelepciunea populară. Desigur, prezentarea proverbelor și zicătorilor în fața copiilor presupune și explicarea lor și ilustrarea cu exemple concrete din realitatea accesibilă lor [7, p.61].

Ghicitoarea este o specie literară de mici dimensiuni, aforistică și enigmatică. Este un joc colectiv lingvistic, apelează la metafore și alegorii și este destinată să verifice inteligența, abilitățile și orizontul cultural al omului. Cuprinde o definiție concisă a obiectului (ființă, lucru, fenomen), prin perifrază, alegorie, personificare sau metonimie, și răspunsul, prin care se confirmă exactitatea judecății emise. Jocul cu ghicitori este antrenant, copiii fac efort rațional de a înțelege, fac conexiuni inteligente, pentru a surprinde esența relației. Din punct de vedere

psihosocial, jocul contribuie la intensificarea relațiilor interpersonale, dezvoltă spiritul de întrecere și dorința de afirmare a personalității.

Repertoriul ghicitorilor este foarte vast. Pentru copiii mici, se aleg acele ghicitori care pot fi dezlegate cel puțin de o parte dintre ei, pentru satisfacția directă a acestora și stimularea celorlalți. Câștigul cognitiv și în dezvoltarea subtilității gândirii tuturor este real. Exemple de ghicitori adecvate preșcolarului mare: *Cine are urechi și nu aude?* (Acul); *Cine are șase picioare dar numai cu patru umblă?* (Calul și călărețul); *Ce trece prin apă și nu se udă?* (Umbra); *Cine vine de la munte cu steluțe albe-n frunte?* (Norii de zăpadă); *Curelușă verde/Prin iarbă se pierde* (Șarpele); *Este-un om ciudat/ vara-n cojoace-mbrăcat/și iarna gol despuiat* (Copacul); *Întru pe o ușă și ies prin două; când am ieșit pe cele două, sunt înăuntru* (Pantalonii); *Am un poloboc, peste poloboc un prosop, peste prosop mazărele, printre mazărele două tălgerile ce seamănă-nre ele* (Pământul, cerul cu stelele, Soarele și Luna) etc. [Ibidem, p.83].

Copiii sunt nu numai consumatori, ci și producători de folclor. În cultura populară, folclorul copiilor ocupă un loc aparte. Este foarte accesibil, se învață prin imitație și, pe anumite motive de bază, ingeniozitatea copiilor creează o multitudine de variante. Cele mai răspândite producții artistice ale copiilor sunt cântecele-formulă și recitativele numărători. În cântecele-formulă sunt invocați aștri, animale, plante sau personaje imaginare pentru a le atrage fie bunăvoința pentru autor, fie pedeapsa pentru dușmani.

Numărătoarea se prezintă sub forma unui recitativ organizat ritmic. Este folosită ca modalitate principală de distribuire a rolurilor într-un joc. De regulă, prin numărătoare se elimină pe rând, unul câte unul participanții la joc, ultimul rămas îndeplinind fie rolul de conducător de joc, fie rolul cel mai nedorit.

Unele reguli ale jocului sunt consacrate, altele se fixează *ad-hoc*, oricum ele trebuind a fi strict respectate. Dacă copilul, să zicem, a *tras linie de foc* și totuși e prins, el amintește cu revoltă îndreptățită: *dar am tras linie de foc* și grupul trebuie să recunoască. Nerespectarea regulii, fraudă folosită pentru a obține un avantaj sau victoria sunt sancționate prin *pedepse* sau, mai grav, prin neadmiterea ulterioară a vinovatului în joc.

„*Folclorul copiilor*, majoritatea formelor actanțiale, instrumentale și textuale ale ludicului infantil, împreună cu produsele orale și cu obiceiurile populare ale celor mari, arată ubicuitatea și polimorfismul culturii strămoșilor în tradiția românească. Cinstirea înaintașilor a reprezentat un răspuns categoric dat morții, perisabilității, timpului devorator. Era o luptă titanică, dusă cu moartea individuală în numele eternității neamului și speciei” [7, p.42].

Firește, formarea copilului nu mai poate fi lăsată în seama familiei, dar bazele formării se pun, în continuare, în acest cadru. *Educația instituționalizată* pornește de la ceea ce copilul a

dobândit în familie, continuă, completează și, după caz, corectează informațiile, deprinderile și obișnuințele, atitudinile și sentimentele pe care familia i le-a insuflat.

Tradiția, ca ansamblu de concepții, obiceiuri, datini și credințe, care se statornicesc în cadrul unor grupuri sociale și naționale, constituie pentru fiecare grup trăsătura lui specifică. Fără a fi pe deplin sinonime cu *tradiția*, cu același sens se folosesc și termenii de *obicei*, *uzanță*, *datină*. Obiceiurile și datinile ar putea fi considerate drept partea acțională a tradiției, alături de care în tradiție ar intra și creațiile de natură spirituală transmise din generație în generație prin viu grai.

Prin latinitatea sa, poporul român este un popor pasional. Tradițiile lui sunt dominate de *culturi*: cultul sacralului; cultul muncii și al pământului; cultul patriei; cultul strămoșilor; cultul copilului; cultul omeniei, al *binelui* și *frumosului*.

Ne vom referi, în cele ce urmează, la felul cum aceste culturi s-au oglindit în folclor și în practicile tradiționale, subordonat intenției de a evidenția rolul lor în formarea orientărilor axiologice la copii.

Cultul sacralului la români este cultul suprem. În familia tradițională, copilul este învățat și deprins de foarte timpuriu cu anumite comportamente care exprimă dragostea, recunoștința, speranța și încrederea în Dumnezeu, în Fiul și Maica Domnului. Potrivit puterii de înțelegere, exprimare și memorare, copilul este învățat, de foarte mic, rugăciuni prin care cere ocrotirea divină, începând cu *îngerășul* și continuând cu *Tatăl nostru* și *Născătoarea*. Obiceiul rugăciunii este regăsit în prima jumătate a secolului trecut și în uzul școlar [7, p.82].

Limitarea cunoașterii sacralității la rugăciune sau facerea semnului crucii este insuficientă și chiar dăunătoare. Formarea atitudinii pozitive față de lume – iată scopul și metoda cunoașterii sacralității în preșcolaritate în care mamele învățau copiii să nu ucidă nimic fără vreo necesitate înțeleasă - furnică, fluture, orice altă ființă, ”căci este păcat”, ”căci toate sunt de la Dumnezeu”.

Deprinderile de viață cotidiană și obiceiurile de sărbători învățate în familie sunt pătrunse de cultul sacralului. Când se așează la masă, copilul, alături de părinți, își face semnul crucii, când se ridică de la masă, mulțumește Domnului pentru bucate, făcându-și, de asemenea, cruce; când pornește la drum sau la o faptă, alături de mamă sau singur, își face cruce și spune: *Doamne, ajută-mi!*, *dă binețe cu Dea Dumnezeu bine!* [7, p. 122].

Copilul participă la slujbele religioase și învață comportamentul adecvat diferitelor împrejurări ce le ocazionatează; la 6-7 ani respectă unele restricții alimentare impuse de post, dar are anumite înlesniri impuse de condiția lui de copil. Sărbătorile de iarnă, așteptate cu mare nerăbdare de copii, sunt un prilej deosebit de practicare a tradițiilor. Dincolo de bucuria participării în cete, de atenția care li se acordă de către gospodarii care-i primesc, de laudele și

darurile cu care sunt răsplătiți, colindele sunt, în mintea, în sufletul și glăsciorul copiilor, imnuri înălțate Creatorului și Nașterii Mântuitorului.

Simbol al muncii și rodniciei pământului, *Plugușorul* își păstrează farmecul, chiar dacă ocupațiile tradiționale și mijloacele de muncă s-au schimbat mult. Copiii sunt bucuroși să treacă pe la casele gospodarilor, să le facă urări de bine și să fie răsplătiți. Dincolo de plăcerea copiilor, colindele și urările de Anul Nou sunt un bun prilej pentru inițierea lor în diferite obiceiuri, tradiții și ocupații tradiționale românești. Motivele agrare din colinzi și urări de Anul Nou au, în credința populară, nu numai menirea să îndemne la muncă, ci și darul de a atrage harul divin asupra truditorilor [19, p.60].

După cum afirmă Nicolae Silistraru, „Tema importantă, totdeauna actuală, a «Plugușorului» (munca grea, dar necesară, - creșterea roadei bogate de grâu, producerea pâinii, fără de care nu poate exista societatea umană), veridicitatea chipurilor artistice (plugarul, fierarul, secerătorii, morarul), expresia idealurilor, viselor, moralei maselor, artisticul dezvoltat și în același timp țăranesc, simplu însușit de a se adapta la condițiile concret-istorice - toate aceste calități au determinat longevitatea creației populare poetice respective; «urătura» agrară fiind cea mai frecventă și astăzi” [144, p.76].

Ca expresie a unității românului cu natura, pe care o ia drept model de sănătate și de virtuți necesare muncii, este urarea de *Sorcovă*. În primul rând, sorcova este *veselă*. Pentru că e împodobită? Pentru că marchează un început, plin de speranțe, de An Nou? Pentru că urarea copiilor va fi răsplătită cu bunătăți? Pentru că e un prilej de a intra în contact cu persoane îndrăgite? Poate din toate câte ceva. Veselă e sorcova, veseli sunt copiii. În al doilea rând, copilul urează gazdei rodnicia pomului, gingășia trandafirului, tăria stâncii și idealul (pentru vremuri străvechi) de iuțea a săgeții slobozită din arc.

Folclorul sărbătorilor de iarnă bucură și dezvoltă istețimea și prin umorul lui, dătător de optimism și bună dispoziție. Tonul vesel și întâmplările care pot apărea în timpul pregătirilor de sărbători, desfată colindătorii și gazdele, iar conținutul este foarte instructiv. Așa, pentru *colăcut* trebuie făină, sită rară, covată, cuptor. Dacă ceva lipsește sau se strică, mama *îl cheamă* pe tata, tata repară, dar vremea trece... și Anul Nou *o și venit!* Se întâmplă, sigur că se întâmplă, să se *crape covata*, să se *urnească cuptorul*, dar lucrul trainic, e trainic și mai rar se strică; lucrul trebuie făcut la timp, căci altfel poate să fie prea târziu când îl faci ș.a.m.d. Astfel, sub forma unei întâmplări amuzante prezentată de colindă, copiii iau știință de cele necesare pentru a face *colăcuți*, cu tradiția răsplătirii colindătorilor cu altceva decât cu bănuți, ca azi, și, ajutați, se familiarizează cu ideea de spirit de prevedere, de lucru trainic și făcut la timp.

Și alte obiceiuri de urat la sărbători sunt expresie a ocupațiilor tradiționale străvechi.

Cultul muncii este bogat exprimat în paremiologia populară. Concizia și plasticitatea, memorabilitatea, caracterul sugestiv, dar și intuitiv, limbajul accesibil, dau proverbelor, zicătorilor și ghicitorilor un pronunțat caracter didactic. Astfel, munca, în orice domeniu s-ar practica este utilă și necesară:

Meseria este brățară de aur.

Orice fel de meserie/Nu e rău omul să știe.

Pământul rodește/Unde mâna muncește.

dar: *Lucrul bine început/Jumătate e făcut.*

și: *Nu se îngrașă porcul în ajun.*

iar: *Graba strică treaba.*

Lucrul trebuie făcut la timp:

Bate fierul cât e cald.

Nu lăsa pe mâine ce poți face azi.

Cine se scoală de dimineață, departe ajunge.

și: *Lenea e cucoană mare/Care n-are de mâncare.*

Faptele, faptele/Nu oala cu laptele.

La joc foc/La lucru ioc.

La mâncare lup, la lucru vulpe, la somn butuc [7, p.68-79].

După cum afirmă unii cercetători, „nu există normă morală care să nu aibă tangență cu atitudinea față de muncă” [144], [17]. În concepția românului, munca este criteriul principal de apreciere valorică a persoanei și copilul trebuie crescut în acest spirit, pentru că pomul se cunoaște după roade, omul după fapte [123. p. 94].

Cunoașterea de către copil a valorii social-umane a muncii, trezirea dorinței de a munci sunt însoțite în etnopedagogia românească (și nu numai) de antrenarea lui de timpuriu în munci pe măsura puterilor pe care le are. Inițierea copilului în meșteșugul sau ocupația părinților și fraților mai mari, antrenarea lui în treburi gospodărești - curățat, gătit, îngrijirea animalelor etc. -, îngrijirea fraților mai mici sunt sarcini de la sine înțelese ce revin copiilor, pe măsură ce aceștia devin capabili de a le îndeplini.

Deprinderea copilului cu munca este favorizată de activismul specific vârstei și de dorința lui de a fi pe placul celor mari, dar este anevoioasă, datorită puterilor lui limitate și a aprecierii nerealiste a relației dintre intenții și posibilitățile de realizare. Copilul inițiază acțiuni peste puterile lui și, atunci, *strică*, în loc să facă ceea ce dorește. Pedagogia populară în acțiune îl solicită pe copil, mai întâi să observe, *să vadă*, îl încurajează să încerce, îl îndrumă și-l lasă să insiste, până la reușită, fiecare pas fiindu-i răsplătit prin laude. Nu lipsesc aluziile și sfatul

(*Graba strică treaba*), avertismentul (*Dacă nu-i sări, nu-i sorbi/Dacă nu-i lucra, nu-i mânca*), dar aprobarea și dezaprobarea, lauda și reproșul, îndemnul etc. au efect numai dacă sunt legate de acțiunile concrete ale copilului și nu doar ca pilde din înțelepciunea populară.

Un rol deosebit în pregătirea copilului pentru muncă îl ocupă jocul. Jocul răspunde activismului specific copilului, îi dezvoltă calitățile fizice și morale: rezistența la efort, imaginația creatoare, spontaneitatea, perseverența, sociabilitatea, spiritul de competiție dreaptă, acceptarea rolurilor și sarcinilor asumate și ducerea lor la îndeplinire, lupta pentru succes și bucuria succesului, dar și acceptarea înfrângerii etc. [136, p. 84].

O deosebită grijă manifestă poporul pentru formarea morală a preșcolarilor. Cultul binelui este prezent în toate categoriile de producții folclorice.

Basmele, miturile și legendele sunt pline de fapte bune ale eroilor, aceștia reușind în acțiunile lor datorită calităților pe care le au, puse în slujba binelui și împotriva răului.

Producțiile paremice, cu deosebire proverbele și zicătorile, au o bogată semnificație morală. Concizia proverbelor, limbajul metaforic de o mare forță sugestivă le face atractive, iar analogia cu fapte reale le face accesibile.

Firește, copilul nu surprinde întotdeauna și dintr-o dată sensul figurativ, fapt care pretinde explicații pertinente din partea adultului. Zicătorile vin să sublinieze adevărul cuprins în expresii menite a caracteriza succint și plastic anumite fapte de viață și să sporească valoarea unor reguli de conduită. Ele au un pronunțat caracter didactic. Virtuțile cardinale cuprinse în folclorul nostru sunt binele făptuit, adevărul și dreptatea vs. minciună, necinste, nedreptate.

Antrenarea copilului în activități practice îl ajută pe acesta să îndrăgească și să prețuiască munca, să fie perseverent, să se bucure de rezultatele muncii. *Jocul* - activitatea principală a copilului - îl învață să trăiască între ceilalți, respectându-i și pretinzând respect: cine încalcă regula jocului și cine trișează este eliminat; cine ține cu tot dinadinsul să câștige, este evitat ca tovarăș de joacă; cine nu știe și să piardă, nu înțelege că pot fi alții mai buni decât el, cel puțin la momentul dat, este luat în derâdere etc. „Jocul este, putem spune, o școală a demnității, a respectului de alții și de sine, a conștiinței valorii altora și a celei proprii, a tăriei de caracter [39, p.116].

Tradițiile reflectate prin folclorul literar, obiceiurile și datinile din practica tradițională sunt nu numai o dovadă a preocupării poporului nostru pentru perpetuarea ființei naționale, ci și un *izvor nesecat pentru pedagogia cultă*. În transmiterea experienței tradiționale este esențială *imitația*, care se manifestă preponderent la vârsta preșcolară mare. Copilul vede, aude, participă, memorează, pentru că se repetă și pentru că așa fac cei mari. Formarea orientărilor axiologice la preșcolari de 6-7 ani are o corelare strânsă cu *poveștile populare românești*. Basmul și povestea

conțin cele mai înalte aspirații ale poporului de *bine, frumos, cinste și omenie*, de întruchipare a *idealului de personalitate etnoculturală* [7, p. 104].

1.4. Educația populară – factor prioritar al educației familiale

Educația are menirea de a asigura continuitatea în timp și spațiu a generațiilor: în timp pentru că își trage seva din experiența acumulată de generațiile trecute, se desfășoară în prezent și formează personalitatea într-o perspectivă a viitorului, și în spațiu, prin faptul că se desfășoară într-un spațiu educațional concret, care, de regulă, este și mediul de existență al unei comunități etnice. Practicile populare constituie un tezaur necesar de valori educaționale, acestea reprezentând esența pedagogiei populare. Pedagogia populară este o parte componentă a culturii spirituale a poporului, fiind baza pedagogiei științifice. Cercetătorii pedagogiei românești, din cele mai vechi timpuri, au demonstrat interacțiunea și corelația pedagogiei cu știința pedagogică, care se completează una pe alta.

Ideile pedagogiei populare întruchipate în aforisme sunt orientate spre formarea la om a calităților general-umane. Concepția pedagogică populară reflectă experiența de veacuri a poporului în domeniul educației și instrucției tinerei generații și este întruchipată în creația populară orală. Educația copilului se înfăptuiește, în primul rând, sub influența pedagogiei populare și a experienței de viață acumulată în familie. În pedagogia populară se întruchipează caracterul poporului, concepția lui despre bine, frumos, muncă, aspirațiile lui umaniste, iar folclorul arată cum se răsfrâng în sufletul poporului diferite momente ale vieții, cum simte și gândește el. Fără a se constitui în mod sistematic, pedagogia populară ne oferă informații prețioase despre viața și concepția despre lume și viață a poporului nostru, despre problemele educației și instruirii, despre familie, părinți și copii, prietenie și dragoste, reflectând o bogată practică și preocupare pentru creșterea copiilor.

Sunt reguli de educație, care se moștenesc din generație în generație și care, privite din perspectiva unui timp îndelungat, ne apar ca un tot întreg în sistemul de viață a unui popor și a unei epoci. Aceasta este propriu-zis pedagogia poporului, a întregului popor, la orice popor. Pentru speță ea este mai mult o valoare, decât pedagogia cultă, într-un fel. Pe câtă vreme aceasta asigură creșterea unei minorități (privilegiate), pedagogia tradițională păstrează condițiile existenței omenești. Oricât de vagă și de rudimentară ar părea ea omului de știință modernă, pedagogia populară își are totuși un sistem de principii și o evoluție [26, p. 64].

Înțelepciunea pedagogică populară stă la baza multor sisteme de educație. În ceea ce ne privește pe noi, românii, cel mai mult pot ajuta folclorul și folcloristica, iar în cadrul folclorului,

latura paremiologică, proverbele și zicătorile, și alături de ele, făcând oarecum parte din familie, ghicitorile și jocurile pentru copii [Ibidem. p. 65].

Modelele de creație populară semnifică un anumit tip de învățământ formativ care nu neagă sau nu exclude nevoia și rolul informației, ci și-o asumă.

Din perspectivă etnopedagogică se motivează prin faptul că:

- identitatea națională a omului, conform lui Vl.Pâslaru ș.a., o precede pe cea universală. Copilul dobândește, mai întâi, conștiința apartenenței la familie, la grup, la comunitatea locală și, prin aceasta, la națiune și, mai apoi, pe cea a apartenenței la umanitate;
- tradițiile populare, în general, în mod deosebit cele de natură pedagogică, au valențe formative și acționează spontan, dar care pot oferi conținutul orientărilor axiologice la copiii preșcolari și, în foarte mare măsură, pot fi sursă de inspirație pentru educatoare, privind metodele de educație axiologică, de unde decurg [99, p. 77-81].

Educația ca activitate complexă începe din familie din primul an de viață și continuă pe tot parcursul vieții prin cele trei forme: educația formală, informală și non-formală. De aici rezultă caracterul permanent al educației.

Ființa umană, unica ființă dotată cu capacitatea de "a avansa din natură în cultură" – deci, de a-și forma și dezvolta continuu conștiință, fiind predestinată să fie concomitent ființă a naturii și ființă metafizică (a credinței-gândirii-creației). Socialul determină, mai mult sau mai puțin, calitatea educației într-o anumită epocă, dar nu socialul o face permanentă.

Educația permanentă nu este deci o simplă continuare a educației tradiționale. Ea reprezintă o serie de noi abordări ale unor elemente esențiale pentru existența fiecăruia, începând prin însuși sensul acestei existențe. Ea a apărut și s-a impus ca un răspuns la solicitările vieții contemporane, ca singura soluție pentru adaptarea fiecăruia la epoca noastră și permite să se descopere o multitudine de situații fundamentale, în care indivizii apar într-o nouă ipostază, și aduce soluții inedite unor probleme cruciale ale destinului indivizilor și societăților. Viziunea educației permanente s-a constituit sub impactul unor fenomene sociale, globale, legate de accelerarea dezvoltării societății.

Educația permanentă este educația fiecăruia pe tot parcursul vieții lor. Ea este principiul fundamental al educației conform căruia ființa umană este supusă influenței educaționale încă de la naștere prin mediul social în care se dezvoltă și se formează în ontogeneză. Totodată presupune formarea unor comportamente specifice educației, prin integrarea individului uman într-un sistem de învățământ, fiind o abilitate cu deprindere de muncă intelectuală și cu o atitudine pozitivă față de învățare. Totodată este considerată un instrument care îl pregătește pe om să ducă la bun sfârșit sarcinile și responsabilitățile pe care viața le impune. Ca strategie,

vizează structurile necesare pentru ca omul să se dezvolte pe tot parcursul vieții prin intermediul multiplelor forme de autoinstruire [108, p. 80].

Ea reprezintă, în esență, o extensie a conceptului și practicii educaționale, pe de o parte la nivelul întregii vieți, pe de altă parte la nivelul tuturor instituțiilor cu funcții educaționale, fie că acestea sunt sau nu sunt părți ale sistemului de învățământ. Principiul educației permanente oferă posibilitatea realizării unei educații profund individualizate pe “trasee proprii” de educație, pregătire sau formare, care sunt definite și alese nu în raport cu un nivel de cunoștințe pre-determinat, ci mai ales, în raport cu ritmul, necesitățile, aspirațiile proprii fiecărui individ. Scopul final al educației este să sporească calitatea vieții.

Principiul educației permanente ar trebui să facă posibilă articularea educației adulților cu educația copiilor, într-un sistem coerent și coordonat. Sistemele educaționale sunt modele care se bazează pe ideile pedagogiei populare și se practică activ în procesul educativ, rădăcinile etnopedagogice ale culturii lor, demonstrând lumii eficacitatea lor [48, p. 11].

În acest context pedagogia populară contribuie prin:

- cunoașterea experienței educative a poporului ce permite aplicarea procesului pedagogic din punct de vedere istorico-social;
- cultura pedagogică tradițională, care dispune de un sistem destul de variat, întrunind diverse funcții, factori, metode și forme ale educației;
- procesul integrator de formare a personalității;
- însușirea culturii și formarea creativității.

Subliniind continuitatea caracterului global și integrator al educației permanente, familia e considerată ca o etapă fundamentală a educației permanente, în care se pun bazele și se asigură deschiderile necesare pregătirii ulterioare. Toate studiile și experiențele întreprinse la nivel mondial demonstrează că ceea ce nu se înfăptuiește cu temeinicie în perioada formării inițiale nu se va putea realiza decât foarte greu și cu mari cheltuieli mai târziu [86, p.72].

Ca dimensiune a vieții individului de la naștere până la adânci bătrânețe se poate aprecia că educația permanentă se constituie ca un ansamblu de mijloace puse la dispoziția oamenilor de orice vârstă, sex, situație socială și profesională, pentru ca ei să nu înceteze să se formeze de-a lungul vieții, cu scopul de a-și asigura deplina dezvoltare a facultăților și participarea eficientă la progresul societății.

Educația permanentă reprezintă un principiu organizatoric și filozofic care presupune că educația este un continuum existențial ce poate avea la bază un sistem complex de mijloace, care trebuie să răspundă nevoilor și aspirațiilor de ordin educațional și cultural ale fiecărui individ [56, p.114].

Condițiile care au impus acest principiu în practica educațională sunt: evoluția științifică și tehnologică care a dus la explozia cunoașterii concomitent cu fenomenul de perisabilitate rapidă a cunoștințelor; noile mutații din viața economică, socială, politică și culturală care au dus la schimbarea statutului economic-social al oamenilor, ceea ce presupune eforturi permanente de adaptare la schimbări și de integrare socială; schimbările în structura demografică care indică o creștere a numărului oamenilor în vârstă comparativ cu ponderea pe care o dețin tinerii.

Caracteristicile educației permanente rezultă din cele ale educației populare:

- Educația nu se termină odată cu finalizarea studiilor, ci acoperă întreaga existență a individului;
- Educația nu înseamnă exclusiv educația adulților, ea unifică toate componentele și etapele educației: educația preșcolară, educația primară, educația secundară, educația liceală, educația universitară, educația postuniversitară;
- Educația include modalitățile formale, dar și pe cele non-formale: învățarea planificată, învățarea accidentală (spontană);
- Comunitatea, grupurile sociale, întregul mediu dețin un rol important în educarea individului;
- Școala va avea rolul de a integra și de a coordona toate celelalte influențe educaționale;
- Împotriva caracterului elitist al educației, educația permanentă se afirmă cu un caracter universal și democratic;
- Principalele funcții ale educației permanente: integrare și adaptare reciprocă a individului, naturii și a societății.

Pedagogia populară este o parte componentă a culturii ce promovează educația permanentă - o parte integrantă a vieții poporului și presupune:

- Participarea reprezentanților din popor la procesul de culturalizare pedagogică a maselor, cea mai mare avuție a unui neam sunt copiii.
- Procesul pedagogic integrat care amplifică factorul educativ și sistemul de mijloace, capabil să creeze o armonie între conștiință, comportament și activitate.
- Antrenarea de timpuriu a copiilor în procesul de educație, autoeducație, educație reciprocă, reeducare.
- Asigurarea maximă a independenței copilului în procesul de educație.
- Atitudinea diferențiată față de personalitate prin respectarea particularităților individuale de vârstă.
- Cultul strămoșilor, al mamei și al copilului, cultul omenescului [27, p.48].

Sintetizând ideile generale ale educației populare și a celei permanente, evidențiem anumite aspecte ce le diferențiază, vezi Tabelul 1.3

Tabelul 3.1. Criterii de analiză a educației permanente și a educației populare

<i>Criterii</i>	<i>Educația permanentă</i>	<i>Educația populară</i>
Persoana participantă	integrată instituțional, orientată și dirijată.	Integrată în familie; mediu; comunitate, dintre care: părinți, bunei, tutore, frate, soră, moș, nas, verișor etc.
Resurse	alocate și planificate, utilizate sub supervizare	Neplanificate
Cadrul de desfășurare	preponderent instituțional	în familie, în stradă, în curte, la muzeu etc.
Coținuturi	selectate, ierarhizate și programate pe baza unor criterii psihopedagogice, relevante social	selectate, spontane, tradiționale
Timpul	organizat instituțional, eșalonat pe cicluri, programe sau module	în orice moment, în orice anturaj
Evaluare	trecerea de la un ciclu la altul este definită instituțional și condiționată de rezultatele obținute la diferite probe; progresele sunt recunoscute și atestate social prin documente de tipul diplomelor.	în situații și activități zilnice, mai ales, pe cale practică.

Aceste dorințe ne-au condus la concluziile:

- Funcțiile de adaptare și inovare ale individului și ale societății sunt realizate prin educația permanentă, pornind de la educația populară.
- Educația permanentă exercită o funcție corectivă, remediază dificultățile educației actuale pentru schimbare.

Educația populară reprezintă cel mai simplu mod de educație și influențează personalitatea de la cea mai fragedă vârstă și nu are limite și vârste, iar educația permanentă este un principiu organizatoric pentru toată educația.

1.5. Concluzii la Capitolul 1

Incursiunea realizată în evoluția conceptului de *identitate etnică* a condus la concluzia că acesta reprezintă o parte din *identitatea socială* și, îndeosebi, trebuie înțeleasă ca o reprezentare a omului despre sine ca membru al grupului etnic, determinată de semnificația emotivă și axiologică a individului.

1. S-a stabilit că etnocultura este *totalitatea fenomenelor elaborate de etnosul dat și obiectele vieții materiale și spirituale, fiind specificul lui, care își găsește reflectare în limbă*

deosebind un etnos de altul. Aici trebuie de remarcat, ca etnogeneza (originea poporului) este in sine baza genezei (nașterii) culturii lui.

2. *Folclorul*, prin diversitatea creațiilor, tradițiilor de familie, oferă un larg diapazon de calități și trăsături pozitive, formând orientări axiologice preșcolarului, care ulterior, pe parcursul școlarității se vor consolida în capacități, convingeri, atitudini ce țin de cultura națională.

Tradiția se consideră drept ceea ce se transmite de la o generație la alta prin diferite forme și conținuturi cuprinse în folclor, sfaturi, norme, cerințe etc. Educația axiologică din perspectiva etnopedagogică se constituie din: *povești populare românești, proverbe, zicătoare, jocuri, tradiții de familie*, limba vorbită, atmosfera afectivă din familie, natura relațiilor interpersonale, bucătăria națională, portul popular, preocupările artistice ale membrilor familiei, preferințele și convingerile de viață și cele politice ale acestora, religia confesată, patriotismul, atitudinile față de alte etnii, percepția naturii, viața economică practici și experiențe populare.

3. *Capitalul cultural afectiv al familiei*, validat social, își probează valabilitatea și dreptul la existență în diverse circumstanțe existențiale asigurând:

- ✓ *supraviețuirea* (funcționând ca un sistem interior de ghidare);
- ✓ *luarea deciziilor* (constituind o valoroasă sursă de informații);
- ✓ *stabilirea limitelor* (trasând hotarele necesare pentru protejarea sănătății mentale a familiei);
- ✓ *comunicarea nevoilor emoționale individuale printr-un vocabular specific familiei* (exprimând o gamă de emoții și sentimente);
- ✓ *atmosfera emoțională predominantă în familie* constructivă/pozitivă sau distructivă/negativă);
- ✓ *unitatea și rezistența în timp a familiei*: mai ales, prin valorile afective;
- ✓ *autodeterminarea, autorealizarea, autoactualizarea și autoafirmarea partenerilor de cuplu* prin dezvoltarea personală optimă și construcția unei cariere rezonante; bucuria conviețuirii în cuplu și satisfacția de viață și fericirea pe termen lung; perpetuarea în timp atât a valorilor afective moștenite, cât și a sistemului de valori create; consolidarea unui univers afectiv specific familiei derivat din familiile de origine ale partenerilor; fundamentul pe care se va crea spectrul afectiv al descendenților (copiilor), devenind astfel tradiții afective ale unor dinastii. Cheia succesului comunicării în relațiile sunt cunoașterea de către parteneri a nevoilor prioritare individuale: nevoile femeii (nevoia de siguranță, nevoia de cămin și dorința de a avea copii, nevoile bărbatului (nevoia de respectare și apreciere a Eu-lui).

4. *Tradițiile de familie* nu pot fi despărțite de viața extrafamilială, de viața comunității. Așadar, vorbind de *tradiții de familie*, accentuăm faptul că, prin *familie*, copilul este parte a comunității și trăiește viața acesteia. Desigur, sunt și tradiții strict de familie, spre exemplu cele legate de regimul cotidian al copiilor și adulților, de relațiile dintre membrii familiei, de evenimentele de viață personală etc., dar, în ultimă instanță, copilul este pregătit prin toată educația pe care o primește, tot pentru a trăi în comunitate.

2. PEDAGOGIA POPULARĂ – NUCLEU AL ORIENTĂRILOR AXIOLOGICE LA PREȘCOLARII MARI DIN PERSPECTIVA ETNOPEDAGOGIEI FAMILIEI

2.1. Omul ideal ca model de educație în familie

În concepția poporului român, *idealul de om* este *omul de omenie*. Acesta întrunește toate virtuțile general-umane: bunătate, cinste, demnitate, frumusețe sufletească, hărnicie, curaj, destoinicie, respingerea nedreptăților etc. Toma Alimoș - *viteaz cum n-a mai stat*, Făt Frumos și Ileana Cosânzeana - *ca ruți din soare*, Dragoș - *mândru ca un soare*, Mihai este *Viteazul*, Ștefan este *cel Mare și Sfânt*, Mircea este *cel Bătrân* (înțelept); gospodarului i se urează să fie *tare ca piatra, iute ca săgeata*; omul trebuie să aibă *obraz*, să fie *cu frica lui Dumnezeu*, să nu dai *cinstea pe rușine*, să nu dai *cinstea pe un blid de linte*, să nu umbli *cu ocaua mică* ș.a.m.d. sunt numeroase fațete ale aceluiași ideal: *omul de omenie*.

Rădăcina cuvântului *Omenie* este om. A fi Om este cea mai încăpătoare competență, adică supercompetența cheie. Exemple de omenie există foarte multe. La omenie se referă cuvintele, conștiința și cinstea, care sunt foarte valoroase, menționează D. Patrașcu [96, p. 163].

Omul de omenie este, prin excelență, de o moralitate neîndoielnică. Povețele pe care părinții le dau în permanență copilului, direct sau aluziv, sunt partea teoretică a pregătirii lui pentru a deveni un om de omenie. Practic, părinții îl ajută să *ducă lucrul început până la capăt*, să vorbească și să tacă la timpul potrivit, să respecte pe cei vârstnici, să fie drept, cinstit și demn, să prețuiască și să făptuiască binele.

„Lamura, chintesența omeniei, treapta superioară pe care acesta o poate realiza, în exemplare alese, este înțelepciunea, iar tipul de om în care se concretizează această calitate este înțeleptul. Noțiunea de înțelepciune și tipul înțeleptului, cu toată evoluția lor în vreme, sunt, în gândirea populară, categorii ale filosofiei populare, tot ceea ce a putut da mai mult această filozofie. Și și-a păstrat această amprentă, chiar sub pana filosofilor culți, care n-au uitat modul de gândire care-i stă la bază” [144, p. 47].

Omul înțelept are, în primul rând, răbdare și stăpânire de sine - *frâu*, este *așezat*, e *în toate mințile*, e *cu cap*, e *limpede la cap*, e *cu scaun la cap*, este cumpătat și are spirit prevăzător. Desigur, nu i se poate pretinde tânărului, și cu atât mai mult copilului, să fie înțelept, pentru că înțelepciunea se dobândește cu timpul, pe măsura acumulării experienței de viață, pentru că *omul cât trăiește, învață*. Dar poate fi sfătuit să fie drept, modest, să aibă stăpânire de sine, să nu se întovărășească cu cei răi. *Mintea trebuie dobândită la timp, nu mintea românului cea de pe urmă*.

Opusul minții este prostia. Prostul e într-o ureche, e lovit cu leuca, îi lipsește o doagă, nu-i întreg la minte, e bătut în cap, trebuie ocolit, cu el să n-ai de-a face pentru că el dă cu bâta-n baltă, dă în gropi și calcă-n străchini.

Personalitatea se include în procesul de comunicare și relații cu oamenii din jur, pe parcursul dobândirii experienței sociale. *Conștiința socială* se formează în rezultatul intercorelării cu modul de viață, cu un anumit mediu social și educației orientate spre scop. Prin aceasta procesul de interacțiune a mediului și personalității poartă un caracter dual: pe de o parte, mediul prin elementele sale structurale acționează asupra formării personalității; pe de altă parte – personalitatea, intrând în relații sociale cu alte personalități, obiecte și fenomene, creează acest mediu, atribuindu-i o anumită calitate socială. Necesitatea de management integrat a procesului continuu de formare și dezvoltare a personalității confirmă oportunitatea examinării mediului ca o unitate a tuturor sferelor de activitate vitală, de aceea *orice sistem pedagogic* este deschis, intercorelat cu *mediul etnopedagogic* [116, p. 68-70].

Perfecțiunea atinge împlinirea în dragoste și tandrețe, iar locul cel mai potrivit pentru cultivarea lor este *familia*. Or, spațiul necesar pentru armonizarea relațiilor dintre bărbat și femeie, și, ulterior pentru educarea copiilor lor este casa părintească, care reprezintă *centrul universului*. *Familia* reprezintă un sistem alcătuit din mai multe persoane ce interacționează, ale căror comportamente și atitudini sunt interdependente și intercorelate. Aceste idei sunt primordiale în contextul *etnopedagogiei familiei*, de aceea ținem să ne axăm pe conținutul lor în acest demers.

În acest sens obiectivul principal al omenerii implică consolidarea sănătății și personalității fizice perfecte [7, p. 54]. Prin muncă grupurile umane s-au socializat. Și pentru ca aceasta să fie productivă, oamenii, încă din cele mai vechi timpuri au resimțit necesitatea coordonării activității și ajutorării reciproce necondiționate, ceea ce a dus la promovarea calităților ideale ale personalității umane. Armonia omului ideal derivă din specificul activității sale. Despre armonia caracterului general-uman marele pedagog Ușinski spunea: „Numai omul cu minte și inimă bună poate fi demn de încredere”, iar folclorul românesc afirmă: „Omul cu înțelepciune face numai fapte bune” și „Înțelepciunea bătrânilor – lumina tinerilor” [147, p. 83].

Programul concret al desăvârșirii personalității umane a apărut și s-a dezvoltat în dependență de condițiile istorice ale fiecărui popor. Specificul premiselor vieții umane se reflectă în idealul național al personalității. Percepțiile general-umane despre frumos și bine sunt caracteristice tuturor etniilor conlocuitoare în Republica Moldova, care apreciază *cumsecădenia*, *inteligența*, *hărnicia*, *sinceritatea*, *curajul*, *vitejia*, *mărinimia*, *noblețea*, *bunătatea*.

Oamenii sunt diferiți cu calități și defecte completându-se reciproc, fără să se contrazică sau să se excludă. Reprezentarea personalității perfecte determină o unitate armonioasă a istoriei, tradițiilor și obiceiurilor poporului. Unele proverbe ale românilor afirmă perfecțiunea umană prin: *Omul sfințește locul, Hărnicia poartă gospodăria, Poporul le poate pe toate* [7, p. 55].

Idealul uman în relație cu integritatea umană este definitorie în educația populară a familiei. Nivelul perfecțiunii umane este în concordanță cu cel al dezvoltării sociale. În pedagogie prezintă interes încercarea de a se clasifica virtuțile poporului după importanță. Astfel că prima pe scara valorilor se consideră *hărnicia*, apoi *inteligența*, *sănătatea*, *frumusețea*, *ospitalitatea*. În privința inteligenței aceasta avea mai multe semnificații care cuprindeau diverse trăsături morale, îndeosebi se sublinia tendința nelimitată spre perfecțiune. În sensul că, scopurile educației implică de fapt, preocuparea pentru personalitatea desăvârșită. Din momentul apariției copilului, băiatului i se urau: „*Acest băiat ce l-am ridicat să fie norocos și mintios, și voios, și drăgăstos, și sănătos, și învățat, și bogat, om de treabă și luat în seamă!*” [Ibidem, p. 39], iar fetei: „*Această copilă să fie frumoasă, ... și femeie de treabă, și luată în seamă!*” [Ibidem, p. 40]. În prima rugăciune în cinstea nou-născutului îl binecuvântau cu apelativele: „*să fie voios, sănătos și frumos; lucrător, ascultător și îndurător...*” [109, p.102].

Un singur om nu poate întruchipa perfecțiunea. Ea poate exista numai ca tendință spre ideal al membrilor societății. Anume din aceste considerente a apărut tendința *de ideal familial al unui neam*. Bărbații au tins întotdeauna să se căsătorească cu fete din viță (neam) bună, să fie harnică, sinceră, prietenoasă, sănătoasă. Pe lângă aceasta înaintau cerințe suplimentare: moralitate, înțelepciune, modestie, bunătate – referindu-se nu numai viitoarei soții, ci și rudelor ei. Astfel perfecțiunea fetei era completată de perfecțiunea familiei care ducea la aspirația omului la o viață demnă.

În acest context, L.Cuznețov susține că „fiecare grup investigat, fiecare cultură se caracterizează printr-un sistem specific al educației care corespunde de fapt structurilor sociale și culturale” [52, p.45]. Formarea sentimentelor și conștiinței personalității preșcolarului necesită utilizarea ghicitorilor, proverbelor, cântecelor și poveștilor.

Scopul principal al *ghicitorilor* este educația intelectuală. Ele sunt chemate să dezvolte gândirea copiilor, să-i obișnuiască cu decodificarea simbolurilor, aluziilor, alegoriilor și analogiilor; să analizeze obiectele și apariția celor mai diferite zone ale realității înconjurătoare, să compare prioritățile și calitățile lor; pe deasupra existența unei cantități mari de ghicitori despre unul și același obiect permite oferirea unei caracteristici multilaterale a ei. Dar importanța ghicitorilor în educația intelectuală nu epuizează nici într-un caz dezvoltarea gândirii, ele îmbogățesc rațiunea cu cunoștințe despre natură și despre viața umană. Folosirea ghicitorilor în

educația intelectuală e valoroasă prin acea totalitate de cunoștințe despre natură și societatea umană pe care copilul le dobândește în procesul activ al realității imaginare. Cunoașterea omului prin ghicitori este interesantă pentru copil. Aici este un sistem fix: ghicitori despre om, despre copil, apoi urmează cele cu organe umane aparte: ochi, nas, gură, dinți, păr, inimă, mâini, picioare.

Proverbele și zicătorile contribuie la formarea și dezvoltarea valorilor morale ale generației tinere. Ele sunt mijloace afective de influențare verbală a copiilor cu scopul formării reprezentărilor morale, elaborării deprinderilor și comportării morale. În zicători și proverbe moralitatea este considerată scop, iar frumosul și rațiunea – mijloace. Ele au forme frumoase, conținut înțelept. Unitatea formei și a conținutului în acest caz este una din interrelațiile apariției mijloacelor combinate de influențare a personalității. Astfel interacțiunea epistemică și axiologică este armonioasă la toate treptele [7, p. 5].

Tematica proverbelor și zicătorilor despre viața familială este redusă la dragoste, căsătorie, relații între membrii familiei, povețe de ordin moral. Proverbele despre dragoste aprobă relațiile sincere și sentimentele profunde de atracție între tineri, dar condamnă infidelitatea, violența în familie. E bine ca cei îndrăgostiți să nu ceară sfaturi, căci *“nu-i frumos, ce-i frumos, da-i frumos ce-mi place mie”*. Însă frumusețea cedează vredniciei și priceperii la lucrul din gospodărie: *“Frumusețea nu se pune pe masă”*.

Proverbele exprimă dragostea pentru copii: *“Casa fără copii, ca și copacul fără frunze”*, *“Părintele numai cu un copil e ca omul cu un singur ochi”*. Se subliniază rolul pe care îl joacă ereditatea și educația în moștenirea unor trăsături materne sau paterne: *“Din stejar stejar răsare”*, *“Surcica nu sare departe de trunchi”*. Proverbele despre educația tinerei generații conțin sfaturi înțelepte. Părinții trebuie să se poarte față de copiii lor cu mult tact, atenție, răbdare, grijă (*“Pomul se îndreaptă de mic”*, *“Învățătura dată rău se sparge de capul tău* [Ibidem, p. 66]).

Proverbele și zicătorile conțin chemarea dezvoltării rațiunii, descoperă importanța muncii în viață. Ele de asemenea subliniază importanța educației estetice, dezvăluie într-o formă specifică reprezentarea oamenilor despre esența frumosului. Aceste opere ale creației orale sunt niște “miniaturi poetice” originale, adică constituie un mijloc catalizator al educației estetice. Deci, cuvântul și fapta se manifestă în acest caz ca o unitate.

Cântecele reprezintă o formă complexă a creației populare și importanța lor constă în educația estetică a neamului. Omul nu este poet pentru educație, ci pentru propria plăcere. În același timp cântecele au scopul realizării și a altor laturi ale formării personalității, adică se

manifestă ca mijloace combinate de influențare a personalității. Aceste scopuri se pun numai educatorilor, nu și educaților.

În cântece cuvintele despre estetică și acțiunea educației estetice se află într-o strânsă legătură: pe de o parte se dezvăluie esența frumuseții interioare și exterioare a omului, iar pe de alta ele prezintă în sine una din cele mai bune metode de dezvoltare a gustului estetic la generația tânără. Melodii frumoase îmbinate cu poezie minunată amplifică influența estetică a cântecelor la copii și tineri.

În cântece frumosul este considerat scop, iar tema muncii – mijloc. Prin muncă se stabilește legătura influenței estetice cu cea morală, dezvoltarea fizică și psihică a omului. Tematica cântecelor este variată: *munca, morala, esteticul, sănătatea*.

Multe cântece în care se vorbește special despre rațiune, moralitate au dublă importanță în educația intelectuală:

- invocă posesia unei experiențe intelectuale bogate a muncitorilor;
- prezintă un material pentru cugetare, îmbogățesc memoria cu cunoștințe despre realitatea înconjurătoare [7, p.78].

La fel urmează de spus și despre alte laturi ale formării personalității: cântecele influențează asupra educației estetice, morale și fizice, adică are loc interacțiunea aspectelor epistemice și axiologice. Pentru cântec este nevoie de rațiune, înțelepciune populară, voce; prin urmare dezvoltarea limbii și minții, starea interioară și dispoziția sunt indispensabile, se află într-o strânsă legătură cu cântecele și interpretarea lor.

Poveștile reprezintă în sine un complex compus de metode interactive pentru conștiința copiilor. Ei sânt atrași de povești încă de la vârsta mică, ele le fac sufletul să vibreze în fața finalului fericit. Sunt încântați de imaginile prezentate, înțeleg umorul, își însușesc zicători și expresii populare care îi fac să pătrundă în tainele limbii și înțelepciunii. Imaginile scot în evidență atitudinea personajelor, captează atenția și privirea copilului, îmbogățesc imaginația creatoare. Misterul basmului este necesar în însușirea treptată a noțiunilor de bine-rău, frumos-urât. Evaluarea activității de povestire prin dramatizare îl ajută pe copil să descifreze sensul înțelepciunii. Copiii învață să dezaprobe atitudinea unor personaje, să-și corecteze propriul comportament, îi determină să gândească ce ar născoci în locul personajelor, dezvoltând astfel creativitatea verbală. Cei mici se pot gândi la posibilitatea de găsire a altui final al poveștii, îmbogățindu-și imaginația creatoare [66, p. 88].

Nu se poate spune că atitudinea educativă a importanței poveștilor e mai superioară decât cântecele. C. D. Ușinski e de părere că poveștile sunt primele încercări strălucite ale geniului

pedagogic popular. Asigurând influența educației morale, intelectuale și estetice, poveștile au sens indirect pentru educația fizică și educația prin muncă [147].

C. Rădulescu-Motru investighează raportul dintre însușirile sufletești ale unui popor și cadrul instituțional. Delimitează trei factori principali care acționează asupra cadrului sufletesc: *fondul biologic*, ereditar; *mediul geografic* și *caracterele instituționale* dobândite de-a lungul evoluției sale istorice. Factorii includ manifestări tipice de natură spirituală, prin tradiții, se repetă în mod insistent: vorbirea, obiceiurile morale și spirituale, concepții despre viață, trăsături naționale [103, p. 28]. Acestei descrieri a realității sociale, Dimitrie Gusti îi atribuie noțiunea de *sociologie*. Această știință a realității sociale, spune gânditorul român, se deosebește de istorie prin aceea că ea explică *fenomenele sociale* așa cum apar ele în realitatea socială și nu doar le reface traseul evoluției societăților în trecutul lor: „*Socialul este înainte de toate rezultatul unui concurs de împrejurări: spațiale, temporale, vitale, și spirituale, care formează cadrele cosmologic, biologic și psihologic, cu alte cuvinte ceea ce numim mediu, existența socialului nu se înțelege decât prin elementele sale constitutive (economicul și politicul)*” [73, p. 237]. La această listă am putea adăuga o categorie în plus, care completează întregul social: *educația*. Individul se manifestă în diferitele activități ale vieții sociale datorită educației.

Ideea personalității umane ideale este una din *componentele principale ale moștenirii spirituale a oricărui popor*. Idealul femeii, bărbatului, bătrânului, copilului, luptătorului, fiind prezent în viața spirituală a poporului, pătrunde din copilărie în sânge, contribuind la crearea unui *stereotip al comportamentului ideal* și influențând formarea etichetei și dreptului nescris. Reflecțiile populare despre personalitatea ideală, perfectă au contribuit nemijlocit la educarea unor astfel de personalități ideale și perfecte. Iar personalitatea perfectă, cântată de popor, *un autor talentat, devine un model de educație permanentă* „Înțelepciunea bătrânilor – lumina tinerilor”, „Înțelepciunea nu e toată în capul unui om”. Toată lumea e o școală [7, p.93].

Analiza *specificului etnopedagogic* implică introducerea noțiunii de **mediu etnopedagogic**, pentru prima dată în R. Moldova tratat de către noi ca parte a mediului pedagogic, care înconjoară personalitatea, influențând asupra dezvoltării ei pozitive, prezentând în sine totalitatea tuturor condițiilor de viață prin evidența particularităților etnice a locului de trai, care se exprimă în concepția despre lume a oamenilor, comportamentul lor, tradițiile populare, ritualuri, obiceiuri, folclor, sărbători, existență etc.

Faptele expuse referitoare la mediul etnopedagogic permit să se evidențieze funcțiile:

- formarea personalității ca purtător uman a culturii sale etnice;
- formarea omului capabil să însușească tradițiile, cultura, limba altor etnii;
- formarea omului ca subiect și purtător al culturii interetnice.

2.2. Mediul etnic al copilului în sistemul educației familiale

Mediul etnic al copilului este considerat *factor decisiv în educație* și autoeducație. În interrelațiile copiilor funcționează regulile proprii. Între copii se iau măsuri specifice cu influențe educative, metode unice de dezvoltare intelectuală, au metode de stimulare a independenței creative. În rezultatul imitării adulților de către copii au apărut multe metode de educație și învățare cunoscute părinților. Acest transfer în mediul copiilor are un caracter creator multidimensional.

În etnopedagogie se urmărește *respectul adulților* pentru controlul autonomiei copilului. În procesul muncii, jocului, cântecului și dansului copiii își formează o interrelație de colaborare. Jocurile se bazează pe concepțiile etnice ale participanților, se realizează în dependență de reguli sau de înțelegere – aceasta și este manifestarea codului moral al copiilor.

Cei mici au o artă specifică a lor: cântece, povești, păpuși din lemn, lut. Lor le place mult să vorbească, își povestesc reciproc poveștile auzite. Chiar la 4-5 ani relatările copiilor se caracterizează printr-o urmărire riguroasă a firului povestirii, prin tendința transmiterii fixe a dialogurilor, prin apariția interesului pentru concretul separat și pentru amănunțele individuale. Adeseori structura povestirii copiilor se deosebește de cea a maturilor: lipsește introducerea, conținutul este concis și schematic. În dependență de reprezentările realității înconjurătoare ei “redactează” poveștile maturilor [144, p.17].

Mediul copiilor ține cont de particularitățile de vârstă corespunzătoare, reprezentând atât obiectul, cât și subiectul educației. Pare imposibil, însă cert e faptul că realizarea programei activității copiilor de 3 ani o conduc conștient cei de 7 ani, care în același timp în multe situații îndeplinesc independent cerințele “educatorilor” specifică școlarilor mici. Așadar mediul preșcolar își are pedagogii săi.

În jocuri copii folosesc *limba lor specifică*, diferită de cea maternă prin anumite elemente lexicale și stilistice. Cuvintele onomatopice aduc la cunoștință copiilor caracteristicile limbii materne. Aceasta simplifică asimilarea cuvintelor de către copii și sporește interesul însușirii graiului. Poeziile celor mici conving că limba maternă reprezintă primul și principalul educator [136, p.62].

Răspândirea limbilor tainice, a cântecelor, a poeziilor cu elemente dramatice și de ocupație independentă și sistematică demonstrează că principiul inițiativei copiilor se manifestă la un nivel maxim. Este impresionant faptul că în familie acestea se păstrează datorită bunelor, și nu a părinților.

Jocul reprezintă un *model efektiv de influențare a mediului copiilor*. El este înzestrat cu multe taine nedescifrabile. Jocul ca formă specifică a activității copilului la vârsta preșcolară devine un valoros mijloc de educație a personalității.

Prin joc copilul învață, cunoaște, își antrenează facultățile mintale, se deprinde să coopereze cu alți copii, își exersează efortul volitiv, câștigă încredere în sine, rezolvă conflictul între ceea ce dorește și ceea ce poate. Jocul oferă copiilor un izvor inepuizabil de impresii, care contribuie la îmbogățirea cunoștințelor despre lume, formează și dezvoltă caractere, deprinderi, înclinații, aspirații.

Odată cu creșterea copiilor jocurile se complică și se diversifică în toate sferile de activitate. Copilul manifestă preferințe diferite pentru joc în funcție de vârstă și posibilitățile de realizare [Ibidem, p.84].

Copilul tinde să participe la jocurile celor mari; atunci când nu reușește să corespundă cerințelor impuse, nu se resemnează, ci dimpotrivă se străduie să facă față în condiții cât mai bune.

În copilărie jocul are un anumit specific în funcție de vârstă și dezvoltarea psihofizică a copiilor. Jocul capătă o serie de însușiri și are unele funcții ce diferă de la o etapă la alta a evoluției lor. Pentru ca jocurile să fie mai interesante, mai amuzante, copii folosesc jucăriile, care contribuie la dezvoltarea intelectuală și motorie a lor. Jucăriile acționează:

- în plan motoriu când implică manipularea și mișcarea;
- în sfera limbajului când între jucărie și copil se poartă un dialog, o convorbire, activitate prin care se pot corecta diverse tulburări de limbaj;
- în aria cognitivă, atunci când jucăria poate fi explorată, descompusă, analizată;
- în plan comportamental – reglarea controlului și a autocontrolului față de o situație dată interactivă;
- în plan relațional, se dezvoltă spiritul de echipă, de cooperare, de ajutor, de respect față de ceilalți copii, dar și față de jucării [62, p.42].

Jucăria este primul prieten al copilului, uneori singurul confident, căruia îi spune toate bucuriile și “durerile”. Există o vârstă când copilul se joacă aproape cu orice, conferind obiectului în cauză o întreagă gamă de semnificații sociale. Jucăria nu trebuie să fie sofisticată, ci să satisfacă nevoia de joc a copilului.

Mediul copiilor este independent doar relativ, deoarece există necesitatea conducerii permanente a celor mici și limitarea libertății prin refuzul tolerant al iraționalității lor. Merită atenție vechea zicală: “De cei mari să te temi, iar de cei mici să te jenezi”. Aceasta redă destul de înțelept interrelația dintre maturi și generațiile în creștere, dintre educație și autoeducație. Pe de o

parte tinerii ar trebui să respecte bătrânii îndeplinindu-le cererile, pe de altă parte atitudinea celor mari trebuie să servească ca model copiilor. Interesele educației cer perfecționarea continuă a educatorilor. Educația copiilor e de neconceput fără autoeducația dascălilor și maturilor. Merită o deosebită atenție situațiile care au loc nu pe stradă, ci acasă în familie. Educația familială constă în autoeducația părinților. Educația copiilor este imposibilă fără educația mamei, a tatălui, mai mult ca atât, cu timpul e foarte posibilă apariția educației reciproce.

În familie, copiii și adulții comunică sistematic, îi adună traiul în comun, sărbătorile comune și mai ales munca coexistentă. În special e interesantă interrelația maturilor cu cei mici în procesul creării jucăriilor. La ele se raportează copii și adulții, copilăria omenirii și contemporaneității. Dacă reprezentarea lumii ar înceta să aibă sensul de cult, atunci ea și-ar fi păstrat semnificația pedagogică.

O deosebită importanță constituie tema funcționării mediului copiilor în mijlocul familiei. Copiii din familiile înrudite creează un socium etnopedagogic specific. Datorită lui se mai păstrează tradițiile pedagogiei populare. Interpretarea acestui socium se manifestă prin vacanțele copiilor petrecute la buneii. Buneii sunt foarte mândri și fericiți când se adună copiii, nepoții și strănepoții. Se consolidează un conglomerat etnopedagogic, dar și în acest caz funcționarea temporară a mediului copiilor își păstrează autonomia relativă. Aceste întâlniri de vară permit păstrarea relațiilor bune, calde și prietenoase în familie.

O particularitate a mediului copilului constă în diversitatea relațiilor interpersonale, în restabilirea legăturilor de rudenie, în stimularea, păstrarea și dezvoltarea prieteniei și dragostei între rude; în îmbogățirea spirituală a personalității prin valori etice și estetice naționale; în înrădăcinarea respectului pentru ele; în deprinderea muncii sistematice; în atribuirea sensului legăturii cu baștina (de care sunt lipsiți copiii de la oraș).

Pedagogia populară motivată, conștientă, dirijată îi pune pe copii într-o poziție practică de lucru ca transmițători râvnitori și credincioși ai învățăturilor părintești, ai tradițiilor și obiceiurilor. De aceea fiecare copil simte o fericire integrantă datorită faptului că face parte din viața poporului său, din trupul și sângele comun. Astfel preluarea valorilor populare, a lucrurilor sfinte se transformă în propriile stereotipuri. Așadar în fiecare educat se creează spiritul uman de patriotism, comunitate și cetățenie supremă.

O trăsătură caracteristică a cunoștințelor populare despre copii și mediul lor, cât și a etnopedagogiei familiei în general este că informațiile despre cei mici sunt redată destul de specific. Ele se caracterizează printr-o terminologie științifică obișnuită, dar cu un grad înalt de afecțiune, sunt redată concis, deseori în formă artistică, cu o fantezie romantică înaltă și o simbolistică bogată, accesibilă pentru copii. În consecință ei sunt pregătiți să întâmpine

influențele educative ale adulților. Aceste cunoștințe despre sine, despre semenii sunt transformate de mediu din obiect în subiect al procesului educativ.

Semnificația cunoștințelor populare despre copii condiționează necesitatea vitală de a avea urmași și de a-i educa, care coincide cu idealul etnopedagogiei familiei complete.

Fiecare femeie măritată are o dorință arzătoare, pătimașă de a avea copii și de a-i crește. Această dorință firească era susținută în mijlocul familiei ca o grijă morală și practică pentru viitoarea mamă tânără [86, p.72]. Tradițional era primit ca femeia însărcinată să nu execute lucrul casnic cel mai dificil (să aducă apă, lemne). Se interziceau certurile pentru ca soției să-i fie liniște în jur. Se străduiau să-i îmbogățească regimul de alimentație, urmăreau ca ea să aibă un apetit bun, să i se îndeplinească toate capriciile în consumul de mâncare și băuturi. Se mai păstrează credința că mofturile viitoarei mame trebuie îndeplinite și nu trebuie să i se interzică nimic. O dorință neîmplinită se reflectă negativ asupra mamei și asupra copilului, căruia poate să-i apară o aluniță. Dacă gravida cere un lucru interzis ei, trebuie de explicat tacticos și convingător ca ea să se dezică.

Mai există convingerea că femeia însărcinată nu trebuie să aibă în companie oameni certăreți, nu trebuie să se ciondănească, altfel copilul ei va fi arțăgos. Nu trebuie să bea apă direct din căldare, nu trebuie să privească un mort, nu trebuie să bată sau să omoare animale. Nu trebuie să toarne apă peste prag și să arunce gunoiul. Nu trebuie să învinuiască pe nedrept, căci copilul va fi cu o parte a corpului deformată. Nu trebuie să privească luna, căci copilul va fi lunatic. Trebuie să evite întâlnirile cu oameni urâți, schilozi. Aceste prejudecăți și superstiții sunt legate de *etica populară*, de aceea ele nu sunt lipsite de rațiune. Principalul e că ele au fost gândite, astfel încât femeia însărcinată să fie înconjurată de frumos, bunătate și dragoste.

Conform observațiilor populare copilul de 3 săptămâni percepe lumina și focul. Peste 5-6 săptămâni el își recunoaște mama, reacționează la vorba ei. De la 6 săptămâni până la 1 an deja se interesează de rațiunea și caracterul lui. La 3 luni aude sunetul de clopoțel. La 6 luni copilul stă așezat, uneori chiar mai devreme. Mai târziu învață să se cațără cu ajutorul mânuțelor, se ridică în picioare sau se amestecă peste tot. În acest timp foarte multă atenție îi acordă copiii mai mari. În viziunea populară cea mai potrivită dădacă pentru un copil de 1 an este o fetiță de 6 ani.

Mai târziu copiii încep să meargă – semn de sănătate și putere. Odată cu aceasta ei încep să mănânce singuri tot ce li se dă în mâini. Toți se mândresc dacă copilul începe să meargă la un an sau chiar mai devreme. Dacă el nu merge până la 1,5-2 ani părinții se îngrijorează. Copilul nu trebuie deprins în brațe. Dacă plânge trebuie liniștit. Un obicei popular spune că plânsul *dezvoltă plămânii, rinichii și coardele vocale*.

În concepția populară “copil mic” este considerat cel care este alăptat, iar “copil mare” cel care fuge în stânga și-n dreapta. În pedagogia populară sunt multe definiții precise ale dezvoltării pe trepte a copilului care dau cheia unei regularități în comportament. Textele din “folclorul copiilor” sensibilizează de timpuriu copiii mai ales sub aspectul fonetic al limbajului prin împrejurările practicii jocurilor însoțite de astfel de texte ale formulelor cumulative, ale ritmizărilor, ale frământărilor de limbă. Tematica este variată, elementele noi se împletesc cu cele vechi sau invers, reflectând *datini, obiceiuri, comportamente, relații de interdisciplinaritate*. Prin prezența textelor în jocul copiilor atmosfera devine antrenantă.

Folclorul celor mici (până la vârsta de 3 ani) include diverse cântece, jocuri, poezii, formule care le trezesc emoții, îi deprind să facă primele mișcări, mai apoi le dau anumite noțiuni elementare de morală, care poate fi divizat în 2 grupe:

- folclor de dădăcire care realizează educația fizică și intelectuală;
- folclor distractiv;

Pentru întărirea mușchilor la mâini și pentru deprinderea copiilor să facă unele mișcări cu ele, adulții le bat ușor palmele una de alta și spun:

“Tăpușele, tăpușele,
Mititele, frumușele
Cine va juca cu ele

Va primi și bombonele ” [7, p. 24].

Copilul execută bucuros mișcărilor respective, iar apoi înțelege sensul cuvintelor “mititel” și “frumușel”. Ca o completare vine și folclorul distractiv care cuprinde o sferă mai largă de obiecte și fenomene. Aici se includ numărătoarele pe degete care dezvoltă gândirea copilului. Astfel el trece treptat de la însușirea folclorului de dădăcire și distrare la înțelegerea unor activități intelectuale cum sunt poveștile scurte despre animale și păsări.

Conform *reprezentărilor populare* copiii dezvoltați normal la 2 ani trebuie să meargă și să vorbească. Între aceștia unii sunt vorbăreți, alții tăcuți, liniștiți, deosebiți, le place să se joace singuri. Deosebirea între băieți și fete este vestimentația. Ei învață repede tot ceea ce întâlnesc.

La 3 ani ei se dedau complet universului copilăriei, distracțiilor, jocurilor cu semenii și mai ales cu copii puțin mai mari. Iubesc foarte mult dulciurile și bazinele în care se scaldă cu bucurie. Copiii sunt înclinați să facă glume imitându-i pe cei maturi. Conform credințelor populare copiilor de această vârstă trebuie de dat libertate maximă în jocuri și distracții. Fetele depășesc băieții în dezvoltare [115, p.135].

Pe cale empirică oamenii au ajuns la concluzia că creșterea cea mai intensă a copiilor se realizează de la naștere până la 5 ani. Dezvoltarea lui la această etapă este hotărâtoare pentru

viitoarea educație și comportare. Lumea intuitiv a atras atenție deosebită asupra educației încă din copilăria timpurie. Ea tinde să observe cât mai repede aptitudinile copiilor.

Copilul mic este obiectul atenției în familie. Un proverb din Indochina spune: “Când copilul împlinește 3 ani toată familia învață să vorbească”. Rezultatele educației în copilăria timpurie influențează viitorul.

Însă cercetarea acestui aspect al problemei nu este posibilă în cadrul pedagogiei, aceasta fiind o problemă a psihogeneticii, fiind o problemă stringentă care intersectează pedagogia. Rezultatele ar fi fost evidente, însă noi nu recunoaștem că studierea ei depășește cadrul obiectului pedagogiei. Pedagogia nu dispune de instrumentar corespunzător pentru aceasta. Până în prezent nu s-au depistat careva generalizări ale cercetărilor de acest gen. De aceea acest aspect al problemei este unul care își așteaptă cercetătorii.

Însă considerabil mai profund este elaborat alt factor în clasificarea dihotomică examinată de către noi – „mediul”. La examinarea influențelor de mediu al cercetării pedagogice, noi reieșim din tezele despre necesitatea studierii procesului pedagogic în intercorelare cu mediul ambiant. Dezvoltarea și formarea personalității este un proces social, care se constituie din influența orientată spre scop dinspre instituturile de educație socială și participării a însăși personalității ca subiect activ al acestui proces.

Majoritatea cercetătorilor opinează, precum că în noțiunea de mediu se includ: factorii sociali, culturali, economici și condițiile naturale a vieții oamenilor. Noi împărtășim acest punct de vedere și, dezvoltându-l, remarcăm: social este totul ce se referă la activitatea de viață a omului în societate, de aceea la studierea acestui aspect trebuie luați în considerare și factorii existențiali, și factorii etnici, și alți factori.

În unele cercetări se menționează pe bună dreptate, că condițiile sociale sunt decisive pentru formarea personalității, cu atât mai mult majoritatea savanților au remarcat semnificația influenței directe sau mediatizate a factorilor naturali. Vom observa că, termenul „mediul natural” este înțeles de către noi ca o totalitate a tuturor factorilor naturali, care există și funcționează independent de individ.

Alți cercetători numesc al doilea mediu natural mediul obiectual, creat de mâinile omului, evidențiind în calitate de trăsătură specifică, ceea ce proprietățile estetice determină valoarea ei culturală. (T. Vianu, C. Rădulescu-Motru, Vl.Pâslaru). De aici rezultă noțiunea „mediul obiectual - estetic”. Tot ceea ce se percepe vizual și este estetic semnificativ, mediul natural sau artificial, prin care el interacționează, constituie canavaua structurală a mediului obiectual – estetic. Ea are o anumită influență asupra sferelor emoțională, volitivă și rațională a conștiinței și comportamentului personalității, determină caracterul transformărilor și noilor inserții, este un

stimulator în perfecționarea mediului. Vom remarca, că noi nu suntem de acord cu o asemenea tratare al celui de al doilea mediu natural, deoarece el, mai curând poate fi atribuit la noțiunea de „mediu artificial”, care este cu mult mai amplă. Prin al doilea mediu natural se înțelege mediul social special transformat, care constă din obiecte ale naturii schimbate de către om cu scop bine determinat, care funcționează ca obiecte naturale analoage, însă dezvoltarea lor este direcționată și controlată de către om [130], [104], [99].

Reflectând acest fapt, considerăm, că este necesar să facem claritate asupra noțiunilor: „mediu social”, „mediu educațional”, „mediu etnopedagogic”.

Există diferite abordări ale noțiunii „mediu social”. Ea se înțelege dublu: ca realitate socială amplă, ca societate, ca mediu, care nemijlocit înconjoară copilul și, așa sau altfel, influențează asupra dezvoltării lui. În acest caz mediu social presupune „totalitatea comparativă stabilă a elementelor lumii materiale și personale, prin care nemijlocit interacționează subiectul social și care influențează asupra activității lui” [25, p. 63-69]. Reperând pe concepția abordării sistemice, în cercetare definim această noțiune astfel: mediul social este sistemul condițiilor de activitate de viață a personalității (economice, politice, juridice, de producere, culturale, pedagogice, etnice etc.), în care decurge formarea, dezvoltarea și activitatea personalității.

Pe parcursul zilei interacționează cu familia, grădinița, cu semenii în curte etc. și prin diferiți agenți el interacționează cu acele micromedii, despre care el nu știe, dar prin care interacționează oamenii din mediul său. În știință a apărut noțiunea exomediului, prin ea trebuie înțeles macromediul social, prin care omul interacționează mediatizat: prin părinți, pedagogi etc. Când este vorba despre interacțiunea a două sau mai multe micromedii, se are în vedere mezomediul.

Credem că o definiție adecvată a micromediului, în viziunea lui Silistraru N., ar fi realitatea socială obiectivă, care prezintă în sine totalitatea factorilor materiali, politici, ideologici și sociali, interacționând nemijlocit cu personalitatea la formarea sistemului ei de valori.

În literatura științifică se remarcă prezența noțiunilor, confirmând despre „multitudinea mediilor”, în care are loc socializarea copilului – sociocultural, instructiv, mediul cultural nemijlocit a acelei comunități în care este inclus copilul (familie, grup de referință etc.). Astfel prin mediul sociocultural se înțelege „spațiul social concret...” prin intermediul căruia copilul se include în legăturile culturale ale societății. Această totalitate de diverse (macro – și micro –) condiții a activității sale de viață și comportare socială (de rol), care sunt și contacte întâmplătoare, și interacțiuni profunde cu alți oameni, și ambianța naturală concretă, obiectuală ca parte deschisă a sociumului spre interacțiune în mediul etnopedagogic.

Există două abordări, cum are loc interacțiunea personalității cu mediul: unii consideră că aceasta este interacțiunea prin micromedii, alții că personalitatea intră în interacțiunea nemijlocită cu micromediul prin acțiuni politice, economice, sărbători, mijloace mass-media etc.

Examinând structura micromediului, trebuie de menționat că în știința psiho-pedagogică nu există o opinie univocă în acest sens. Analizând cercetările referitoare la structura micromediului, credem că trebuie să se examineze structura micromediului în aspect general: ca o zonă spațial-temporară a mediului dat (adică acel spațiu în timp, în care ea funcționează și se dezvoltă); ca un set și ierarhie de valori, idealuri, necesități, motive; ca un „pilon” psihologic, fuziunea care consolidează corelările de personalitate, naturale și materiale ale elementelor mediului dat, care determină modul de viață (morală și normele, caracterul și stilul interrelațiilor, interacțiunile) în mediul dat, care îngustează sau extinde în hotarele spațial-temporare microsитуаțiile educative sau antieducative [109, p.78-83].

În literatura de specialitate sunt evidențiate câteva funcții ale mediului educațional, în dependență de punctele de examinare:

- ca o totalitate a posibilităților pentru educarea pentru dezvoltarea capacităților și potențialelor de personalitate;
- ca mijloc de instruire și dezvoltare. Când mediul educațional nu este numai dinspre pedagog, dar și dinspre preșcolar. Dacă ultimul își alege sau își construiește mediul educațional, în acest caz elevul devine subiectul autodezvoltării, iar mediul educațional – obiect de alegere și mediu;
- ca obiect de proiectare și modelare. Astfel, mediul educațional al școlii concrete la început se proiectează teoretic, iar apoi practic se modelează în corespundere cu obiectivele educației, particularitățile specifice contingentului de copii și condițiile psihosociale și etnice;
- ca obiect al expertizei psiho-pedagogice și monitorizare, necesitatea cărora este dictată de dinamica permanentă a mediului educațional și a celui etnic [145, p.22].

Menționăm că mediul educațional nu trebuie considerat ca ceva univoc, el începe acolo, unde are loc întâlnirea educatului cu educabilul, unde ei împreună proiectează și construiesc ceva. Un atare mediu poate fi examinat și ca obiect, și ca resursă a activității comune.

În calitate de mediu educațional special anume se manifestă comunitatea adultului cu copilul, prin care se poate examina ce se întâmplă cu omul în procesul lui de dezvoltare și de însușire de către el a normelor și modelelor comportamentale.

În acest sens evidențiem doi indici de bază a mediului educațional – densitatea lui (potențialul de resurse) și structurarea (capacitatea de organizare).

Instituțiile de învățământ sunt o parte a mediului educațional, tinzând să se dezvolte în el prin colaborare și armonie, prin modele optimale de interacțiune. Se evidențiază câteva idei de interacțiune a instituției de învățământ cu mediu:

- grupa își organizează activitatea, neraportându-se la mediu;
- grupa se interesează de viața mediului și prin aceasta își înviorază activitatea;
- grupa nu numai că studiază mediul, dar este și factorul prioritar în educație [8, p. 34-36].

Alegând poziția a treia din cele menționate, concluzionăm, că în Republica Moldova trebuie să existe un mediu educațional influent, creând cultura, transformând sociumul. Pentru aceasta activitatea tuturor instituțiilor de învățământ trebuie să fie integrată în spațiul educațional unic, care trebuie să aibă o infrastructură dezvoltată, care să acorde libertatea de alegere și obținere a studiilor. În acest mediu trebuie să fie prezente sfere variate și tipuri de servicii educaționale, diferite medii de învățământ: academic, profesional, de odihnă, ecologic, de creație, educație civică etc.

Numai personalitatea educată în spiritul adevărului, binelui și frumosului și poate să facă o alegere morală corectă. Acest lucru depinde de impulsul primit de copii spre dezvoltarea morală și autoperfecțiune. Important este de a dezvolta corect la copii trăsăturile morale ale personalității. În acest caz este de ajutor folosirea tradițiilor seculare, care propovăduiesc chipul personalității libere, capabile să se consacre fericirii altor oameni, prosperării lumii înconjurătoare. Programele sociale de educație, elaborate pe baza acestor idealuri, nu vor permite devierea de la scopul moral suprem al dezvoltării istorice. După plenitudinea morală a idealului se poate judeca despre starea morală a societății: schimonosirea idealului este una din premisele crizei morale a societății.

Problema cercetată necesită introducerea unui termen nou – „potențial pedagogic al mediului etnopedagogic”, pe care noi îl interpretăm ca pe o totalitate a posibilităților etnopedagogice ale mediului, sub influența căruia are loc formarea și dezvoltarea personalității ca purtător al anumitei culturi naționale.

Mediul copilului întotdeauna a fost un factor important al educației, autoeducației și educației reciproce a generațiilor, fiind determinat de experiența istorică. Contribuția multiplă a mediului în dezvoltarea copilului se explică prin influența permanentă a factorilor interni și externi care din fragedă copilărie se reflectă asupra personalității copilului, fiind determinate de elementele universale comune copiilor de pe tot globul. Aceste elemente sunt permanent prelucrate și adaptate, transformându-se în elemente noi cu colorit etnic, care mai târziu vor pătrunde în, arsenalul universal de elemente artistice cu caracter educativ, găsindu-și expresie în materialele folclorice și etnografice [115, p.137].

Prin mediu se înțelege tot ce-l înconjoară pe om, adică atât mediul fizic (relief, climă, bogății naturale), cât și mediul social (clasele sociale, instituții sociale, tradiții, cultură, spațiul de locuire etc.).

Copilul, fiind o ființă bio-psiho-socială, este influențat de mediul geografic în care există condiții de viață și de muncă. Mediul geografic actual de existență este în mare măsură umanizat și toate aceste transformări se datorează omului. O influență mai mare decât mediul geografic o are asupra dezvoltării omului mediul social. În concepția populară, influența asupra dezvoltării omului are drept rezultat formarea personalității umane prin limbaj și gândire, mers vertical, activitate în anturaj social.

În noțiunea de mediu social se includ toate condițiile materiale ale vieții societății, orânduirea socială de stat, sistemul relațiilor de producție și al celor sociale, precum și caracterul determinat de acestea, al desfășurării proceselor sociale și funcționării diverselor instituții create de societate [110, p. 56].

Mediul psiho-social are o acțiune directă asupra dezvoltării psihice a nou-născutului în două planuri fundamentale:

- Asigurarea, păstrarea tuturor achizițiilor istoriei umane, oferind astfel fiecărei generații posibilitatea de a prelua experiența umană în ultima ei formă, concentrată și perfecționată, scutind-o de repetări, reluări succesive a unor procese sau activități umane. Achizițiile dezvoltării istorice a oamenilor, s-au fixat și s-au transmis din generație în generație într-o formă specială și exterioară [142, p.64].

- Componentele mediului social, cultura materială și spirituală sunt acelea care determină experiența istorică, pentru ca apoi să fie reluată și reprodusă pe o scară mai largă de către generațiile următoare.

Aceste produse ale culturii naționale (proverbele, zicătorile, poveștile, snoava, basmul numărătoarea etc.) concentrează în ele și capacitățile psihice care le-au generat, facilitând astfel transmiterea lor de la o generație la alta. Dacă în lumea animală noile achiziții se fixează în timpul ereditar, în cazul omului ele se fixează în rezultatele muncii sale, iar transmiterea se realizează prin intermediul social. Referindu-se la această diferență calitativă dintre om și animal L. S. Vâgotski afirmă următoarele: „...în dezvoltarea culturală a copilului fiecare funcție apare pe două planuri, în primul rând - social, apoi - psihologic, întâi între oameni ca o categorie interpsihică, apoi în interiorul copilului, ca o categorie intrapsihică” [129, p. 54].

Pentru specia umană este caracteristic faptul că achizițiile sale se fixează nu numai în modificări organice, ci și în fenomene de cultură.

În condițiile casnice, din fragedă copilărie, copilul începe să deprindă, să învețe de toate de la cei mai în vârstă. Copilul n-ar fi în stare să-și însușească nici cea mai simplă acțiune cu obiectele, dacă altul nu i-ar demonstra modelele acestor acțiuni. Copilul, lăsat de capul lui cu obiectele din mediul ambiant, n-ar putea înțelege, fără ajutorul și participarea unui adult, pentru ce sunt bune aceste obiecte, n-ar putea descoperi predestinația lor socială: doar pe linguriță sau pe lopățiță nu „scrie” modul lor de folosire. Și cu cât copilul e mai mic, cu atât mai mult el are nevoie de ajutor, de demonstrări și de susținere din partea adulților [82, p.9].

Copilăria timpurie și mediul copilului au niște particularități originale (speciale) și viața copilului într-o oarecare măsură e determinată de viața celor mai în vârstă. Adesea noi vorbim despre munca copilului, despre sănătatea copilului, despre intelectul copilului, despre acțiunile estetice ale copiilor și chiar despre moralitatea copiilor, acestea fiind nu numai recunoscute, dar și pe larg susținute de către pedagogii populari.

Multe materiale folclorice și etnografice demonstrează că poporul, de cum apare copilul pe lume, tinde să-și transmită cu timpul experiența sa de muncă, visează să-1 vadă muncitor, harnic.

În cântecele de leagăn avem adresări ale adulților către diferite ființe (păsări, animale), rugându-le „să-i adoarmă pe micuți, ca aceștia să fie sănătoși, să crească mari, frumoși”. Lumea miraculoasă a animalelor și păsărilor alină somnul copilului:

„Nani, nani pui de om,
Cum aş face să te-adorm.
Vino, rață, de-1 ia-n brață,
Vino, curcă, de mi-1 culcă,
Și tu, somn, de mi-1 adormi,
Și tu pește, de mi-1 crește.
Tu, găina, dă-i hodină,
Tu, cal breaz, mi-1 fă viteaz,
Porumbel, fă-1 sprintenel
Tu, lăstun, da-i suflet bun,
Tu, mistreț, mi-1 fa isteț.
Vino, somn, dă-i dulce somn.
Vino, lin, adoarme-1 lin!
Haide, nani, pui bălane,
Vine știuca și te-adoarme,
Te adoarme mititel,
Și te scoală măricel” [17, p. 11].

Ființele din aceste cântece sunt umanizate, devin un „ajutor” la adormirea și creșterea copiilor.

În cântecele de leagăn gingășia mamei este redată prin variații de sunete și silabe (a-lui-lea, na-ni-na etc.), iar copilul e numit cu mai multe diminutive și cuvinte de mângâiere: „pui”, „puișorul meu”, „puișorul mamei”, „odorașul mamei”, „puiuțul mamei”, „îngeraș frumos”, „îngeraș drag”, „pui de om”, „copiliță”, „garofiță”, „drăguliță”, „mititică”, „frumușică”, „păpușică”, „trestioară”, „bălăioara”, „drăgălașă” etc. [Ibidem, 19].

Aceste adresări de mângâiere indică în cele din urmă, începutul educației timpurii. Cântecul de leagăn presupune și forme mai perfecte cu elemente de subiect, unde apar imagini ale vieții cotidiene, în care-și găsește expresie munca părinților.

După cum ne demonstrează psihologia contemporană, la vârsta timpurie se dezvoltă atât percepția vizuală, cât și cea auditivă. O importanță deosebită o are dezvoltarea auzului verbal, fonematic. El este inclus în comunicarea verbală cu cei din jur.

Psihologii consideră că portretul psihologic al omului se formează la cinci ani. De aceea considerăm că din prima zi de naștere copilul trebuie să fie implicat la un nivel bine chibzuit în lumea poeziei și a muzicii. Cu toate că mamele n-au cunoștințe despre memoria și portretul psihologic al copilului, mii de ani la rând prin intermediul cântecului de leagăn care are o imaginație poetică, prin sufletul lor generos, ele îi trezesc emoții, îl deprind să facă primele mișcări, iar apoi îi comunică și anumite noțiuni elementare de morală.

Formarea morală a copilului nu se reduce la însușirea cunoștințelor, ci se transmite cu ajutorul cuvintelor. Purtarea lui e determinată, în primul rând, de cerințele, sentimentele și deprinderile sale.

Dar multe cerințe, înclinații și deprinderi negative apar în primele zile sau luni de viață ale copilului, adică în perioada, când el încă nu înțelege semnificația cerințelor ce le sunt adresate. De exemplu, dacă pruncul stă mult timp în brațele adulților, el se deprinde cu aceasta. Un asemenea copil devine un adevărat necaz pentru familie. Copiii poate să le apară foarte devreme și obișnuința de a adormi numai în urma legănatului.

Chiar și în condițiile unei educații corecte, copilului îi apar dorințe și tendințe ce sunt în contradicție cu cerințele adulților.

Priceperea de a identifica și a curma tendințele dăunătoare din purtarea copiilor necesită toată măiestria pedagogiei populare, care și-a găsit expresie în cântecele de leagăn.

Cântecele de leagăn sunt diverse. Conținutul și maniera interpretativă, ritmică și mijloacele artistice s-au dezvoltat în legătură strânsă cu viața poporului. Poporul își vedea sensul vieții în copiii săi, în educația lor aleasă, în bunăstarea vieții lor. Cântecele de leagăn sunt profund

umane, optimiste, exprimă grija celor adulți față de buna dezvoltare a urmașilor pentru a crește schimbul de mâine al părinților [64, p. 3-5].

Deosebit de importante sunt exemplele părinților, care joacă un rol decisiv în formarea morală a copiilor:

„Are cu cine semăna,
Dacă e așa”,
„Uită-te la mamă
Și cunoaște-o pe fiică-sa”,
„Cum e tata așa-i și fiul”.

(Ulmu, Ialoveni, 2013. Inf.: Prasacovia Cristea, 84 ani).

Așadar, în cadrul mediului familial, numai prin educație, copilul își însușește sarcinile și motivele activității umane, normele relațiilor dintre oameni, tot ce e mai valoros din cultura națională și universală. Mediul în care crește, se dezvoltă și se formează individualitatea personalității copilului prin acțiunile celor mai în vârstă sunt cu conținut instructiv fără care, de fapt, nu există dezvoltare. Copilul îl imită pe adult, se joacă și învață. Învață și atunci, când singur desenează, modelează sau construiește.

Învață, îndeplinind sarcini simple de muncă ce țin de autodeservire. În idealurile poporului și bogata sa experiență din cele mai vechi timpuri cea mai dificilă încercare s-a dovedit a fi consacrarea în muncă.

Folclorul copiilor păstrează o străveche modalitate de comunicare și de exteriorizare artistică (muzicală, poetică și gestică) în cadrul vieții colective care, după opinia unor cercetători, precede nașterea limbilor vorbite și limbajul muzical. Transmise de-a lungul mileniilor, din generație în generație, pe cale orală, aceste nuclee, aceste structuri capătă o amprentă etnică numai în procesul preluării și plămuirii creatoare a copilului, deoarece mediul de viață spirituală și socială căruia îi aparține creatorul-interpret își lasă totdeauna amprenta pe realizările sale [18, p. 49].

Producțiile artistice ale copiilor sunt alcătuirii complexe plurifuncționale, cu un puternic accent efectiv, modalități specifice de adaptare a celor mici la mediu, reflectând viața lor intimă, comportamentul față de lumea înconjurătoare (natură, familie, membrii societății de diferite vârste).

Pe baza unui material analizat de noi formulăm câteva concluzii generale:

- folclorul copiilor este un fenomen accentuat sincretic; se îmbină, în grade diferite, textul poetic, melodia, gestul, mișcarea, jocul;

- are un puternic caracter colectiv; se manifestă numai în societate, în mediul unei categorii anumite de vârstă;
- are la baza o serie de norme tradiționale existente în formă latentă în memoria pasivă a copilului, care se obiectivează cu fiecare interpretare; aceasta nu exclude procesul lent de evoluție, deși elementele fundamentale proprii genului prezintă o mare stabilitate;
- unele mijloace de expresie, astăzi cu prioritate preferate de copii, se întâlnesc și în repertoriul adulților. Studiul acestor creații ale copiilor nu poate fi abordat în afara cadrului spiritual al întregii creații folclorice;
- în definirea trăsăturilor proprii acestei categorii trebuie să se țină seama nu numai de conținutul literar și de structura compozițională (muzical-poetică), ci și de funcționalitate;
- conform necesităților sale funcționale, creația copiilor se structurează în mai multe categorii, având toate câteva elemente fundamentale comune: tip de versificație, imagini poetice și maniera de alcătuire a întregului sistem ritmic și sonor, permanenta transformare și adaptare la cerințele spirituale ale copilului dintr-o epocă respectivă.

Putem spune că jocul este o școală a vieții, care stimulează capacitatea de a trăi, o activitate complexă care reflectă lumea și societatea.

După cum spune pedagogul rus C. D. Ușinski în opera sa principală „Omul ca obiect al educației”, deși copilul trăiește și activează mai intens în cadrul jocului decât în realitate, mediul ambiant exercită, totuși, o influență dintre cele mai puternice asupra jocului copiilor [147, p. p.46].

P. F. Lesgaft susține că jocul este un exercițiu, care pregătește copilul pentru viață, este o oglindă a mediului în care trăiește și se dezvoltă copilul [140, p. 278].

Deși prin intermediul activității ludice se realizează distracția, jocul nu se reduce la plăcere. Așa după cum susține J.Chateau, plăcerea este de natură morală [39, p. 118].

Jocul reprezintă pentru copii o sursă inepuizabilă de impresii, care contribuie la îmbogățirea cunoștințelor despre lume și viața, formează și dezvoltă caractere, deprinderi, înclinații, aspirații.

Totodată, jocul reflectă influența societății în care trăiește copilul, fiind condiționat social-istoric. Pentru o justă înțelegere a esenței acestuia, opinăm pentru încadrarea lui în fenomenul mai larg al adaptării la mediu.

O dată cu evoluția și dezvoltarea copilului, comportamentul ludic în relația cu partenerii de joc suferă modificări importante. Copilul adoptă o conduită ludică complexă, care nu poate fi întâlnită la nici un animal. Studiul efectuat de F.I.Chateau asupra jocurilor copiilor este revelator

din acest punct de vedere. El ajunge la concluzia că în joc există șase categorii de comportamente, în funcție de etapele de vârstă:

- comportamentul copilului, care se plasează în afara ocupației;
- comportamentul solitar, izolat;
- comportamentul copilului, care observă jocul și poate comunica cu unii parteneri din cadrul grupului, acțiunile sale fiind bine organizate;
- comportamentul de joc și al rolurilor;
- comportamentul ludic de cooperare, caracterizat prin conștientizarea copilului asupra eu-lui;
- comportamentul ludic paralel în care copilul se joacă împreună, dar fără o organizare riguroasă a acțiunilor, joacă la fel ca ceilalți [Ibidem, p.45].

Comparând jocurile de mișcare cu roluri și subiect cu jocurile fără rol și subiect cu aceleași reguli, constatăm că la acestea din urmă regula este elementară, reducându-se în esență la obligația de a începe mișcarea la un semnal („De-a ascunselea”, „De-a locomotiva”, „Ultima pereche fuge”, „Rupe lanțul”, „Strică cercul”, „Ridică piciorul”, „Rostogolește mingea”, „Cursa peste bănci”, „Ștafeta cu obstacole” etc.).

Există două mecanisme principale prin intermediul cărora subiectul influențează respectarea regulilor de joc:

- schimbarea sensului jocului, copilului dezvoltându-i-se interrelațiile dintre partenerii de joc, ceea ce conduce la îndeplinirea funcțiilor dictate de roluri, care cuprind și anumite reguli de comportament;
- obiectivarea propriilor acțiuni, ceea ce contribuie la o mai bună dirijare a acestora.

Putem delimita resursele și valențele educative la una sau la unele componente de bază ale educației umaniste sau le interpretăm în ansamblu? Conținutul complex și formele variate de desfășurare a acestei activități conduc inevitabil la un răspuns care pledează pentru interpătrunderea tuturor laturilor educației umaniste, jocurile contribuind sub aspect intelectual la cunoașterea și înțelegerea unor mișcări din punct de vedere moral, la dezvoltarea trăsăturilor de caracter, la formarea conștiinței și conduitei morale, sub aspect estetic - la sensibilizarea pentru frumos, din punct de vedere practic - la pregătirea pentru muncă și viață datorită caracterului lor aplicativ, sub aspect fizic - la formarea și consolidarea deprinderilor motrice și a calităților fizice.

În jocurile de mișcare, acțiunile motrice sunt îndeplinite din necesitate, dar cu plăcere.

Antrenat în grup, copilul este sustras de la eul său, fiind obligat să-și confirme esența socială.

Activitatea poate fi organizată într-o multitudine de forme, ceea ce le oferă copiilor posibilitatea de a se manifesta liber și independent.

În joc sunt realizate cu ușurință și într-o atmosferă de bună dispoziție obiective de natură educativă, specifice întregii activități de educare fizică și intelectuală.

Prin modul de organizare și de desfășurare, jocul creează un cadru adecvat pentru promovarea punctualității, spiritului de organizare, grijii față de propria ținută, preocupării pentru păstrarea bunurilor obștești. Formațiile precise și succesiunea acțiunilor permit manifestarea spiritului de disciplină și de respectare a ordinii.

Ar fi greșit să se creadă că în jocurile de mișcare întâlnim doar manifestări negative și că munca educativă trebuie orientată, în primul rând, în direcția prevenirii acestora.

Acțiunea educativă își propune să promoveze și să stimuleze până la generalizare comportarea pozitivă exprimată prin dăruire de sine pentru cauza echipei, lupta cu abnegație pentru victorie, aportul în determinarea rezultatului, încurajarea colegilor, acceptarea deciziilor arbitrilor, modestia.

Jocul devine un mijloc de educație atunci, când în organizarea lui sunt satisfăcute anumite cerințe. Cu cât se îmbină mai armonios elementele distractive cu cele utile, cu atât se mărește valoarea jocului.

Mediul copilului întotdeauna a fost un factor important al educației, autoeducației și educației reciproce a generațiilor, fiind determinat de experiența istorică. Contribuția multiplă a mediului în dezvoltarea copilului se explică prin influența permanentă a factorilor interni și externi care din fragedă copilărie se reflectă asupra personalității copilului, fiind determinate de elementele universale comune copiilor de pe tot globul. Aceste elemente sunt permanent prelucrate și adaptate, transformându-se în elemente noi cu colorit etnic, care mai târziu vor pătrunde în, arsenalul universal de elemente artistice cu caracter educativ, găsindu-și expresie în materialele folclorice și etnografice [116, p.70-72].

Aceste dorințe creează premise pentru educația familială în contextul permanenței educației populare, ce urmează să fie reflectate în paragraful următor.

2.3. Educația familială din perspectiva permanenței educației populare

O tradiție pedagogică importantă a poporului român este deprinderea copiilor de abilitatea de a raporta respectul față de cei mai mari *din familie la societate*.

O mare atenție în pedagogia tradițională părinții îi acordau considerației particularităților de vârstă ale copiilor. Analiza operelor de creație populară orală permite evidențierea la români din punct de vedere al pedagogiei populare grupele de vârstă; fiecare având caracteristica sa, manifestarea în domeniul comportamentului acasă și cel social în afara casei, în societate,

comunicând cu cei mai mari și mici, precum și drepturile și obligațiile pentru persoanele de vârstă dată.

1. Nou-născutul. A fost un obiect de o atenție deosebită în popor. Se trata foarte atent și prudent.

2. Sugaci, bebeluș (de la 40 zile până la 1,5-2 ani). De la 40 zile copilul, conform imaginărilor poporului român, începea să recunoască părinții săi. De la această vârstă copilul a fost învățat cu glasul și tandrețea părinților, mimica, gesturile lor. Pentru influență asupra conștiinței lor începea să utilizeze cântece de leagăn, distracție, în această vârstă, se străduiau ca copii în familia românească să fie numai alăptați [142, p.110].

3. Copilaș. Copii din vârstă de 1,5-2 ani până la 7 ani, independent de vârstă și sex, liber comunicau. Din acea vârstă, în familia românească copii erau treptat antrenați în executarea sarcinilor mici: de a supraveghea pe cei mai mici, de a turna apă peste mâinile părinților și oaspeților, de a deservi pe cei mai mari. Îi deprindeau de executarea lucrărilor mici de gospodărie în baza exemplului celor mai mari: de a uda și prăși în grădină, de a mătura prin ogradă, de a face curățenie etc. Copiilor le place să repete acțiunile părinților și celor mai mari: iau în mână mătura, petică, aduc vesela, bomboanele sau tind să spele vesela, de a pune masa.

Acțiunile de muncă primare ale copiilor sunt rezultatul imitării exemplului celor mari. Iar susținerea oportună și încurajarea din partea celor mai mari a acțiunilor pozitive ale copiilor pot spori tendința lor spre muncă, în familia românească părinții permanent arată și sugerează cum urmează să fie ținută mătura, ciocanul, mânerul, încurajează acțiunile prin cuvinte stimulatoare. Ei înșiși demonstrează frumusețea muncii.

Băieții deja din acea vârstă erau învățați mersului călare. Se interzicea intervenirea în conversația celor mai mari, de a spune cuvinte de ocară, de a se dezbrăca și scălda alături de fete.

Analiza tradițiilor progresive ale educației de familie a poporului român ne dă o bază să afirmăm că problemele dezvoltării și formării copiilor se luau în considerație într-o interacțiune strânsă, adică, la organizarea ocupațiilor de muncă, comunicarea cu cei mai mari, semenii și cei mai mici, la organizarea atitudinii lor față de valorile materiale, natură etc. părinții urmăreau ca acțiunile copiilor să corespundă normelor morale și estetice acceptate în popor. În afară de aceasta, poporul nu evidenția în educație direcții separate, dar efectua un proces unic: pregătind pentru muncă deprinderea de un simț estetic etc. [141, p.59-60].

Raționalitatea practică a obiceiurilor și ritualurilor care pătrundeau viața copiilor, corespunderea genurilor de activitate a copiilor particularităților lor de vârstă, simplitatea sesizării regulilor populare de organizare a vieții datorită poeticității creației populare le-au asigurat o viață lungă și continuitatea de-a lungul secolelor. Compasiunea emoțională a

poporului român față de valorile estetice neîncetate ajută familiei de a percepe înțelepciunea populară cu un beneficiu practic mare.

Familia românească modernă diferă pronunțat de cea de până la revoluție. Acest fapt se reflectă în primul rând în eliberarea femeii, în relații reciproce între membrii familiei, lipsa izolării casnice și de gospodărie anterioare, ridicarea nivelului de cultură al familiei.

Alături utilizării tradițiilor progresive ale pedagogiei populare românești în educația copiilor în familie, noi am evidențiat tradiții, obiceiuri care s-au păstrat în familia modernă, nu contribuie la educația estetică a copiilor.

Odată cu sfârșitul războiului s-a început o luptă activă cu urmele trecutului în relațiile de familie, în prezent, treptat se reduce numărul de familii autoritare. Totuși, neluând în considerație modificarea situației femeii în familia românească, încă mai persistă distribuția tradițională a munci în gospodăria casnică în localitățile rurale atât pentru „femei” cât și pentru „bărbați”. După cum a arătat chestionarea (în 118 familii din localitățile rurale din raioanele Criuleni și Orhei), la întrebarea „Vă ajută bărbații să spălați podeaua, rufele, să pregătiți bucate?” 23% din femei răspundeau că le ajută în perioada de pregătire a bucatelor, adică la curățarea cartofilor, cepei, morcovului și cărnii. Bărbații în principiu nu consideră necesar executarea acestor obligații. Acest fapt se argumentează prin aceea, cum a fost menționat mai sus, că familia românească este cu mulți copii și, în majoritatea cazurilor, unicul susținător al familiei este bărbatul. El se întoarce de la serviciu foarte obosit și nu are timp să ajute nemijlocit soția.

Cauza unei astfel de situații a femeii în familie este nu numai tradiția distribuirii muncii în familie, ci și, după părerea mea, o dezvoltare nesatisfăcătoare a rețelei de creșe, grădinițe, a întreprinderilor de alimentație publică și de deservire publică. Familia românească modernă nu numai a păstrat tradiții progresive ale pedagogiei populare, dar și continuă să le dezvolte în continuare în condiții noi. Părinții sunt conștienți că anume în educația prin muncă se dezvoltă puterea, voința și caracterul, astfel de calități morale cum ar fi dragostea față de muncă, omenie, umanitate etc.

Astfel cele mai prețuite tradiții în familie sunt:

- educația omului desăvârșit care corespunde idealului popular: harnic, omenos, cinstit, just, prietenos, puternic, frumos, neprecupețit;
- grija privind crearea unei familii cu mulți copii în care se soluționează creația populară orală, operele muzicale, arta aplicată-decorativă și natura.

Frumusețea cuvintelor, cântecelor, brodatului și frumusețea naturii creează o armonie reală în sistemul popular de educație estetică. În pedagogia populară conținutul educației estetice include în sine:

- dezvoltarea capacității de a înțelege frumusețea în realitatea înconjurătoare;
- elaborarea simțului estetic;
- deprinderea generației în creștere de abilități artistice și practicilor în domeniul frumosului;
- consolidarea unității între dezvoltarea estetică a copiilor și creșterea lor morală, educația intelectuală și pregătirea de muncă. Aceste elemente de bază în pedagogia din trecut se aflau în diferite relații reciproce în procesul educației estetice, în dependență de condițiile vieții și particularitățile de vârstă ale copiilor [123, p.187].

Vom examina unele aspecte ale procesului unic de educație estetică în pedagogia populară românească.

Nou-născutul care nu este capabil să conștientizeze fenomenele lumii înconjurătoare, deja încearcă acțiuni care îl dezvoltă din punct de vedere estetic, acestea sunt influențele cântecului de leagăn al mamei. Tandrețea și mângâierea mamei exprimată în cuvinte și melodia cântecului de leagăn în pedagogia populară au fost primele și cele mai sigure metode de educație în copii a simțurilor estetice. Scopul cel mai aproape al interpretului cântecului de leagăn a fost liniștirea și adormirea copilului. Prin intermediul cântecului de leagăn, adulții își exprimau grija față de sănătatea copilului care în cea mai mare măsură depindea de o odihnă bună. O semnificație mai importantă a acestor cântece poporul o vedea în crearea temeliei favorabile pentru extinderea succesivă a influenței educaționale asupra copilului pregătind baza pentru utilizarea ulterioară a celorlalte mijloace de educație, în comparație cu poezia întreagă de cântece, cântecul de leagăn se interpreta de mamă, bunică sau soră mai mare numai lângă leagăn. Locul principal ca unui interpret al cântecului de leagăn, în popor se alocă mamei, întrucât aceasta se afla cel mai aproape de bebeluș, în afară de aceasta, numai mama putea să acorde cântecului de leagăn o orientare emoțională de un grad mai înalt.

În cântecele de leagăn, ca și în alte cântece, se exprimă sentimentele personale ale mamei, dorințele sacre ale ei, bogăția sufletească. Cântecul mamei este un cântec al poeziei semănate de mamă în sentimentele și gândurile copilului. „Cântecul mamei, este cântecul de bază în lume, începutul tuturor cântecelor omenești. De nu ar fi fost cântecul ei de leagăn, nu ar fi și alte cântece. Probabil, mai puțină ar fi fost bucuria, fericirea, poezia” [7, p.54].

Cântecele de leagăn se adresau copilului până la vârsta de 1,5-2 ani. Copilul care încă nu înțelegea sensul cuvintelor deja reacționa la glasul liniștit și cântarea mângâietoare a mamei, graiul natal, ritmica și tonul care îi efectuau o influență remarcabilă. Copilul prin intermediul plânsului de parcă ar cere de la mamă interpretarea cântecului de leagăn, iar prin liniște exprimă

satisfacția. În afară de aceasta, cântecele de leagăn dădeau tabloul sesizării frumosului afirmat prin secole în conștiința poporului.

Măsura frumuseții în pedagogia populară a românilor se consideră frumusețea unei fecioare. În cântecele de leagăn se manifestă dorința ca ea să fie frumoasă, ca luna sau ca soarele, zveltă ca salcia, mâini de aur, obrăjorii ca bujorii, părul lung, sprâncene negre. Se întâlnesc cântece de leagăn în care copiilor li se dorește frumusețea pietrelor prețioase etc. cu toată diversitatea noțiunilor de frumusețe reflectate în cântecele de leagăn, se poate stabili într-o măsură oarecare portretul general al unei fecioare frumoase. Poporul român își imaginează idealul fetei frumoase în principiu în modul următor: talia subțire, ața rotundă cu obraji rumeni, părul negru lung și sprâncene negre, ochii mari, degetele lungi și dinții albi orbitori. Anume astfel de frumusețe naturală mamele doreau să vadă în fetele lor [17, p. 43].

În cântecele de leagăn, mama de asemenea dorește să-și vadă fiica sa deșteaptă, harnică, modestă, compătimitoare. Abilitatea de a munci frumos, a cânta frumos, a vorbi frumos, a se îmbrăca frumos, toate acestea sunt componentele legate strâns în cântecele de leagăn, ele se compuneau pentru poporul muncitor într-o noțiune integră de frumusețe.

Într-o anumită măsură, în cântecele de leagăn se reflectă și elementele frumuseții bărbătești prețuite de mamă. În cântecele de leagăn pentru băiat mama visează ca fiul ei să devină mai repede puternic, să fie viteaz ca un tigru, frumos și dibaci ca șoimul etc.

După închipuirea poporului (mamelor), în frumusețea bărbătească urmează să se îmbine figura solidă și forța fizică, curajul, vitejia, mintea și bunătatea.

O mamă se poate considera fericită numai atunci când și-a atins scopul. Și dacă a reușit să crească oameni generoși, buni gospodari și săritori la nevoie, atunci ea, pe lângă faptul că și-a îndeplinit obligațiunea față de copii și societate, și-a înveșnicit numele în memoria acestora, rămânând omul cel mai scump și cel mai drag [Ibidem, p.48].

Rolul mamei în educarea copilului este hotărâtor, dar nu unic. Furnizori de resurse în procesul de constituire a sinelui sunt și tatăl, și bunicii. În general, familia românească a evoluat de-a lungul istoriei ca o matrice psihosocială cu stabilitate marcată, bazată pe principiul sincroniei și complementarității rolurilor masculine și feminine.

Din primii pași, copilul a fost înconjurat de natura variată a Moldovei. Studiarea valorilor spirituale ale poporului român arată că natura a fost o sursă nu numai a acțiunii estetice nemijlocite asupra omului, dar și că aceasta pe deplin a fost prezentă în eposul eroic, operele lirice, creațiile muzicale, modelele artei decorativ-aplicate. Copiii din vârsta fragedă sunt capabili să perceapă frumosul în natură. Sesizarea frumosului naturii la copil unele stări

emoțional-psihice specifice, face curiozitatea mai ageră. Influența naturii asupra copiilor deseori nu este conștientizată de ei.

Copiii în familiile românești au avut posibilitatea să observe sistematic peisajul, starea naturii în diferite anotimpuri, ore, armonia ei și raționalitatea. O influență emoțională puternică o efectuau pădurile, diversele ierburi. Surprindeau lacuri curate, provocau un sentiment de admirație și grație plaiului natal bogăția fructelor din pomi și arbuști. Aprofundarea cunoștințelor despre natură a avut loc în măsură ce copiii asimilau cultura națională. „Creația populară orală (povești, cântece, fabule, ghicitoare) au în abundență descrierea cerului senin, soarelui, păsărilor, lunii de noapte, verii, codrului bătrân, puterii voinicești, frumuseții fecioarelor etc” [12, p. 67]. Perceperea frumosului la popor se acumula sub influența naturii, ce-și găsea exprimare în meșteșuguri, care ajungeau la perfecție, în trai popular cu simplitatea și armonia sa, în arta aplicată – costume naționale, ornamente, broderii, unde miraculos se împleteau în desene și colorit expresiv al culorilor motivele naturii natale. Frumusețea naturii la popor se estima din punctul de vedere al idealurilor umane [Ibidem, p. 69]. Particularitățile estetice ale naturii se descopereau prin calitățile materiale ale fenomenelor acesteia. Se poate convinge ușor în această privință din exemplul atitudinii poporului român față de păsări – vulturul, lebăda, rândunica, cocoșul, animale – vulpe, iepure etc. Românii îi înălțau pe vultur, lebăda care sunt simbolul puterii și a frumuseții, rândunica – libertății, cocoșul – comic, vulpea – vicleană, iepurele – laș. Lebăda albă la români și la ruși este un chip poetic al fecioarei care simbolizează frumusețea și nevinovăția ei. Cu cocoșul românii comparau, asemenea altor popoare, cu oameni proști și îngâmfați fără măsură, iar cu vulpea și iepurele comparau oamenii vicleni sau care nu inspiră încredere, lași. Mândria și independența vulturului, finețea și puritatea lebedei, libertatea zborului rândunicii, comicitatea cocoșului, viclenia vulpii și lașitatea iepurelui, toate acestea au avut la popor în semnificația sa estetică un sens uman destul de cert [7, p.87].

Cunoscând perlele creației populare, copii percepeau mai profund farmecele mediului înconjurător. Părinții deprinzând copiii de simțul frumosului, acordându-le posibilitățile de a percepe frumusețea naturii, în același timp aveau grijă ca tineretul să trateze natura cu prudență. Și singurii arătau modele pentru imitare.

Idealul feminin în contextul educației etnice, reprezintă un model, exemplu de viață care cuprinde aspirațiile, expectanțele și finalitățile educației. Idealul feminin este întruchipat de mamă, bunică, soră, fiică.

În poveștile populare idealul femeii este prezentat prin bătrâne, soții, mame, surori, fiice, și nepoțele. Comparate cu soarele, primăvara, cu florile, cu zăpada cu cireșul în floare, cu revărsatul zorilor, ele sunt mărinimoase și nobile. Dorința cea mai sacră, scopul vieții femeilor

este aducerea pe lume a urmașilor și educarea lor demnă. Idealul matern este prezentat prin *femeia-pasăre* ca simbol al purității și păcii al unirii familiale. Atunci când copii lipsesc maica le duce dorul, îi plânge, deoarece ei sunt fericirea și dragostea ei „Cremene-Voinicul”. Deși transformată în pasăre “sufletul îl avea tot de mamă „Auzindu-și copilul plângând îi cânta. Pruncul la auzul cântecului de leagăn matern se liniștește. „Fata moșneagului și nukul din grădina”. Fiul plecat demult de acasă recunoaște bucatele materne: „asta-i turtă coaptă de mama” „Cremene-Voinicu”. Respectivetele exemple demonstrează interdependența și empatia reciprocă mamă-copii.

Pe aceeași linie în povești este redată frumusețea sufletească: „fata era cuminte harnică și ascultătoare că le bucura inima bătrânilor de întinereau amândoi”, „Tudor cel Viteaz” [7, p.97-102].

Idealul femeii ca mamă, soție, gospodină poate fi prezentat sub forma unui „Cod feminin” alcătuit din proverbe populare ca modele educative: „Femeia curată te îndeamnă la viață”- puritatea feminină este dăătoare de sănătate și trai demn.

Pentru femeie principalul obiectiv constă în a aduce iubire pe pământ! Pentru aceasta ea dispune de toate: intuiție fină, suflet bun, glas mângâietor, minte ageră, care trece în înțelepciune, forme frumoase acestea-s bunătatea, înțelepciunea, atenția, frumusețea [90. p. 180].

Profunde transformări democratice din societate și cerința imanentă de integrare a ei în ansamblul structural al lumii contemporane sunt indisolubil legate de recunoașterea înnoirii spirituale prin dezvoltarea științei și perfecționarea întregului sistem de instrucție și educație, personalității revenindu-i rolul de primenire. Pentru îndeplinirea și realizarea acestor transformări la un nivel de performanță și eficiență a activității sale complexe, personalitatea trebuie să-și formeze și să manifeste o gamă variată de calități, care să-1 definească ca om cu o cultură civilizată, cetățean și manager. De aceea problema educatorului în pedagogia populară pentru educația în vârstă timpurie capătă o amploare deosebită.

Problema educatorului în pedagogia populară s-a cimentat în experiența de viață milenară care și-a găsit expresie în complexul de diverse reguli și norme de comportament, sfaturi, recomandări controlate și verificate în practica vieții, având un bogat arsenal de cultură pedagogică populară, care, de fapt, tinde spre idealul popular al familiei. Din cele mai vechi timpuri poporul era adeptul unei familii fericite, fiindcă numai în cadrul familiei omul poate fi fericit. Deci, sarcina primordială a familiei este educația copiilor ca un schimb de nădejde pentru generațiile mai în vârstă.

„În casa, unde e înțelegere și dragoste, chiar cele ce lipsesc prisosesc”, „Roiul fără matcă se prăpădește îndată” - spun proverbele.

Părinții trebuie să se bucure de autoritate în ochii copilului. Fără aceasta educația este imposibilă. La baza autorității părintești se află personalitatea civică a părinților, viața, munca, conduita lor, simțul răspunderii pentru familie în fața societății. De cea mai mare autoritate se bucură părinții care îmbină cu succes activitatea de muncă cu îndatoririle de familie, manifestă interes și atenție față de viața copiilor lor, îndrumază cu pricepere și cu tact creșterea și dezvoltarea lor - toate acestea se referă în egală măsură la ambii părinți.

Toate aceste idealuri populare despre mamă și maternitate se intercalează de minune cu gândirile marilor maestri ai culturii universale:

„Perspicacitatea mamei nu o poate avea nimeni”. Anume acest gând exprimă înțelepciunea populară:

„Graiul copilului îl poate înțelege numai mama” [7, p. 33].

„Școala maternă” începe din primele zile de viață ale copilului, chiar de la cântecul de leagăn, semnificația căruia este de a lega și a adormi pruncul. Mamele, bunicile, surorile, iar uneori și frățiorii îngână cântecul de leagăn pentru a adormi pruncul. Conținutul, forma artistică a cântecelor de leagăn corespund psihologiei celor mici, îi farmecă, îi distrează, le produce plăcere, având o mare valoare educativă, care, de fapt, în epocile precedente era pus la baza sistemului de educație și instruire.

E cert, că sfera oglindită în cântecul tradițional de leagăn se lărgeste, el apropiindu-se de cântecele lirice propriu-zise, dar și această lărgire converge spre același fond specific de probleme familiale (parțial familiale) ale pruncului. Cântecul de leagăn n-are poziția activă și rolul predominant, pe care-l au alte specii folclorice; nu putem vorbi în cazul lui nici de o mare diversitate tematică, nici de un număr copleșitor de variante. Intrate în aria deprinderilor noastre cu același „nani-na”, cu același „să crești mare și voinic” ori „să crești mare și frumos”, cântecele de leagăn se aseamănă între ele, transcriu un fond general uman de sentimente și idei, sunt un fenomen mai puțin complex decât alte fenomene folclorice, având un câmp de posibilități mai reduse și, deci, funcționalitate mai limitată. Mai mult decât alte specii folclorice, el are caracterul unei improvizații individuale, fapt ce intensifică rolul factorului subiectiv.

Interpreții variază subiectul, completându-l cu propriile gânduri despre prezentul și viitorul copilului. Emoțiile personale colorează elementele de poetică ale cântecului de leagăn, fondul lui de sentimente și idei fiind determinat atât de vârsta și starea sufletească a interpretului, cât și de vârsta destinatarului: unul va fi cântecul îngănat lângă leagănul pruncului de un an-doi și altul e cel improvizat pentru copilul de patru-cinci ani. Păstrând un ton particular și un diapazon sufletească accesibil, el devine (în dependența de vârsta copilului) ceva mai „complicat”.

În această ordine de idei semnificațiile cântecului de leagăn sunt pline de înțeles, în primul rând, pentru că el exprimă sentimentul matern, regimul lui sufletesc este un sentiment de învăluitoare dragoste și grandoare. Legătura psihologică dintre emițător (mama) și destinatar, receptor (copilul dotat cu o capacitate de receptivitate încă limitată) impune și un anumit tiraj de imagini - invocații afectuoase, alintări, dragălășenii susținute de jocul diafan al diminutivelor, de efuziunile subiective, de muzică interioară. Descindem cu el într-un univers, unde toate sunt bune și frumoase, iar cuvintele, de o culoare și savoare specifică ce „îmbunează”, își înmoaie asperitățile: chiar cele mai banale din ele, circumscrise în osmoze fluide, prind să vibreze armonios, să dezmierde auzul și inima. Cu cât mai mult, cu cât mai des sunt refăcute interior de diminutive: „Nani-nani, puișor, Mititel și dulcișor, Ți-a cânta un cântecel, Scurticel și frumușel”. Chiar și vietățile invocate sau cele cu a căror nume e drăgostit pruncul sunt mici, sunt pui, sunt coborâte la dimensiunile copilului: „Liuliu-liu, puiuț de pește, / Eu te leagăn, doar îi crește, / Dormi, că mama te păzește, / Ca pe-un pui de rândunică, / Și-un boboc de florică...”. Silabele se succed cu fâlfâiri diafane de sunete, enumerările au funcția tactic-demonstrativă; neastâmpăratului din leagăn i se dovedește, că toate pe lumea aceasta se pregătesc de somn sau au adormit. „Toate pasărele dorm, / numai tu, / mamei, n-ai somn, / Dorm pe casă hulubei, / Dorm motanii și purceii” [Ibidem, p. 42].

Anume de la această vârstă mama îi educă copilului atitudinea disprețuitoare față de capricii, alintare, neascultare, lenevie și alte metehne, care își iau începutul din fașă și, o dată cu creșterea și dezvoltarea pruncului, s-ar putea dezvolta eventual și metehnele.

La baza atitudinii părinților față de copil se află sentimentul firesc și admirativ al dragostei. Dragostea făurește binele, sublimul, puterea, cordialitatea și bucuria. Totul constă în simțul măsurii de manifestare a dragostei părintești, în îmbinarea ei cu exigența și respectul față de personalitatea copilului, iar dragostea exagerată față de copil, ce se manifestă prin satisfacerea necondiționată a tuturor dorințelor și a pretențiilor sale - „Vreau”, „Dă-mi”, „Cumpără-mi”, - toate acestea îi dăunează copilului, îl fac capricios, egoist, îi slăbesc voința. Din aceste considerente, mama trebuie să-i antreneze pe copii, încă din frageda copilărie, în vederea îndeplinirii unor însărcinări, la început sub supravegherea și dirijarea sa, ca mai apoi acestea să fie efectuate în mod independent. Ajutorul acordat mamei, chiar dacă nu e atât de semnificativ (la curățitul cartofilor, la maturat, la spălat ș. a.), poartă un caracter educativ și o pregătește pe fetiță către viață ca să fie o bună gospodină, soție, mamă. De aceea, educația trebuie să înceapă de timpuriu. În acest sens, înțelepciunea populară spune: „Copilul trebuie alintat când doarme”, „Copilul trebuie bătut cât doarme de-a curmezișul patului” [Ibidem, p.25].

Referitor la dragostea cumpătată față de Copii I.A. Comenius spunea: „Dragostea față de copii este firească, dar a ascunde această dragoste este o înțelepciune” [47, p. 81].

Dragostea cumpătată față de copil implică ca părinții să înțeleagă, că acesta nu este numai o bucurie a lor, dar constituie și o obligație în fața societății.

Rolul remarcabil al mamei în educația copiilor este subliniat și în proverbe: „Cum e mama așa-i și fata”, „Dacă nu-i curat în casă, fata nu-i bună mireasă” ș. a. [7, p.84].

În cele din urmă, rolul deosebit al mamei în educația copiilor era determinat și de starea ei socială. Drept mărturie a acestui fapt servește aportul ei în pedagogia populară. Dacă uneori tatăl mai recurge la pedepse fizice, atunci mama, de cele mai multe ori, era împotriva aplicării lor.

Dragostea față de copii, acest vechi sentiment uman e larg oglindit în creația populară.

Într-o veche urătură de Anul Nou, ce corespunde „Sorcovei” din zilele noastre, printre alte bogății care li se doreau stăpânilor casei, erau numiți și copiii:

„Bucurie și veselie
În această casă să fie,
Atâția copii mititei,
Atâția purcei,
Atâția miei” [7, p.73].

O continuitate tematică (rădăcini, casă, omul și natura, viață, moarte) este reflectată cu măiestrie în operele pentru copii a lui Iulian Filip. Pigmentată de o manifestare mai accentuată a ludicului, ceea ce îl aduce mai aproape și îl face mai înțeles de preșcolari [64, p. 28].

Adevărații pedagogi se străduie să le educe copiilor dragostea de mamă.

O mamă se poate considera fericită numai atunci, când și-a atins scopul. Și, dacă a reușit să crească și să educe oameni generoși, mărinimoși, patrioți, buni gospodari și săritori la nevoi, atunci ea, pe lângă faptul că și-a îndeplinit obligațiunea față de copii și societate, și-a înveșnicit și numele în memoria copiilor și a nepoților, rămânând omul cel mai scump, cel mai drag și cel mai adorat, așa cum scrie Luceafărul poeziei române M. Eminescu:

„O, mama, dulce mamă,
Din negura de vremi,
Pe freamătul de frunze
La tine tu mă chemi...”.

Conglomeratul Femeia (fiică, soție, mamă) înstrăinată include mai multe aspecte ale doinei și baladei naționale, care într-un fel sau altul, pe parcursul veacurilor, și-au adus contribuția la educația familială.

O serie de balade evocă relațiile mamă-fiu „Mama rea”, „Plutașul Mihai”, „Voichiță”. La baza lor stă blestemul maicii adresate feciorului pentru faptul că n-a ascultat-o sau mama i-a dat sfaturi nechibzuite, rele, după părerea ei. De obicei, fiind blestemat, moare, cuvintele maicii, ajutându-1 în cele din urmă „Mama rea”, se scoală din lumea celor drepti pentru a dezbina, a „corecta” blestemul (Voichița). Baladele condamnă lipsa de îngăduință a părinților (blestemul era înțeles ca o crimă, ca o expresie a moralității). Mama, înțelegându-și greșeala, se expune singură blestemului, e un fel de ispășire.

„Cine-și blestemă copilul,

Sa nu-1 primească pământul” [7, p.125].

O temă majoră, în jurul căreia se anexează subiectele multor balade, e atitudinea față de om, față de viață, de existența umană în genere. Ea diferă de la caz la caz, de la o întâmplare la alta, dar în fond cheamă la viață, la o manifestare pozitivă față de ea.

Specia cercetată cuprinde o serie de aspecte tematice, dintre care cele sociale, familiale, erotice ocupă un loc central. De fapt, e și normal, deoarece funcția de bază a baladelor constă în reflectarea vieții omului, a relațiilor lui cu familia, colectivitatea, societatea. Textele baladești pun accent pe curățenia morală a omului, pe tăria sufletească, pe factorul uman, pe bunătatea lui. Și, deci, multe subiecte se sfârșeau cu moartea unui erou, balada nu propagă pesimismul, fatalitatea, ci, dimpotrivă, atitudinea negativă (neplăcerea) față de moarte concretizată prin ciumă, holeră sau reprezentată direct (Holera, Ciurma, Moartea).

Baladele acestea vin să condamne lipsa de măsură și răbdare, de îngăduință a mamei, care nu are dreptul moral să le dorească copiilor rău, moarte.

O serie de texte redau sentimentul de înstrăinare a omului și singurătatea:

„La mijlocul șesului,

Crește-un trandafir frumos,

Eu mă plec să mi-1 miros,

El își pleacă floarea-n jos,

Eu mă plec să-1 vâr în sân,

El îmi spune că-s străin” ... (De la noi Dumbrava-n jos) [6, p.105].

Fiind o poezie lirică, subiectivă, doina nu ne descrie evenimentele, ci răsunetul lor în inima și sufletul omului, de aceea multe texte nu arată cauza ce generează acest sentiment, ci numai efectul.

„Dorul meu de i-aș cânta,

Dealuri că s-or răsturna.

De pe deal și până-n vale,

S-ar umplea toate cu jale” [7, p.47-48.].

Înstrăinarea e cel mai dureros și crâncen sentiment. El ne apasă vibrând cele mai de jos strune, iar tânguirea trece de multe ori în bocet - e un cântec trist, interpretat într-o tonalitate minoră.

Calificativul cel mai frecvent întâlnit pe lângă cuvântul „singurătate” este „neagră”. Totodată, toată durerea e condensată în acele 6 litere pline de o înaltă sugestivitate.

„Trenule, n-ai avea parte,

Că tare m-ai dus departe,

În neagră străinătate” („Trenule de n-ai avea parte”) [Ibidem, p.45].

În poezii este invocată și suferința copilului despărțit de casă și părinți. În societatea feudală mulți copii erau dați în calitate de argați la curțile boierești. Nedreptățile la care erau supuși, suferințele morale și-au găsit materializarea în versurile de o înaltă sonoritate („Sărmanul copil străin”, „Doru-i și-o boală grea”).

„Frunzișoară de pelin,

Sărmanul copil străin,

Când ajunge la stăpân,

Îi de jale și de chin” (Doina străinului).

Un motiv frecvent atât în baladă, cât și în doină e fiica măritată printre străini: nedreptatea, oroarea față de bărbatul urât, singurătatea, cauzele înstrăinării depline, a solitudinii fără hotar, a durerii și a dorului netălmăduit („Maică, măicuțiță mea”, „La măicuța la fereastră”, „Maică inimă de piatră” ș.a.).

Tata are un rol deosebit în educație. El, cu autoritatea sa, poate și trebuie să aibă o influență hotărâtoare în educația copiilor. De aceea, din timpurile cele mai străvechi, bărbatul a fost considerat capul familiei și de felul cum participă el la educația copiilor depinde viitorul și modul lor de viață. Tata, de obicei, în familia românilor basarabeni este mai sever, mai exigent, mai puțin gîngăș, nu chiar atât de mîngăietor ca mama. În timpurile de demult în relațiile cu tata copilul trebuia să fie supus, indiferent de vîrsta și dezvoltarea sa fizică. În unele familii s-au păstrat până acum aceste tipuri de relații și, de obicei, acești copii cresc bine educați, mîrinimoși, respectuoși, buni gospodari și adevărați patrioți. Dacă tata în familie este purtătorul unei morale înalte și un bun gospodar, atunci și copiii tind să fie la fel, luînd exemplul de la el. Autoritatea părinților, atitudinea respectuoasă a celor mici față de cei mari la sigur că influențează pozitiv asupra întregului proces educațional în familie, iar o asemenea familie totdeauna va fi puternică și trainică. Cuvîntul tatălui trebuie să fie considerat lege. Chiar și cei căsătoriți, locuind la un loc cu părinții, nu pot și nu trebuie să hotărască ceva fără învoirea și sfaturile părinților [144, p.77].

Aceste atitudini și relații familiale nu se pot obține atunci când „copilul doarme de-a lungul patului”. Toate acestea încep o dată cu apariția lui pe lume. Analiza creației populare orale ne permite să evidențiem, din punctul de vedere al pedagogiei populare, câteva grupe de vârstă, fiecare având caracteristica sa care se manifestă atât în casă, cât și în afara ei, în relațiile cu cei mici și cu cei mari [145, p.28].

Un elev, după vacanța de vară, într-o compunere cu tema „Vacanța de vară” scria: „În fiecare an, în timpul vacanței de vară, eu plec la buni în sat. Acolo mă joc cât vreau, umblu pe toate dealurile, îl ajut pe bunelul meu la ceea ce pot.

În vara aceasta, când am venit, bunelul m-a cuprins și mi-a spus: Feciorașule! Tu te faci, din ce în ce, tot mai mare și intri în viață, iar eu încetul cu încetul mă îndepărtez de grijile vieții. Cine știe ce se poate întâmpla, că la anul viitor, când vei veni în vacanță, poți să nu mă mai vezi. Dragul meu! Să trăiești mult și să fii fericit! Ascultă acum sfatul meu. Când începi să faci ceva, ține minte și dă-ți patru întrebări:

- Ceea ce fac eu îmi va fi de folos?
- Dacă acest lucru l-aș fi făcut nu pentru sine, ci pentru altul, i-ar fi fost de folos?
- Mai face cineva așa ceva?
- Dacă despre acest lucru va afla tata și mama, ce mi-ar zice? [Ioana Cristea 81 ani, Ulmu Ialoveni].

În încheiere elevul scrie: „De atunci, de când mi s-au spus aceste porunci, au trecut ani, dar sfaturile bunelului le țin bine minte și mă strădui să fac mai mult bine și folos pentru oameni”.

În acest sens, un înțelept, adresându-se copiilor scria: „Dragii mei! Toți dintre voi aveți buni. Fără îndoială că voi îi iubiți foarte mult. De aceea, vă rog să memorizați câteva povești:

- Bunicii și bunicile i-au crescut și i-au educat pe părinții voștri. Din cauza vârstei și a bătrâneții acum ei nu au puteri îndeajuns ca să lucreze. Satisfacerea tuturor cerințelor și rugăminților este o datorie sfântă a copiilor și nepoților.
- Iubiți-vă și stimați-vă bunicii și bunicile, nu le amărâți bătrânețea cu purtări nedemne, îndepliniți-le cerințele. Ei în tinerețe au muncit pentru noi și în numele nostru. Acum a venit timpul să muncim și noi pentru ei, să le întoarcem datoria. Munciți ca să auziți de la ei: „Ce copii buni și educați am crescut noi!” [Plămădeală Irina, 87 ani Ulmu].

Tatăl – personalitate va insista, insuflându-i copilului dragostea de carte și pasiunea pentru citit. Azi, puțini sunt acei care mai răsfoiesc cărțile. De obicei, se rezumă la volumele pe care sunt forțați să le studieze la literatură. Internetul le oferă rapid și fără nici un efort intelectual orice informație, idee, rezumat, de aceea cărțile au rămas pe planul doi, trei. Nici filmele nu se lasă mai prejos. Există ecranizări ale romanelor importante, iar poveștile celebre sunt transpuse

pe pelicula desenelor animate. Cum poți să ții piept acestei avalanșe? Cineva trebuie să-i aducă cu picioarele pe pământ pe copiii acestui secol. Celor mai mici dintre ei li se dăruiesc cărți viu colorate, cu multe desene și puțin text. Cromatica și designul amuzat le va deschide apetitul pentru următoarele cărți. Care vor avea din ce în ce mai mult text pe măsură ce înaintează în vârstă. Dacă tatăl îi va citi micuțului multe povești, el va înțelege singur cât de amuzantă este această activitate. Îi va pune mereu la dispoziție, chiar pe masa de lucru, cărți, ziare, reviste, rebusuri, publicații care se adresează vârstei copilului. Din domeniul geografiei, zoologiei, botanicii, muzicii, istoriei, faptului divers, perspicacității. Nu obligați copilul să citească singur. La început, unii copii nu citesc de teamă că nu se pot descurca singuri, de aceea trebuie ajutați și îndrumați. Dacă aveți un copil leneș, aflați că el rezonază la ritmul și rimele poeziilor, apoi acceptă poveștile amuzante și, în final, va citi singur cărți polițiste. Când trebuie să-i alegeți un cadou, cartea ar trebui să fie prima la care să vă gândiți. Astăzi există cărți însoțite de o jucărie, care îi amuză și-i incită la lectură pe cei mai mici cititori.

Știind că are un copil docil, bun ascultător, tenace și perfecționist, tatăl-personalitate îl încurajează să țină o revistă în care să povestească cele mai interesante evenimente de peste zi, cu descrieri amănunțite, cu desene sugestive, cu fotografii potrivite. Tot în revistă își pot găsi locul cronicile spectacolelor pe care le vede, datele importante despre idoli din teatru, muzică și film, adrese utile, site-uri interesante, zicale și expresii celebre. Când copilul le va cere celor din jur să-i respecte intimitatea jurnalului propriu, este clar că a devenit o pasiune și nu se va mai despărți de caietul cu destăinuiri. Un punct câștigat de tată, care a găsit o preocupare vrednică de interes pentru odrasla sa.

În secolul XX s-a centrat atenția asupra a două perioade din viața omului: *copilăria* și *bătrânețea*. Oamenii subapreciau timp *îndelungat* importanța copilăriei pentru dezvoltarea ulterioară a personalității, iar bătrânețea era considerată doar ca o balanță a vieții. Astfel aceste două perioade ale vieții omului nu s-au bucurat de atenție deosebită din partea cercetătorilor, obiectul lor fiind vârsta omului muncii.

După cum consideră mulți cercetători, apogeul activismului vital și de muncă al omului este atins la vârsta de 40 - 50 de ani. După vârsta de 50 de ani începe, de regulă, declinul. Și iată ce este semnificativ: are loc repetarea într-o formă inversă a etapelor devenirii personalității umane.

La apogeu, la vârful anilor, are loc o dezlănțuire bruscă a tuturor forțelor și capacităților, vine a doua tinerețe. Și bărbatul, și femeia ca și cum ar înflori din nou. Este un fapt demonstrat aproape în toate domeniile muncii sociale, specialiști de bază și conducători ai colectivelor sunt oameni cu tâmpilele argintate. Ca și oricare altă vârstă bătrânețea provoacă diferite emoții.

Despre o bătrânețe bună se poate spune: ea este o recompensă pentru anii trăiți cinstit, rațional și din toată inima.

Este justă și o altă cugetare: omul are atâția ani, de câți se simte el singur. Și de aceea spunem că bătrânețea nu înseamnă vârstă, ci starea sănătății: fizică, intelectuală și emoțională.

Tinerii de azi îi numesc bătrâni pe părinții lor și consideră, ca aceștia și-au epuizat toate dorințele și interesele, în afară de faptul ca să-și aranjeze cât se poate mai bine urmașii, să dădăcească și să crească nepoți.

Cum și-i închipuie tinerii din zilele noastre pe bunici, și cum sunt aceștia în realitate?

Potrivit poveștilor și datinilor populare, bunica este o persoană ajunsă la adânci bătrânețe, liniștită și neobosită ca un șoricel, care umblă de ici colo prin casă: le intră tuturor în voie și nu le cere nimic în schimb, meșterită în a găti, a țese, a coace și a împleti, povestitoare iscusită a ceea ce a fost, alcătuitoare de cântece de leagăn, ajutorul copiilor, mângâierea nepoților, cugetul curat și lumina casei; iar bunicul - se înțelege de la sine - un conducător cu barbă sură, ochii mijindu-i șiret, e și el un maestru iscusit, neobosit, și filozoful casei [Ibidem, p. 27].

Atragem atenția la unele particularități lingvistice. În limbile engleză, franceză și germană nu există un cuvânt analogic sensului românesc „bunică”. În aceste limbi ea se numește mama mare și este evidențiată funcția ei, situația ei de conducătoare în familie, care este mama mamei și a tatei. În dicționarul lui Dali cuvântul *bunică* are 12 variații la fel de mângâietoare.

Principalul factor care determină tipul buneilor și al bunicilor îl constituie munca.

Durerile și bolile bătrânilor, cu atât mai mult moartea lor, sunt suportate timp îndelungat și dureros de către copiii care îmbătrânesc la rândul lor. Părinții actualilor bunici (tineri) se trec în neființă, lăsându-i pe copiii ce încăruneșc în fața întrebării: ce sunt toate aceste semne vizibile ale prosperării, titlurile și posturile, casele, apartamentele, lucrurile, banii? Ele să fie oare probe materiale ale existenței lor pe pământ mai importante decât copiii și nepoții?

Păziți-o pe tânăra bunică ce lucrează! Ea este un membru util al societății. Păziți-i pe bunici!

Lor li se adresează demografii și medicii, pentru că cei mai mulți bunei mor la o vârstă tânără. „Păziți familia tânăra. Fără ajutorul celor mai în vârstă ea poate să se destrame”, - și acest apel tot lor le este adresat. Ea doar joacă rolul principal în familie ca o mamă, ca o soră. Și, în sfârșit, păziți nepoții. Ei sunt continuarea voastră! Acesta-i adevărul. Cine dacă nu ea trebuie să-i păzească pe toți, să aibă grijă de toți? [50, p.19].

În popor se spune că nepoții sunt mult mai iubiți decât copii proprii. Nu combatem această afirmație, dar ei sunt iubiți altfel.

O dragoste deosebită față de nepoți încearcă deseori bunicii și buneii, care nu și-au satisfăcut pe deplin dorința lor părintească, având numai un copil. Deseori nu le ajunge un nepot sau o nepoțică, și îi roagă pe tineri să le mai ofere posibilitatea de a dădăci, de a-i crește pe micuți.

Pregătirea specialistului în universitățile pedagogice din Moldova o vedem în actualizarea tradițiilor pedagogiei populare, în general, și însușirea de către tineri pedagogi a culturii etnopedagogice în particular.

Cultura pedagogică este totalitatea (arsenalul) valorilor materiale și spirituale acumulate de către popor în procesul dezvoltării sale istorice. Un element important al culturii spirituale a neamului nostru este etnopedagogia.

Cultura pedagogică a moldovenilor constituie o mică parte din cultura universală. Poporul și-a format în decurs de secole sistemul de instruire și educație, reflectând în el mentalitatea și psihologia sa. În moștenirea culturii pedagogice populare depistăm particularități, esențe, principii, diverse funcții, factori, metode și forme de educație [105, p. 82].

Creșterea conștiinței pedagogice ca un fenomen integrat, procesul de formare și devenire a tânărului pedagog trebuie să aibă o temelie științifică.

Unele din aspectele acestei probleme constau în pregătirea pedagogului profesionist prin interacțiunea pedagogiei populare și a celei științifice ca niveluri ale conștiinței pedagogice.

Pedagogia populară este conștiința pedagogică a maselor (înțelepciunea neamului) manifestată în practica zilnică, ca proces firesc, ca parte integrantă a vieții poporului, ca proces de cultivare pedagogică, unde cea mai mare avuție a unui popor sunt copiii.

Caracteristicile concrete ale *conștiinței pedagogice* a unui sau altui educator-profesionist (sau neprofesionist) pot fi diverse, în dependență de convingerile, talentul, erudiția etc. Cu toate acestea, conștiința pedagogică a profesioniștilor ca fenomen integrat într-o societate are caracteristici generale, care sunt subordonate nivelului de dezvoltare a societății, de politica educațională, de cultură, de formarea cadrelor didactice.

Pedagogia științifică constituie un aspect al conștiinței pedagogice, care există sub diferite forme și ca o activitate de acumulare a noilor cunoștințe, și ca rezultat al acestei activități (sub aspect de idei, ipoteze, concepții, teorii etc.), unde ca obiect de studiu avem educația personalității omului prin interacțiunea procesului obiectiv al educației personalității ca obiect și subiect subordonată unei sau altei metodologii, care implică evidențierea factorilor biosociali și pedagogici, condițiilor și activității reale a procesului educațional [145, p.28].

Aspectele caracterizate ale conștiinței pedagogice se află într-o corelație reciprocă, care pe parcursul dezvoltării societății mereu s-au schimbat. Cea mai străveche, în acest sens, este pedagogia populară care constituie primul izvor în apariția și dezvoltarea pedagogiei practice și a celei teoretice.

Conchidem că pedagogia populară mii de ani a fost unica formă a conștiinței pedagogice ce includea cunoștințele sale empirice. O dată cu apariția educatorilor profesioniști, se presupune că a început o intensificare a procesului de formare a conștiinței pedagogice a societății.

Ca rezultat al generalizării au apărut primele cunoștințe științifice despre educație axate pe:

- participarea reprezentanților din popor la procesul de pedagogizare a maselor; cea mai mare avuție a unui neam sunt copiii;
- procesul pedagogic integrat care amplifică factorul educativ și sistemul de mijloace, capabil să creeze o armonie între conștiință, comportament și activitate;
- antrenarea de timpuriu a copiilor în procesul de educație, autoeducație, educație reciprocă, reeducație;
- asigurarea maximă a independenței copilului în procesul de educație;
- atitudinea diferențiată față de personalitate prin respectarea particularităților individuale de vârstă;
- cultul strămoșilor, al mamei și al copilului.

Didactica populară e în corelație cu activitatea de învățământ și cu scopurile contemporane. Necesitatea aplicării acesteia e binevenită din următoarele considerente:

- în primul rând, didactica populară contribuie la realizarea principiului legăturii școlii cu viața;
- didactica populară este izvorul ce leagă învățământul familial cu cel școlar;
- aplicarea chibzuită a didacticii populare la lecții și în cadrul extrașcolar îmbogățește, diferențiază și optimizează munca profesorului, trezind sentimente profunde, care în ultima instanță duc la măiestrie și profesionalism.

Pedagogia populară reperează pe cunoașterea experienței educative a poporului ce permite aplicarea procesului pedagogic din punct de vedere istorico-social; cultura pedagogică tradițională dispune de un sistem destul de variat, întrunind diverse funcții, factori, metode și forme ale educației; procesul de formare a personalității în pedagogia populară are un caracter integrat; eficiența ideilor în cadrul culturii pedagogice tradiționale, care ne îndeamnă mereu la o activitate creatoare în procesul educațional.

2.4. Concluzii la Capitolul 2

Analiza rezultatelor acestui capitol s-a soldat cu următoarele concluzii:

1. Mediul etnic acționează nivelul de cultură generală a personalității, nivelul *educației interculturale*, nivelul toleranței *factorilor genotipici*, cât și a *factorilor etnopedagogici* dar și a tuturor factorilor naturali care există și funcționează independent de individ. Trăsătura specifică a micromediului constă în interacțiunea nemijlocită cu personalitatea. Pe de o parte, micromediul social este factorul, care accelerează sau încetinește procesul de autorealizare a personalității, pe de

altă parte este o condiție necesară pentru dezvoltarea cu succes a acestui proces. O deosebită importanță o constituie modul funcționării mediului copiilor în mijlocul familiei ce constă în diversitatea relațiilor interpersonale care conduc la îmbogățirea spirituală a personalității prin valori etnice și estetice naționale.

2. Inițierea copilului în cultura națională, realizată în mod spontan în familie, trebuie continuată și completată în forme organizate axate pe o metodologie științifică în instituția preșcolară și în familie spre gândirea concretă a copilului, la formarea sa valorică care are contactul direct cu valorile culturale materiale, pornind de la cele locale. Creațiile populare reprezentând un adevărat univers al trăsăturilor morale prin încărcătura lor afectivă, creând mediul favorabil pentru dezvoltarea limbajului și gândirii. Ele influențează imaginația și sensibilitatea copilului, oferă posibilități mari de exprimare liberă.

3. Cercetătorii evidențiază câteva funcții ale mediului educațional, în dependență de punctele de examinare, ca o totalitate a posibilităților pentru educația pentru dezvoltarea capacităților și potențialelor de personalitate; ca mijloc de formare și dezvoltare, când mediul educațional nu este numai dinspre pedagog, dar și dinspre copil. Dacă ultimul își alege sau își construiește mediul educațional, în acest caz copilul devine subiectul autodezvoltării, iar mediul educațional – obiect de alegere și mediu; ca obiect de proiectare și modelare - astfel, mediul educațional al școlii concrete la început se proiectează teoretic, iar apoi practic se modelează în corespundere cu obiectivele educației, particularitățile specifice contingentului de copii și condițiile psihosociale și etnice; ca obiect al expertizei psiho-pedagogice și monitorizare, necesitatea cărora este dictată de dinamica permanentă a mediului educațional și a celui etnic.

4. În pedagogia populară maternitatea este considerată drept cea mai supremă *valoare socială*, o ofertă naturală pentru continuitatea vieții pe pământ. Femeia-mamă este ridicată în slăvi la toate popoarele. Este recunoscut pretutindeni că mamele sunt arhitecții supremi ai omenirii. Mama este cea care manifestă o sinceră dragoste față de copil, afecțiune dezinteresată și minunată, manifestând înțelepciune nemărginită și bărbăție.

3. INVESTIGAȚII EXPERIMENTALE DE FORMARE A ORIENTĂRILOR AXIOLOGICE LA PREȘCOLARII MARI DIN PERSPECTIVA ETNOPEDAGOGIEI FAMILIEI

3.1. Modelul pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei

În baza studiului literaturii de specialitate, modelul pe care îl propunem este conceput ca un subsistem pedagogic (teoretic și praxiologic) de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectivă etnopedagogiei familiei, în cadrul sistemului de educație preșcolară, și are la bază următoarele abordări:

- **Abordarea sistemică** prevede formarea orientărilor axiologice la preșcolari în cadrul paradigmei integrate a educației preșcolare la nivel *formal, nonformal și informal*.
- **Abordarea formativă** presupune influențele asupra personalității copilului, corelând adecvat domeniile *cognitiv, afectiv și comportamental* în contextul etnopedagogiei familiei.
- **Abordarea axiologică și etnopedagogică** presupune asimilarea de către copil a unui sistem de valori naționale perene: *munca, cinstea, omenia, dreptatea, bunătatea* etc.
- **Abordarea curriculară** reprezintă un demers structural și funcțional care include: *sistemul de obiective, conținutul educațional, strategii educative și evaluative*.
- **Abordarea psiho-pedagogică** este reprezentată de particularitățile dezvoltării preșcolarului în raport cu valorile noționale/ comportamentale.

Aceste abordări determină și un sistem de principii ca fundament al elaborării modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei. Având drept criteriu analiza fenomenului educațional și a celui etnopedagogic, principiile se grupează în trei categorii: principiile pedagogiei populare, principiile pedagogice generale; principiile axiologice.

Principii ale educației populare: identității etnice; educației timpurii a copilului din perspectiva populară; cultul copilului, cultul mamei, cultul strămoșilor, cultul omenescului; educației populare (principiu fundamental al educației); corespondenței principiilor educației morale în contextul educației populare.

Principii pedagogice: axării educației pe copil; cooperării și participării active în actul educativ; individualizării și diferențierii procesului educativ.

Principii axiologice: educației prin și pentru valori; transpunerii valorilor în fapte; sensibilității.

Sensul teleologic al formării orientării axiologice constă în faptul că acest proces este orientat și reglat de un sistem de valori, conștientizate și care se concretizează în obiectivele educației. Obiectivele formării orientărilor axiologice la copiii preșcolari sunt expresii ale unor determinări socioculturale și etnopedagogice. Obiectivele nu au un caracter spontan, ele sunt expresii ale unor determinări socioculturale și etnopedagogice, susține A.Buzenco.

Obiective educaționale a preșcolarilor mari din perspectivă etnopedagogiei familiei:

• A. Cunoașterea și respectarea normelor de comportare în societate; educarea abilității de a intra în relații cu ceilalți.

Obiectiv de referință: copilul să cunoască și să respecte normele necesare integrării în viața socială și regulile de securitate personală.

Comportamente:

• să accepte și să respecte regulile de conviețuire în grup conform tradițiilor românești (respectarea *celor mari*, purtare prietenoasă);

• să colaboreze cu colegii în realizarea unor activități în comun (*Unde-s doi, puterea crește*);

• să cunoască și să respecte cerințele de adresare față de alții, să răspundă dacă cineva i se adresează (*Învață și să asculți, nu numai să vorbești*);

• să cunoască și să respecte cerințele de politețe: salut, rugămintă, mulțumire (*Bună ziua căciulă, că stăpânul n-are gură*);

• să respecte dreptul celui alt la opinie și la cuvânt (*Dreptate poate avea și altul, nu numai tu*);

• să se comporte prietenos, fără violență fizică sau verbală (*Cine seamănă vânt, culege furtună*);

• să cunoască și să respecte regulile de igienă și securitate personală, a locuinței și mediului natural apropiat;

• să învețe să aștepte într-o situație dată (*Cu răbdarea, treci marea*);

• să accepte și să ofere sprijin (Prietenul la nevoie se cunoaște);

• să dobândească autonomie în activitatea cotidiană.

B. Educarea trăsăturilor de voință și caracter și formarea unei atitudini pozitive față de sine și față de ceilalți.

Obiectiv de referință: copilul să poată aprecia în situații concrete unele comportamente și atitudini în raport cu norme prestabilite, să manifeste prietenie și toleranță, să învețe autocontrolul.

Comportamente:

- să-și evalueze comportamentul în raport cu normele de conviețuire socială (*Spune-mi cu cine te aduni, ca să-ți spun cine ești*);
- să-și aprecieze comportamentul în raport cu persoane și situații cunoscute (*Bine faci, bine primești*);
- să-și adapteze comportamentul la diferite situații (*În fața înțeleptului să asculți, nu să vorbești*);
- să conștientizeze consecințele pozitive și negative ale actelor sale de comportament asupra sa și asupra celorlalți (*După faptă, și răsplată*);
- să ducă la bun sfârșit un lucru început, să persevereze (*Cu răbdarea treci marea*);
- să-și respecte promisiunile făcute față de alții (*Cuvântul dat, jurământ curat*);
- să manifeste toleranță față de copiii aparținând altor etnii sau culte religioase (*Omu-i om după purtare, nu după căciulă*);
- să ajute la buna desfășurare a activității din familie și din grădiniță (*Mai multe mâini fac mai mult decât două*).

C. Dezvoltarea capacității de cunoaștere și înțelegere a mediului înconjurător, formarea atitudinii pozitive față de mediul natural.

Obiective de referință:

- să cunoască unele componente ale lumii înconjurătoare (corpul uman, plante, animale, obiecte);
- să acționeze în sensul protejării naturii, plantelor și viețuitoarelor, să contribuie la înfrumusețarea mediului.

Comportamente:

- să înțeleagă esența deosebirii dintre om și animale (*Omu-i om ca să muncească, vita-i vită ca să pască*);
- să recunoască diferite plante și animale din flora, respectiv, fauna locale;
- să recunoască formele de relief din zonă;
- să recunoască principalele lucrări de îngrijire, recoltare și prelucrare a plantelor de cultură;
- să cunoască și să respecte normele de comportament civilizat, ecologic;
- să ia atitudine față de încălcarea de către alți copii a normelor de protecție a mediului;
- să adopte comportamente de menținere a sănătății proprii și a mediului ambiant.

D. Cunoașterea unor elemente de istorie, geografie, religie care definesc portretul spiritual al poporului român.

Obiectiv de referință, să descrie și să identifice elemente locale specifice raionului în care locuiește.

Comportamente:

- să cunoască numele țării și al localității natale și domiciliul;
- să cunoască numele capitalei;
- să cunoască însemnele țării;
- să exprime atitudini pozitive față de țară și poporul român;
- să recunoască și să descrie evenimentele importante din viața națională, religioase, tradiționale, istorice, culturale;
- să facă distincție între o zi obișnuită și una de sărbătoare;
- să cunoască elemente de cultură populară locală: ocupații, port, folclor, tehnică, artă;
- să cunoască și să respecte tradițiile populare românești;
- să aibă atitudini tolerante față de elemente ale culturii etnice a conlocuitorilor minoritari;
- să participe fizic și afectiv la practicile tradiționale legate de sărbători laice sau religioase ale familiei și comunității, potrivit vârstei.

Ansamblul obiectivelor propuse se dezvoltă și se concretizează în cadrul unor conținuturi care să ducă la formarea orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogică.

Aceste repere ne-au condus la elaborarea și argumentarea teleologică a Modelului etnopedagogiei familiei ca factor prioritar de educație permanentă a preșcolarilor (Fig. 3.1).

Descrierea Modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei

Proiectarea *conținuturilor* în cadrul modelului are la bază abordarea curriculară. Această abordare presupune:

- reproiectarea raporturilor existente la nivelul procesului educațional între „subiect educator” și „subiect educabil”, între materia de studiu programată și efectele sale formative pe termen scurt, mediu, lung;
- centrarea educației asupra obiectivelor, pentru a asigura nu numai specificarea conținuturilor, ci și realizarea corespondenței între predare – învățare - evaluare.

Perspectiva curriculară asigură, pe de o parte, restrângerea, prin aprofundare, a sferei de referință a conținutului la valorile etnopedagogice. Pe de altă parte, perspectiva curriculară susține extinderea funcțională a conținutului care, direct sau indirect, vizează realizarea efectelor formative.

Proiectarea conținutului formării orientărilor axiologice la preșcolari, prin raportare la curriculumul educației preșcolare, creează premisă realizării educației integraliste și unor

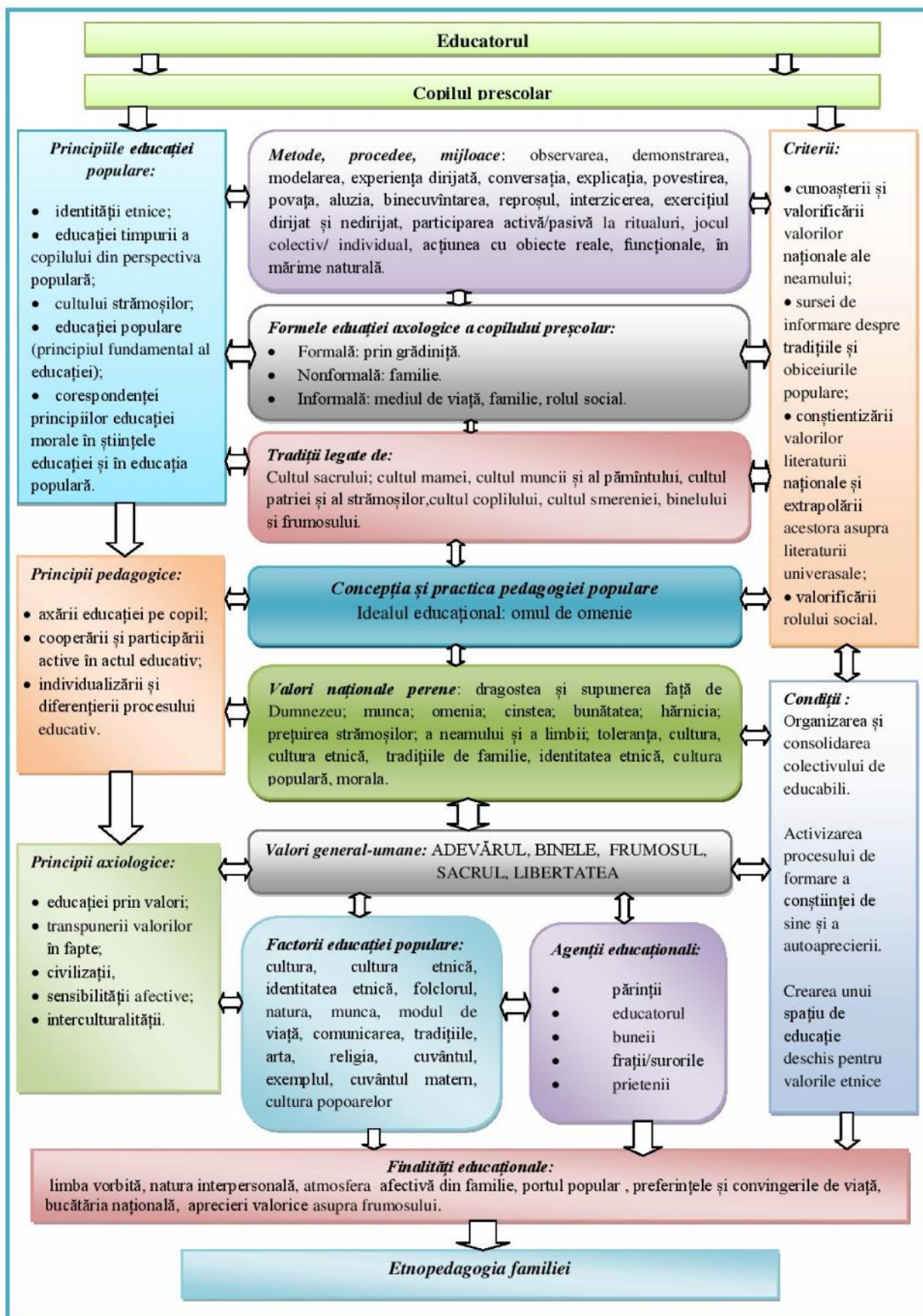

Fig. 3.1. Modelul pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei

programe individualizate. Această perspectivă curriculară complexă conferă conținutului educației axiologice a preșcolarilor un caracter, în egală măsură, stabil și dinamic: stabil, prin valorile etnopedagogice selectate, corespunzător cu obiectivele propuse, și dinamic, prin specificările și concretizările realizate de educator, conform obiectivelor de referință și operaționale. Așadar, conținutul în cadrul modelului este definit ansamblul valorilor etnopedagogice selecționate și eșalonate, în conformitate cu demersurile curriculumului educației preșcolare. Sintetic, conținutul formării orientărilor axiologice la preșcolari poate fi prezentat printr-un curriculum elaborat de noi în ajutorul educatorului (Anexa 1).

Din motive pedagogice, am structurat **conținutul formării orientărilor axiologice la preșcolari în trei module**. Primul modul, *Tradițiile cu specific etnic*, include un ansamblu de tradiții, privind sărbătorile religioase și laice, relații cu copiii de alte etnii etc. Al doilea modul, *Tradițiile locale*, include jocuri populare românești, tradițiile populare din zonă, colinzi, cântece, doine, șezători etc. Al treilea modul, *Valori culturale și sociale*, presupune contactul direct al copiilor cu costumul popular, țesături, în crustații în lemn, produse de olărit, folclorul literar etc. și cu creatori. Modulul propus în cercetare dezvoltă curriculumul educației preșcolare și constituie repere ale proiectării activităților educative privind formarea orientărilor axiologice la preșcolari.

Descrierea modelului de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei arată caracterul procesual al formării orientărilor axiologice la preșcolari și se axează pe ideile privind: formarea orientărilor axiologice a preșcolarilor se integrează în sistemul general de educație; aplicarea instrumentarului pedagogic de bază: forme, strategii, metode, mijloace etc.; aplicarea criteriilor interactive și participative; proiectarea activităților educative în raport cu obiectivele și modulele de conținut proiectat. După John Dewey (1992), criteriile de pertinență a obiectivelor educaționale sunt:

- a) obiectivul propus trebuie să depășească toate *condițiile existente*, să fie reformulat în consens cu resursele și dificultățile educaționale;
- b) obiectivul are un *caracter schematic și provizoriu*; întruparea în act îi relevă autentică valoare;
- c) obiectivul este un „*dirigitor*” al activității, un polarizator al ei către ținta avută în vedere; rezultatul final este semnul reușitei activității [57, p. 153-155].

În același timp sunt formulate și o serie de cerințe de ordin practic:

- un obiectiv educativ se cere a fi fundamentat pe activitățile și *nevoile intrinseci ale educaților*;
- un obiectiv trebuie să permită o „traducere” în metode, care să faciliteze cooperarea dintre toți factorii educativi;
- finalitățile nu sunt generale și ultime; obiectivele vor suporta contextualizări și adecvări la trebuințele imediate [Idem, p. 157-160].

Având ca temei obiectivele generale ale educației preșcolare, sistemul valorilor etnopedagogiei familiei, criteriile pertinentei obiectivelor educaționale noi am elaborat un ansamblu de obiective privind educația preșcolarilor structurate în trei categorii ierarhice: obiectivele generale, obiectivele de referință și obiectivele comportamentale (operaționale).

3.2. Experimentul de constatare

Partea experimentală a cercetării s-a axat pe rezultatele studiului teoretic, realizat pe parcursul anilor de studii doctorale. Experimentul pedagogic a fost realizat în trei etape: experimentul de constatare, experimentul de formare, experimentul de validare.

Experimentul de constatare a avut obiectivul determinării gradului de cunoaștere de către educatori și preșcolari a valorilor culturale despre educația populară ca factor prioritar al educației permanente.

Realizarea experimentului pedagogic privind promovarea valorilor etnopedagogiei familiei în condițiile din sectorul rural întrunesc scopul, obiectivele, principiile, conținutul, criteriile, formele și metodele activității pedagogice consacrate formării preșcolarului în contextul etnopedagogiei familiei.

Eșantionul cercetării. Experimentul pedagogic s-a realizat în cadrul instituțiilor preșcolare din: comunele Peresecina și Donici, r-ul Orhei, Măgdăcești, Mășcăuți raionul Criuleni, eșantionul experimental fiind constituit din: Instituțiile preșcolare Peresecina - 48 copii; Donici – 15 copii; Măgdăcești – 23 copii; Mășcăuți – 16 copii (Fig. 3.2)

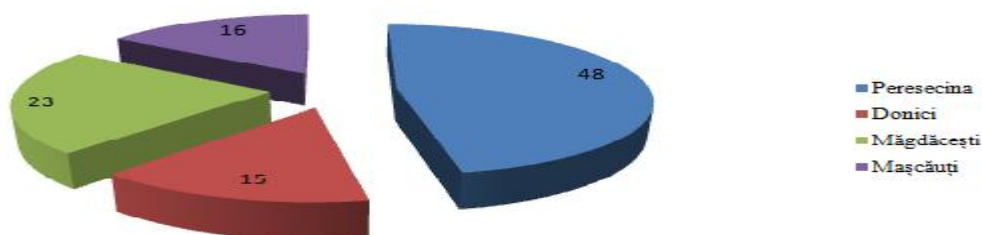

Fig. 3.2. Repartizarea copiilor participanți în cercetare pe instituții

În etapa experimentului *de constatare* au fost diagnosticați 102 preșcolari și 88 de educatoare, care au fost divizați egal în câte două grupuri: grup de control și grup experimental

Pentru studierea problemei despre cunoașterea tradițiilor populare și a folclorului au fost chestionați copiii din grupa mare (5-7 ani) a grădinițelor din comunele Peresecina și Donici, r-ul Orhei, Măgdăcești, Mășcăuți raionul Criuleni. Chestionarea copiilor s-a realizat pe parcursul anului 2014. Au participat la acest chestionar 102 copii dintre care 22 sunt educați de bunici, 64 - de părinți și 16 - de părinți și bunici. Rezultatele chestionarului sunt înregistrate în Tabelul 3.1.

Tabelul 3.1. Gradul de cunoaștere a tradițiilor populare și a folclorului de către preșcolari

Itemii	Răspuns	Grup de control 51		Grup experimental 51	
		Nr.	%	Nr.	%
Ce tradiții populare cunoști?	Au putut numi tradițiile populare	30	58,82	30	58,82
	Nu cunosc tradiții populare	21	41,17	21	41,17
Ce tradiții religioase cunoști?	Copii au numit mai multe sărbători religioase	35	68,62	34	66,66
	N-au numit sărbători religioase	16	31,37	17	33,33
Părinții prin ce exemple te educă?	Părinții îi educă prin comportamentul adecvat din familie și societate	11	21,56	11	21,56
	Au dat răspunsuri evazive	20	39,22	21	41,17
	Au pledat pentru biserică, rugăciune, toleranță, iertare	20	39,22	19	37,25
Bunicii prin ce exemple te educă?	Bunicii sunt mai atenți, binevoitori, îngăduitori	14	27,45	13	25,49
	Au dat răspunsuri evazive	20	39,22	22	43,14
	N-au răspuns	17	33,33	16	31,37
Povestea: ce educă?	Povestea educă, că binele învinge răul	20	39,22	22	43,14
	Poveștile scrise de Ion Creangă	31	36,78	29	56,86
Jocul: ce educă?	Dacă vor fi racordate și adaptate la obiectivele jocurilor populare, vor contribui la formarea morală a personalității	27	52,94	26	50,98
	Diverse răspunsuri ce țin de colectivitate, grup	24	47,06	25	49,02
Proverbul: ce educă?	Este o învățătură care vine din generațiile anterioare	24	47,06	23	45,09
	Nu știu nimic despre proverb	27	52,94	28	54,90
Vizionezi TV? (Ce te învață TV?)	Privesc desene animate, emisiuni și filme	28	54,9	27	52,9

Ce emisiuni privești? Numește eroii preferați)	Preferă să se joace, de aceea rar privesc TV	21	41,2	20	39,2
	Sunt privați de TV, deoarece le interzice părinții	3	5,9	4	7,8
Despre aceste noțiuni ce vă spune educatoarea?	Educatoarele folosesc cel mai des: jocul și povestea	29	56,86	28	54,90
	Au dat răspunsuri evazive	22	43,14	23	45,09
Ce calități vă educă tradițiile și folclorul?	Folclorul influențează educația copiilor	21	41,2	20	39,2
	Cunosc unele specii din folclorul copiilor	11	21,6	13	25,5
	Au venit cu mici deschideri despre tradiție: sărbători pascale, rugăciuni	19	37,3	18	35,3

Acestea și alte reflecții sunt ca niște *modele ale educației* familiei din perspectivă etnopedagogică. Copii au remarcat în viziunea lor că bunicii sunt cei mari educatori, menționând cumsecădenia, omenia, dragostea față de nepoți și, în genere, pentru copii. Bunicii știu tot, le pot pe toate și mereu ne servesc drept exemplu pozitiv în educație.

La întrebarea „*Povestea ce educă?*” am concluzionat că: 39,22% din grupul de control și 43,14 % din grupul experimental înțeleg, că povestea educă, că binele învinge răul, că personajele le sunt impunătoare și ei își doresc să fie ca unii eroi din povești și basme pentru a schimba lumea prin omenia lui Făt-Frumos din basm, omenia fiind corelată *cu binele și adevărul* împotriva *răului*; 36,78% din grupul de control și 56,86% din grupul experimental au numit unele povești scrise de Ion Creangă ca: „Pungața cu doi bani”, „Capra cu 3 iezi”, „Dănilă Prepeleac”, „Fata babei și fata moșneagului” menționând că prin eroii acestor povești sunt oamenii vii care luptă în favoarea binelui. Ei au mai venit cu așa exemple de “povești” ca: „La scăldat”, „La cireși”, „Pupăza”, „Miorița”.

La itemul *Despre ce educă jocul* răspunsurile au fost distribuite: 52,94% din grupul de control și 50,98% din grupul experimental – au pornit de la faptul dacă vor fi selectate și sistematizate conform anumitor principii, dacă conținuturile curriculare vor fi adaptate la obiectivele jocurilor populare și vor fi racordate la mecanismele firești de formare morală a personalității copilului, dacă ghidarea metodică a jocurilor populare va intenționa valorificarea generalului și specificului etnic codificat în jocurile populare întru formarea profilului moral al preșcolarului; 47,06% din grupul de control și 49,02% din grupul experimental au venit cu

diverse răspunsuri ce țin colectivitatea, grup, dezvoltarea faptului că jocurile populare pot deveni mijloc de bază în formarea morală a personalității preșcolarului.

Proverbul pentru 47.06% din grupul de control și 45,09 % din grupul experimental este o învățătură care vine din generațiile anterioare despre hărnicie: Omul cât trăiește învață; *despre omenie*: Omenia e mai scumpă ca avuția, despre *morală*: Hărnicia poartă gospodăria; despre *muncă*: cinstea se câștigă prin muncă și fapte bune, despre *răbdare*: Fii stăpân pe capul tău și la bine și la rău. În acest context conchidem că părinții, bunicii și educatorii folosesc proverbul ca instrument educativ. Nu cunosc nimic despre proverb 52,94% din numărul copiilor grupului de control și 54,90% din grupul experimental.

Răspunsurile la itemul „Vizionezi TV? (Ce te învață TV? Ce emisiuni privești? Numește eroii preferați)” au permis divizarea copiilor în trei grupuri:

- 54,9% din grupul de control și 52,9 % din grupul experimental privesc des TV, în special, desene animate, emisiuni și filme. Copiii sunt influențați de TV, de la care învață diferite *modele comportamentale*;
- 41,2% din grupul de control și 39,2 % din grupul experimental preferă să se joace, de aceea privesc rar TV;
- 5,9% din grupul de control și 7,8 % din grupul experimental sunt privați de TV, deoarece le interzic părinții (Fig. 3.3).

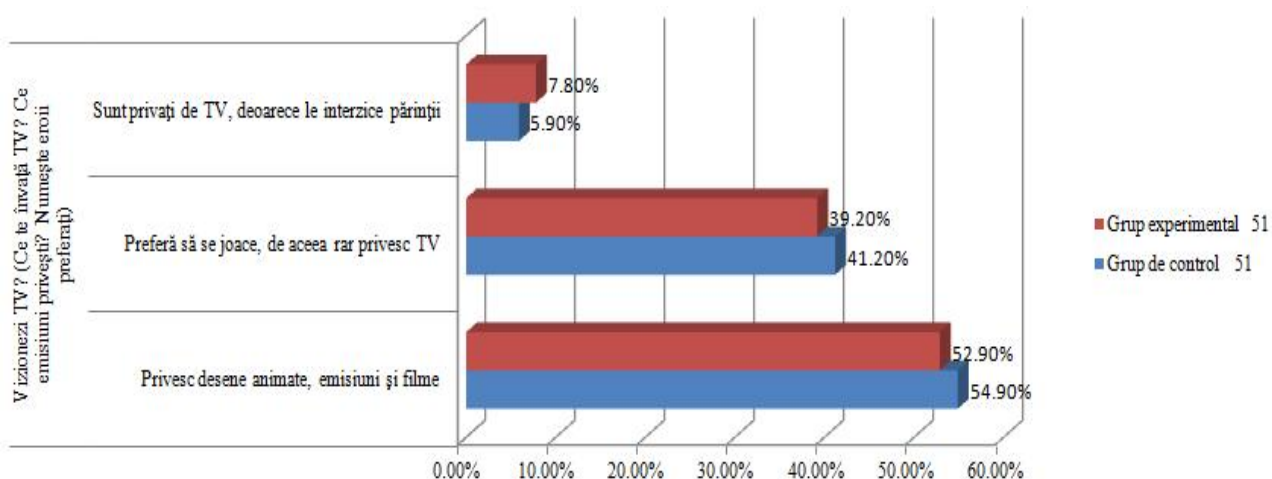

Fig. 3.3. Repartizarea răspunsurilor copiilor la itemul 8

La elucidarea următorului item *Despre aceste noțiuni ce vă spune educatoarea?* copii s-au împărțit după cum urmează: 56,86% din grupul de control și 54,90 % din grupul experimental de copii în răspunsurile lor au punctat că la grădiniță educatoarele mai frecvent utilizează *jocul* și *povestea* ca specii folclorice, mai rar proverbul. Din observațiile noastre am sesizat că proverbele și zicătorile ca factori ai educației populare sunt mai des folosite de bunici, mai rar de părinții

mai în vârstă și educatori și foarte rar de părinții tineri. Aceasta se explică prin lipsa de experiență a vieții. 43,14% din grupul experimental și 45,09% din numărul copiilor grupului experimental au dat răspunsuri evazive.

Ce calități educă tradițiile și folclorul copiii au venit cu următoarele explicații:

- 41,2% din grupul de control și 9,2% din grupul experimental au conturat ideea că acești factori influențează asupra educației copiilor (ne învață să prețuim munca și să încercăm să fim de ajutor, să ascultăm povața celor mai în vârstă și să le urmăm sfatul, să fim prietenoși, să apreciem calitățile bune ale celor din jur etc.);
- 21,6% din grupul de control și 25,5% din grupul experimental cunosc unele specii din folclorul copiilor (numărătoarele, frământările de limbă, jocuri ale copiilor;
- 37,3% din grupul de control și 35,3% din grupul experimental venit cu mici deschideri despre tradițiile ca: sărbătorile pascale, rugăciunea în fața domnului dar și poveștile prin care se mai mângâie.

Rezultatele chestionării la itemii 9 și 10 sunt prezentate în Fig. 3.4.

Faptul că mulți copii nu cunosc tradițiile populare și folclorul ne-a determinat să stabilim cauzele acestor carențe în dezvoltarea și educația lor. Acestea ne-au condus la ideea: cunosc oare educatorii aceste tradiții, datini și obiceiuri?

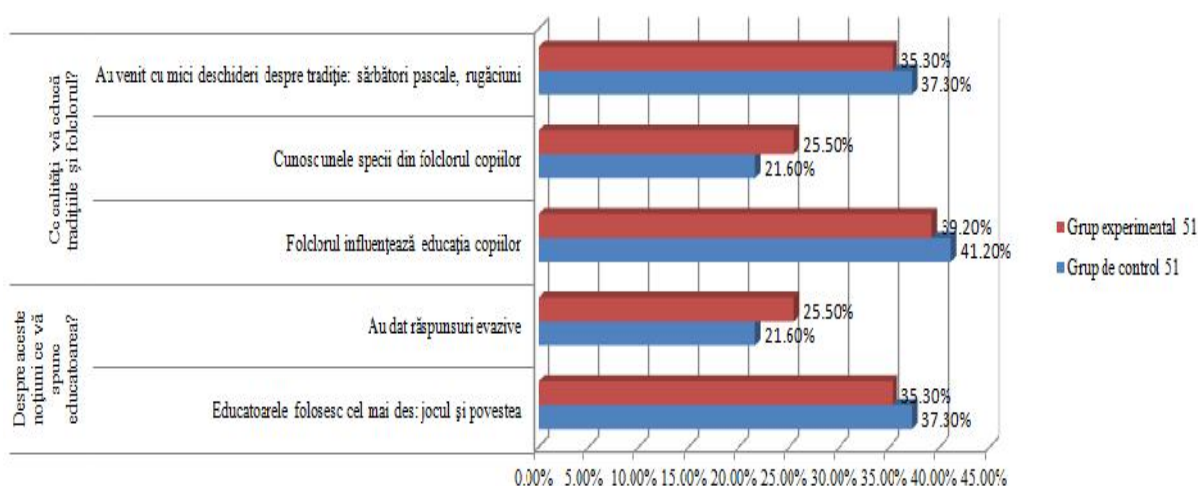

Fig. 3.4. Repartizarea răspunsurilor copiilor la itemii 9 și 10

Astfel a apărut următoarea etapă de cercetare cu obiectivul: evidențierea nivelului de cunoaștere și aprecierea posibilităților educative ale tradițiilor și folclorului de către educatori. În acest scop am efectuat sondajul printre educatori.

Au fost chestionați 88 educatori ai grădinițelor „Peresecina”- 28 educatori, și „Donici”- 17 educatori; „Măgdăcești”- 24 educatori, „Mășcăuți”- 19 educatori. (Fig. 3.5).

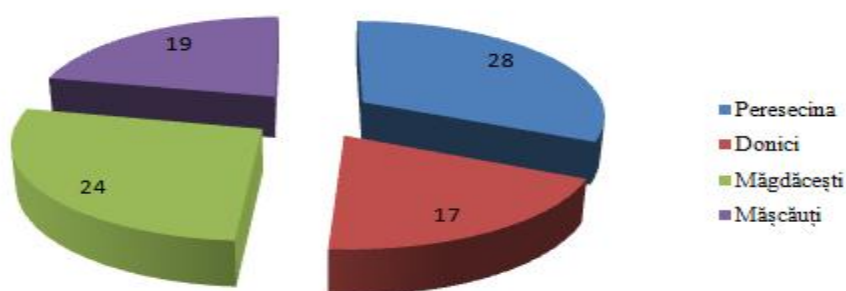

Fig. 3.5. Repartizarea educatorilor pe instituții, participanți la experiment

Ne-am determinat să studiem opiniile educatoarelor despre tradițiile populare care influențează benefic asupra formării axiologice a copiilor în spiritul respectului față de tradițiile populare, față de continuitatea lor în scopul de a elucida și alte aspecte ale problemei în cauză.

Itemii care au alcătuit chestionarul următor au fost: *Cunoașterea tradițiilor*, *Aprecierea tradițiilor*, *Influența tradițiilor asupra educației*. (Tabelul 3.2.).

Tabelul 3.2. Cunoașterea tradițiilor populare de către educatori

Nr.	Itemi	Răspuns	Grup de control 44		Grup experimental 44	
			Nr.	%	Nr.	%
1.	Cunoașterea tradițiilor	Au o închipuire amplă despre tradițiile populare	18	40,9	19	43,2
		Cunosc unele tradiții populare	17	38,6	16	36,4
		Nu cunosc tradiții populare	9	20,5	9	20,5
2.	Aprecierea tradițiilor	Determină corect tradițiile	12	27,3	11	25,0
		Confundă tradițiile populare cu cele religioase	14	31,8	15	34,1
		Au o atitudine sceptică	12	27,3	11	25,0
		Nu au imediat	6	13,6	7	15,9
3.	Influența tradițiilor asupra educației	Influențează	11	25,0	10	22,7
		Nu influențează	4	9,1	5	11,4
		Folosesc tradițiile în activitate	15	34,1	14	31,8
		Nu folosesc tradițiile în activitate	10	22,7	9	20,5
		Fără răspuns sau răspuns evaziv	4	9,1	6	13,6

Rezultatele chestionării ne demonstrează că educatorii, în general, cunosc, apreciază și consideră că tradițiile influențează vădit asupra educației. Răspunsul la itemul „Cunoașterea tradițiilor populare” s-a repartizat în felul următor: 40,9% din grupul de control și 43,2% din grupul experimental au demonstrat cunoștințe ample în cunoașterea tradițiilor populare, au experiență bogată și au putut numi 5-7 tradiții. Ca tradiții de bază au fost menționate: stima față de cei maturi, omenia, ajutorul reciproc, mândria de neam, stăpânirea de sine, dragostea pentru copii. Cunoașterea unor tradiții au demonstrat-o 38,6 % din grupul de control și 36,4% din grupul experimental. S-au numit, în special, astfel de tradiții ca: omenia și stima față de cei maturi. 20,5% din grupul de control și 20,5% din grupul experimental au recunoscut că nu cunosc tradițiile populare românești. Această grupă o alcătuiesc tinerele cadre didactice (Fig.3.6).

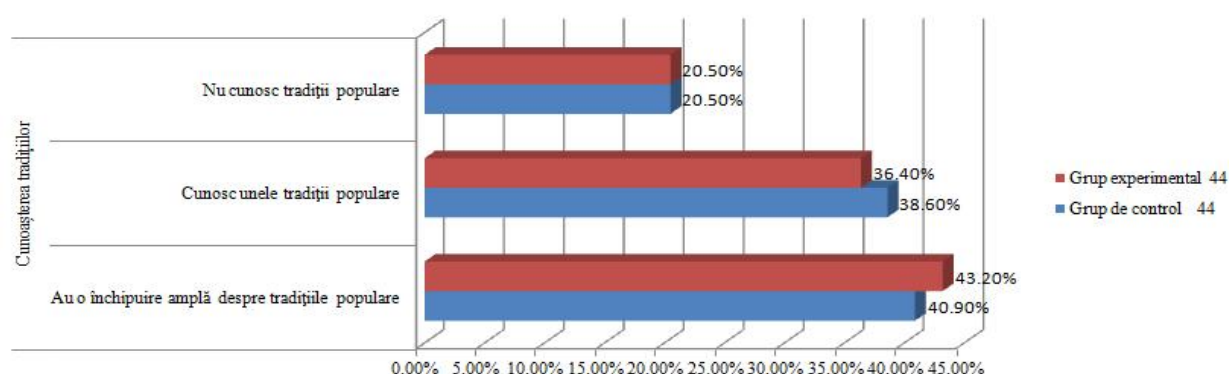

Fig. 3.6. Rezultatele chestionării educatoarele la itemul 1

Aprecierea tradițiilor populare. Din numărul educatoarelor care cunosc bine tradițiile populare au apreciat just rolul tradițiilor în educație. Din grupul de control 27,3% și din grupul experimental 25,0% nu pot delimita tradițiile populare de cele religioase. Tinerii educatori 27,3% din grupul de control și 25,0% din grupul experimental și-au exprimat incertitudinea privind întrebările despre tradițiile populare (Fig. 3.7.).

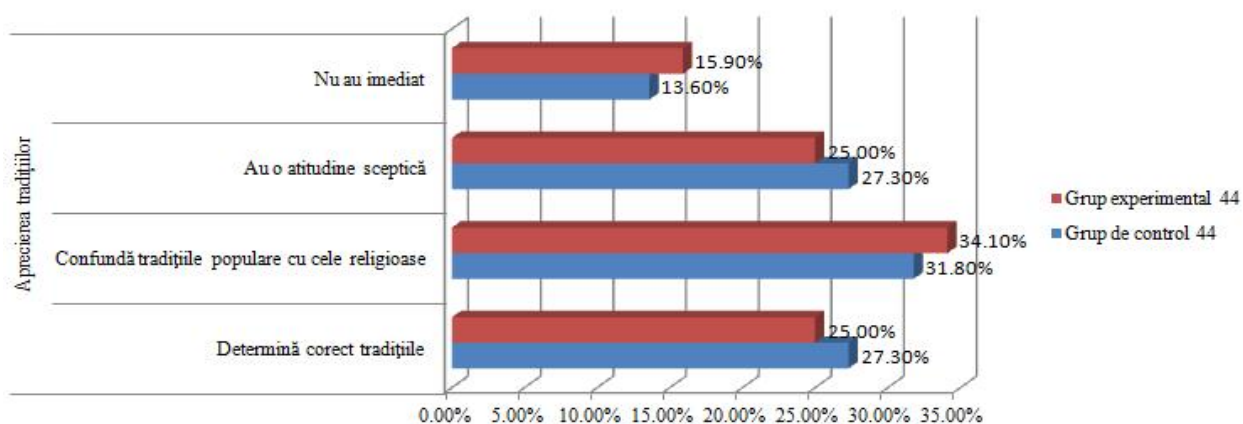

Fig. 3.7. Rezultatele chestionării educatoarele la itemul 2

Influența tradițiilor populare asupra educației. Ne-a fost interesant să aflăm părerea educatoarelor despre tradițiile populare în educarea copiilor și viziunea lor asupra problemei de a le utiliza în arsenalul educativ. În acest scop le-au fost adresate un șir de întrebări. Analiza răspunsurilor a demonstrat că majoritatea educatoarelor afirmă cu certitudine influența pozitivă a tradițiilor asupra dezvoltării morale a personalității.

34,1% dintre educatoare grupului de control și 31,8% educatoarele grupului experimental apelează la tradițiile populare în educația și activitatea practică prin asemenea mijloace ca: *povești, poezii, cântece populare, dansuri*. Se consideră că cel mai eficient mijloc de educație este *povestea ca valoare prioritară*. Grafic rezultatele chestionării sunt reprezentate în Fig. 3.8.

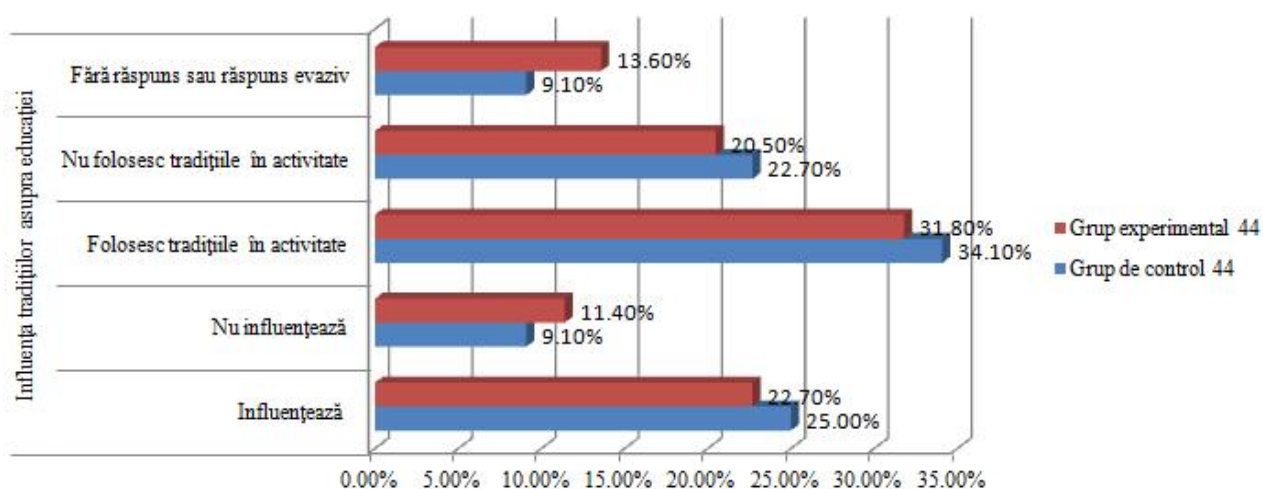

Fig. 3.8. Rezultatele chestionării educatoarele la itemul 3

Concluzionăm că educatoarele grădinițelor menționate cunosc insuficient tradițiile și obiceiurile, nu pot aprecia tradițiile naționale, deși acestea influențează pozitiv asupra conștiinței morale a generației în creștere. Una dintre cauzele necunoașterii tradițiilor populare de către copii constă în faptul că educatorii nu posedă *cunoștințele respective*.

Obiectivul următorului chestionar a fost determinarea nivelului de cunoștințe în domeniul folclorului, aprecierea și influența folclorului asupra educației preșcolarilor (Tabelul 3.3.)

Tabelul 3.3. Cunoștințe despre folclor

Nr.	Itemi	Răspuns	Grup de control 44		Grup experimental 44	
			Nr.	%	Nr.	%
1.	Cunoașterea folclorului	Conștientizează că folclorul este factor educativ	20	45,5	19	43,2
		Cunosc unele specii folclorice	8	18,2	11	25,0
		Jocul și povestea sunt decisive în dezvoltarea personalității preșcolarului.	16	36,4	14	31,8
	Aprecierea	Determină corect valențele folclorice	14	31,8	13	29,5

	folclorului	Confundă tradițiile cu folclorul	23	52,3	22	50,0
		Au o atitudine rezervată	7	15,9	9	20,5
		Nu valorifică valențele educative ale folclorului	0	0	0	0
	Influența folclorului asupra educației	Folclorul este temelia educației	7	15,9	8	18,18
		Influențează benefic	5	11,36	4	9,09
		Nu influențează	5	11,36	6	13,63
		Fololesc folclorul în activitate	11	25,00	10	22,72
		Nu folosesc folclorul în activitate	16	36,36	16	36,36

Au fost analizate și rezultatele, ce țin de itemii de folclor. La itemul *Cunoașterea folclorului* răspunsurile s-au repartizat în felul următor: 45,5% din grupul de control și 43,2% din grupul experimental conștientizează că folclorul este factorul educativ; 18,2% din grupul de control și 25,0% din grupul experimental cunosc unele specii ale folclorului (jocul, numărătoarea, povestea, proverbul etc.); 36,4% din grupul de control și 31,8% din grupul experimental consideră că jocul și povestea sunt decisive în dezvoltarea personalității copilului (Fig. 3.9).

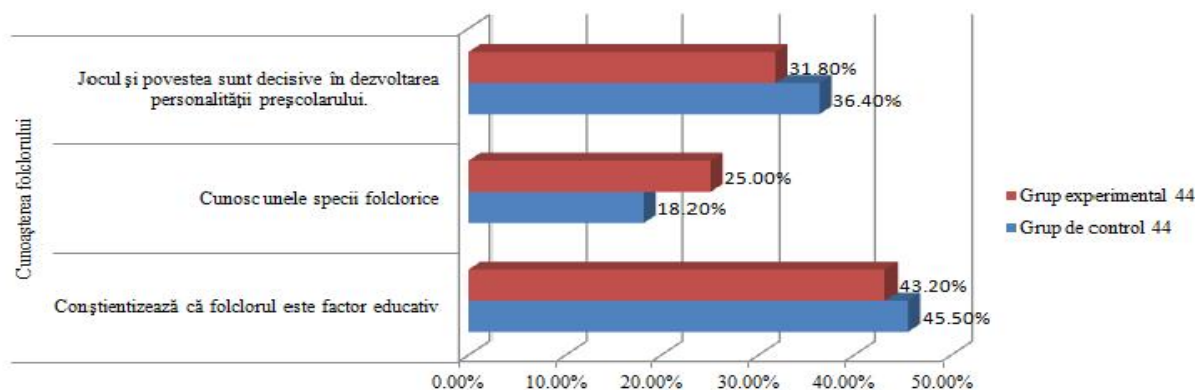

Fig.3.9. Rezultatele chestionării educatoarele la itemul *Cunoașterea folclorului*

Apreciază folclorul 31,8% din grupul de control și 29,5% din grupul experimental au determinat corect valențele folclorice; 52,3% din grupul de control și 50,0% din grupul experimental confundă tradițiile cu folclorul; 15,9% din grupul de control și 20,5% din grupul experimental au o atitudine rezervată față de folclor (Fig. 3.10).

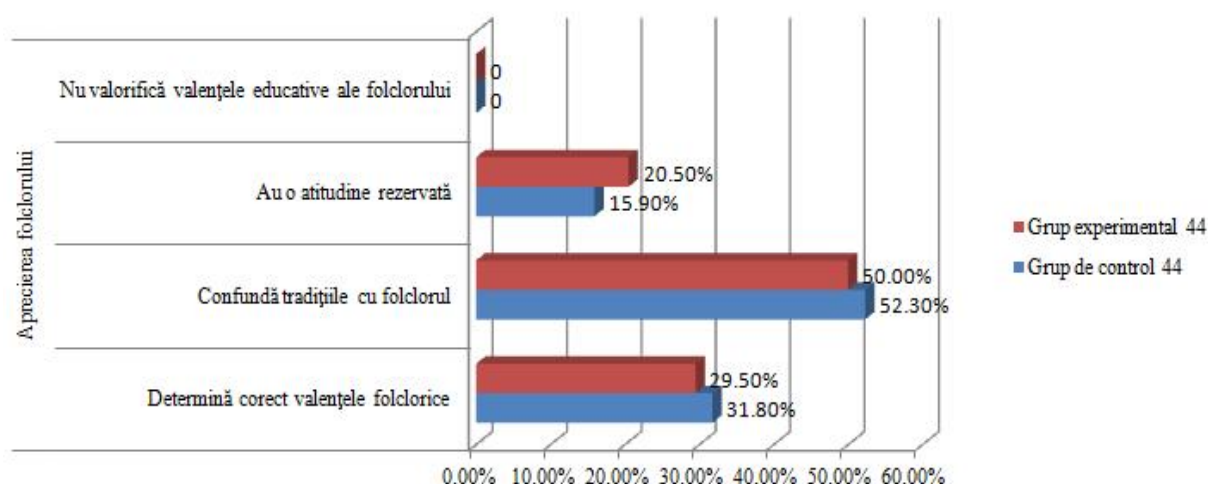

Fig. 3.10. Rezultatele chestionării educatoarelor la itemul *Aprecierea folclorului*

Majoritatea respondenților consideră că folclorul are o influență mare asupra educației: 15,9% din grupul de control și 18,18% din grupul experimental consideră că folclorul este temelia educației; 11,36% din grupul de control și 9,09% din grupul experimental cred că folclorul influențează benefic educația copiilor; 11,36% din grupul de control și 13,63% din grupul experimental admit că folclorul nu influențează educația copiilor; doar 25,00% din grupul de control și 22,72% din grupul experimental folosesc folclorul în activitățile pedagogice; 36,36% din grupul de control și 36,36% din grupul experimental nu folosesc folclorul în activitate.

În baza celor examinate, constatăm că educatoarele din instituțiile preșcolare au o motivare puternică pentru promovarea tradițiilor populare și a folclorului românesc, dar nu au pregătirea necesară pentru transmiterea acestor valori generației în creștere.

Astfel, remarcăm ca oportună necesitatea formării profesionale continue a cadrelor didactice din instituțiile preșcolare. Rezultatele obținute în experimentul de constatare ne-a condus la etapa experimentului de formare prin elaborarea unui curriculum la Etnopedagogia familiei pentru a fi implementat în formarea și dezvoltarea orientărilor axiologice a preșcolarilor de 5-7 ani.

3.3. Experimentul de formare (formarea educatorilor, educația părinților și copiilor în contextul pedagogiei populare)

Experimentul de formare a fost unul neordinar, deoarece după curriculumul propus de noi (*Anexa 1*), modulele conțin în temei rolul educatorilor populari pe de o parte, iar pe de altă parte educația este instituționalizată (educația preșcolară). S-a convenit a aplica din curriculum

secvențe ce țin de educația populară preponderent din *folclor, tradiție, sărbători* orientate pentru formarea orientărilor axiologice la preșcolari.

Educația axiologică este astăzi nu doar un principiu de gândire, dar și de praxiologie pedagogică, de care pot beneficia toate formele și dimensiunile educaționale, atât cele așa-zis *clasice* cât și *noile educației*. Iată de ce circumscrierea învățământului actual într-o perspectivă axiologică trebuie să devină o chestiune de principiu funcțional pentru toți factorii implicați în educație [67, p.83].

Pedagogia populară confirmă că pentru educația morală în familie este important ca *părinții să fie un exemplu demn de urmat*. De aceea *educatorul trebuie să știe atmosfera generală a familiei*, adică calitățile morale ale părinților. Uneori asupra părinților se poate acționa prin copii. Prin chestionarea părinților și copiilor, educatorul poate releva gradul moralității din familie și proiecta influența educativă posibilă asupra educabililor.

În aceeași ordine de idei, Filip I. spune despre copiii, că ei sunt cei care vin cu mâinile întinse după carte și rațiunea celor în vârstă este ca în această să se pună ceva valoros, frumos, pentru ca copilul să-și facă reper, să devină dependent de aceste modele de sănătate și de frumusețe [64, p.2].

Premisele educației copiilor în baza tradițiilor populare sunt constituite de educatoarea din grădiniță și *depind de atitudinea față de tradițiile din familie*. Influența educativă a tradițiilor, în mare măsură, este determinată de *autoritatea educatorului*, de exemplul său personal. Întregul sau comportament, faptele, cuvintele, gesturile, atitudinea față de patrie, plai natal, vecini, prieteni, maniera lui de a se îmbrăca, a vorbi - toate acestea se află în vizorul discipolilor (Anexa 5).

„Școala maternă” începe în primele zile de viață ale copilului, chiar de la cântecul de leagăn, semnificația căruia este de a legăna și a adormi pruncul. Conținutul, *forma artistică a cântecului de leagăn corespund psihologiei celor mici*, având o mare valoare educativă, care, în epocile precedente, era pus la baza sistemului de educație și instruire [26, p.64].

Aceste deziderate ne conduc la ideea că *familia* ca model de educație, ca dimensiune a educației permanente reperează pe:

- cultura pedagogică tradițională ce dispune de un sistem, întrunind diverse funcții, factori, metode și forme ale educației;
- procesul de formare a personalității în pedagogia populară are un caracter integrat;
- eficiența ideilor culturii pedagogice tradiționale ne îndeamnă mereu la o activitate creatoare în procesul educațional.

Ponderea acțiunii frontale, grupale, individuale în structura activității educative permite avansarea următoarei clasificări:

1. Activități în care predomină acțiunea frontală: *jocuri populare*; excursii; serbări etc.
2. Activități în care predomină acțiunea pe grupuri: excursii cu scop educativ; jocuri didactice; activități pe centre de interese; scenete etc.
3. Activități în care predomină acțiunea individuală: lucrări practice; lectură suplimentară; elaborarea de jocuri; frământări de limbă etc.

Aceste tipuri de activități au fost antrenate în *experimentul de formare* (Tabelul 3.1.).

Tabelul 3.4. Activități educative de formare a orientărilor axiologice la preșcolarii mari din perspectivă etnopedagogiei familiei

Obiectivele de referință	Comportamente	Activități educative
Copilul să cunoască și să respecte normele necesare integrării în viața socială și regulile de securitate personală	- să accepte și să respecte regulile de conviețuire în grup conform tradițiilor românești (respectarea celor mari, purtare prietenoasă); - să colaboreze cu colegii în realizarea unor activități în comun (Unde-s doi, puterea crește); - să cunoască și să respecte cerințele de adresare față de alții, să răspundă dacă cineva i se adresează (învață și să ascuți, nu numai să vorbești); - să cunoască și să respecte cerințele de politețe: salut, rugămintă, mulțumire (Bună ziua căciulă, că stăpânul n-are gura) - să respecte dreptul celuilalt la opinie și la cuvânt (Dreptate poate avea și altul, nu numai tu); - să se comporte prietenos, fără violență fizică sau verbală (Cine seamănă vânt, culege furtună); - să cunoască și să respecte regulile de igienă și securitate personală, a locuinței și mediului natural apropiat; - să învețe să aștepte într-o situație dată (Cu răbdarea, treci marea); - să accepte și să ofere sprijin	de cunoaștere și respectare a normelor de comportare în societate; de educare a abilității de a intra în relații cu ceilalți
	Prietenul la nevoie se cunoaște	
Copilul să poată aprecia în situații concrete unele comportamente și atitudini în raport cu norme prestabilite și cunoscute; să trăiască în relațiile cu ceilalți stări afective pozitive,	- să dobândească autonomie în activitatea cotidiană; - să-și evalueze comportamentul în raport cu normele de conviețuire socială (Spune-mi cu cine te aduni, ca să-ți spun cine ești); - să-și aprecieze comportamentul în raport cu persoane și situații cunoscute (Bine faci, bine primești); - să-și adapteze comportamentul la diferite situații (în fața înțeleptului să ascuți, nu să vorbești); - să conștientizeze consecințele pozitive și negative ale actelor sale de comportament asupra sa și	de educare a trăsăturilor de voință și caracter și de formare a unei atitudini pozitive față de sine și față de ceilalți

să manifeste prietenie și toleranță, să învețe autocontrolul	asupra celorlalți (După faptă, și răsplata); - să ducă la bun sfârșit un lucru început, să persevereze (Cu răbdarea treci marea); - să-și respecte promisiunile făcute față de alții (Cuvântul dat, jurământ curat); - să manifeste toleranță față de copiii aparținând altor etnii sau culte religioase (Omu-nu după purtare, nu după căciulă)	
Copilul să poată să cunoască unele componente ale lumii înconjurătoare (corpul uman, plante, animale, obiecte); să acționeze în sensul protejării naturii, plantelor și viețuitoarelor, să contribuie la înfrumusețarea mediului	- să ajute la buna desfășurare a activității din familie și din grădiniță (Mai multe mâini fac mai mult decât două); - să înțeleagă esența deosebirii dintre om și animale (Omu-i om ca să muncească, vita-i vită ca să pasca); - să recunoască diferite plante și animale din flora, respectiv, fauna locale; - să recunoască formele de relief din zonă; - să recunoască principalele lucrări de îngrijire, recoltare și prelucrare a plantelor de cultură; - să cunoască și să respecte normele de comportament civilizat, ecologic; - să ia atitudine față de încălcarea de către alți copii a normelor de protecție a mediului; - să adopte comportamente de menținere a sănătății proprii și a mediului ambiant	de dezvoltare a capacității de cunoaștere și înțelegere a mediului înconjurător, de formare a atitudinii pozitive față de mediul natural;
Copilul să poată descrie și identifice elemente locale specifice țării și comunei în care locuiește	- să cunoască numele țării și al localității natale și domiciliul; să cunoască numele capitalei; - să cunoască însemnele țării; să exprime atitudini pozitive față de țară și popor; - să recunoască și să descrie evenimentele importante din viața națională, religioase, tradiționale, istorice, culturale; - să facă distincție între o zi obișnuită și una de sărbătoare; să cunoască elemente de cultură populară locală: ocupații, port, folclor, tehnică, artă; - să cunoască și să respecte tradițiile populare românești și ale minorităților etnice cu care conviețuiește; - să participe fizic și afectiv la practicile tradiționale legate de sărbători laice sau religioase ale familiei și comunității, potrivit vârstei.	de cunoaștere a unor elemente de istorie, geografie, religie care definesc portretul spiritual al poporului român

Am preluat din experiența T. Armașu, prezentată în lucrarea *Metodica familiarizării preșcolarilor cu proverbe și zicători* (T. Armașau, 1994) și din constatările făcute asupra activității educatoarelor din Orhei și Criuleni următoarele indicații metodologice:

- Cerințe în selecționarea proverbelor și zicătorilor (după T. Armașu, op. citată):

- să definească clar situațiile, fenomenele și să le prezinte în mod evident;
- să înlesnească spiritul de observație, lărgirea orizontului de cunoaștere, trezirea sensibilității copilului față de limba maternă, cultivarea interesului pentru trăsăturile de caracter ale omului, pentru faptele lui, să-i ajute la formarea atitudinii corecte față de virtuți și vicii, să-i facă a deosebi binele de rău, frumosul de urât, în general să contribuie la realizarea sarcinilor educației;

- să corespundă gradului de înțelegere al copilului, particularităților lui psihosociale.

□ Obiectivele urmărite prin utilizarea proverbelor și zicătorilor în activitatea educativă cu preșcolarii mari sunt legate de dezvoltarea inteligenței, a gândirii, limbajului, aptitudinilor de comunicare. Astfel, autoarea precizează calitățile intelectuale ale copilului, ce pot fi dezvoltate prin utilizarea proverbelor și zicătorilor:

- priceperea de a descrie tablourile care ilustrează proverbe și zicători;
- priceperea de a compara două tablouri cu subiect și de a găsi elementele comune;
- capacitatea de a-și imagina situația respectivă pentru a aplica proverbul sau zicătoarea însușită, de a compune o povestire scurtă după proverbul sau zicătoarea propusă și sesizarea sensului lor educativ [7, p.18-19].

O deosebită grijă manifestă poporul pentru formarea morală a preșcolarilor. Cultul binelui este prezent în toate categoriile de producții folclorice.

Antrenarea copilului în activități practice îl ajută pe acesta să îndrăgească și să prețuiască munca, să fie perseverent, să se bucure de rezultatele muncii. Jocul - activitatea principală a copilului - îl învață să trăiască între ceilalți, respectându-i și pretinzând respect: cine încalcă regula jocului și cine trișează este eliminat; cine ține cu tot dinadinsul să câștige, este evitat ca tovarăș de joacă; cine nu știe și să piardă, nu înțelege că pot fi alții mai buni decât el, cel puțin la momentul dat, este luat în derâdere ș.a.m.d. Jocul este, putem spune, o școală a demnității, a respectului de alții și de sine, a conștiinței valorii altora și a celei proprii, a tăriei de caracter.

Tradițiile reflectate prin folclorul literar, obiceiurile și datinile din practica tradițională sunt nu numai o dovadă a preocupării poporului nostru pentru perpetuarea ființei naționale, ci și un izvor nesecat pentru pedagogia cultă. În transmiterea experienței tradiționale este esențială imitația, care se manifestă preponderent la vârsta preșcolară mare. Copilul vede, aude, participă, memorează, pentru că se repetă și pentru că așa fac cei mari. Formarea orientărilor axiologice la preșcolari are o corelare strânsă cu poveștile populare românești. Basmul și povestea conțin cele mai înalte aspirații ale poporului de bine, frumos, cinste și omenie, de întruchipare a idealului de personalitate.

Folclorul, prin diversitatea creațiilor, tradițiilor de familie, oferă un larg diapazon de calități și trăsături pozitive, formând orientări axiologice preșcolarului mare, care ulterior, pe parcursul școlarității se vor consolida în capacități, convingeri, atitudini.

După mai multe conlucrări cu educatoarele antrenate în experimentul pedagogic, dar și din discuții cu preșcolarii concluzionăm că educatoarele susțin că tradiția este considerată drept ceea ce se transmite de la o generație la alta prin diferite forme și conținuturi cuprinse în folclor, sfaturi, norme, cerințe etc. Conținutul de bază al educației axiologice din perspectiva etnopedagogică se constituie din:

- povești populare românești
- proverbe, zicătoare, jocuri;
- tradiții de familie;
- practici și experiențe populare.

Analiza curriculumului experimental ne-a permis să stabilim setul de valori și posibilitățile de însușire a acestora de către preșcolari în cadrul educațional.

Orientarea tematică a urmărit lărgirea orizontului de cultură generală a copiilor participanți la experiment. Una din axele principale fiind mitologia românească, ei au cunoscut prin activitățile proiectate sistemic personajele calendarului popular:

- a) *Zânele* – protectoare ale florilor, lacurilor, pâraielor (ele pot fi bune, dar și rele);
- b) *Ursitoarele* – la nașterea copiilor, îi înzestrează cu calități și defecte (pot fi bune, dar și rele);
- c) *Sânzienele și Drăgaicele* – zâne rele ce au puterea de a-i poci pe oameni;

Ne-am referit deja la faptul că proverbele și zicătorile populare românești reprezintă un tezaur inestimabil de înțelepciune, ale cărui valori și sensuri nu se sting niciodată.

Pornind de la aceste considerente în educarea copiilor prin proverbe și zicători, ne-am propus ca obiectiv prioritar educarea unor calități morale cum ar fi: *cinste, hărnicie, răbdare, dragoste de muncă, dragoste de oameni, bunătate, atitudine justă iată de colegi, respect față de cei mari și modestie*.

Ca mijloc de realizare am folosit lecturile, basmele, povestirile în cadrul activităților. Comportamentele negative sunt semnalate, de regulă, mai pregnant decât cele pozitive, pentru că din râu omul învață mai mult decât din bine, astfel că proverbele „Până nu pățești, nu te cumițești” sau „Capul face, capul trage”, le-am folosit atunci când copii au fost neastâmpărați, au alergat, au căzut și s-au lovit.

„Leneșul mai mult aleargă” și „Scumpul mai mult păgubește”, le-am folosit în cadrul activităților practice, modelaj, desen, jocuri pentru evaluarea lucrărilor, când le-am explicat

copiilor că „Leneșul caută de lucru, dar nu dorește să găsească”, iar ca să repare greșeala făcută trebuie să reia totul de la capăt, ceea ce implică o osteneală mai mare decât era necesară.

Povestirile create de copii, după un șir de ilustrații, având ca temă „Întâmplări cu animale” sau „În excursie” au creat o situație concretă în care am aplicat proverbul „Prietenul la nevoie se cunoaște” sau „Graba strică treaba”.

Când am analizat povestea „Cuvântul fermecat” am concluzionat că „Vorba dulce mult aduce” sau la povestea „Ciripel cel lacom” am arătat că lăcomia aduce întotdeauna neazuri și am folosit proverbele „Unde mănâncă unul pot mânca și doi”, „Oaia când se îndepărtează de turmă o mănâncă lupii” sau „Vai de cel ce merge singur, că atunci când v-a aluneca n-are cine-l ridica”. Ultimele două proverbe le-am folosit și în timpul excursiilor făcute cu copiii, pentru a merge ordonați, fără să se îndepărteze de grup.

La povestea „Scufița Roșie” le-am spus: „Ascultă sfatul părintelui, că altfel e rău de tine”, iar la povestea „Capra cu trei iezi” am folosit proverbul „Cine sapă groapa altuia, cade singur în ea”,

Zicătorile ca: „Nu vorbi neîntrebat” sau „Nu te amesteca nepoftit în vorba altora”, folosite la momentul potrivit, au avut o influență pozitivă asupra copiilor apropiindu-i de noțiunile elementare de bunăcuviință.

Educatorul trebuie să *modeleze* tipul *părintelui lector*, abordând subiectul lecturilor în familie ori de câte ori îl poate contextualiza. Este important ca părinții să înțeleagă faptul că orice fragment citit copilului trebuie selectat în funcție de vârsta și capacitatea lui de înțelegere, finalitatea fiind formarea unui sistem axiologic primar care, odată cu lecturile programate, se dezvoltă și generează posibilități nelimitate de adaptare a copilului în situații diverse.

Statutul de lector al părintelui este de natură dublă: citind, el se comportă ca un cititor oarecare, care respectă cu strictețe procesul lecturii fără a interveni, a doua ipostază fiind cea de *cititor reflexiv*, care se poate detașa de conținutul citit și face tangențe cu realitatea, cu felul de a fi al copilului, cu frustrările, dar și visele acestuia, în acest sens *lectura* fiind una *interactivă*, iar copilul trece de pe planul de receptor pasiv pe planul de receptor activ.

În calitate de educator, motivam părinții să le citească copiilor pentru că:

- Atunci când le citești celor mici, petreci cele mai frumoase și mai prețioase momente ale zilei, timp în care construiești simbioza cu copilul tău, lucru care îi domină memoria până la maturitate. Fiecare adult își amintește cu plăcere despre cele povestite de părinți, dar mai ales de bunici.

- Lecturile au un rol pozitiv în vederea anticipării unei performanțe școlare exemplare, sporind capacitatea de învățare, asimilare, înțelegere etc.

- Atunci când lecturile cuprind arii tematice variate, copilul este într-un contact permanent cu situații, expresii și cuvinte noi, consolidându-și vocabularul și surprinzând adesea cu un fel inedit de exprimare.

- Citindu-i copilului cu regularitate, așezi, imperceptibil pentru început, pedestalul unei imaginații dincolo de așteptări, atunci când, în timpul jocurilor, copilul devine inventator de povești – imagini decupate din mai multe texte citite, nume de personaje, roluri inversate, finaluri conturate după bunul lui plac etc.

- După o perioadă anumită de lecturi sistematice, părinții vor fi de multe ori surprinși de efectul celor citite, copilul fiind curios în raport cu cele aflate din text, adresându-le părinților diferite întrebări, incertitudini, putem notifica la acest capitol și efectul terapeutic pe care îl au textele citite copilului, sesizând de multe ori anumite schimbări benefice în comportamentul acestuia.

Sugerați-le părinților câteva idei pentru a face ca cititul să fie mai atractiv:

- Sunt foarte importante pauzele în timpul lecturii. În sensul formativ al acestora, cereți-i celui mic părerea asupra unei situații date din text, astfel îi sporiți atenția pentru pasajele ulterioare și nu îi permiteți să se plictisească.

- Dacă ați identificat anumite cuvinte necunoscute pentru copil în textul citit, încercați să i le explicați și, mai apoi, inserați-le în conversațiile zilnice.

- Dacă ați reușit să îl faceți pe copil să îndrăgească acest ritual, compensați-l cu alte activități mai puțin plăcute pentru el, de exemplu: înainte de a începe lectura propriu-zisă trebuie să își facă ordine în cameră, să adune jucăriile etc.

- Alegeți texte scurte pentru a-i citi celui mic, iar dacă aveți programat unul mai voluminos, atunci fragmentați-l, menținând astfel interesul viu pentru segmentul de text următor.

- Stimulați capacitatea de exprimare, rememorare a copilului prin reactualizarea textului citit cu o seară înainte, cereți-i copilului să își amintească numele personajelor, principalele momente care i-au plăcut, precum și morala textului.

Așa cum orice text citit și interpretat de lector este o lecție de viață, un model valoric bine conturat, este bine de sugerat părinților, într-o manieră accesibilă lor, să acceseze sistemul ERRE de proiectare și vizualizare a activității și anume:

- **Evocarea** – indiferent de sursa din care îi citiți copilului, fie că este o carte dintr-o anumită colecție sau este un text imprimat, decupat etc., țineți cont de principiul

intuitivității în didactică, care presupune că orice explicație trebuie însoțită de demonstrație, în acest sens justificându-se tipul de gândire concret-senzorială a preșcolarului. Așadar, înainte de a-i citi copilului, arătați-i imaginile care ilustrează textul, provocați-i curiozitatea, ba chiar cereți-i să intuiască conținutul textului. În funcție de cât de creativi sunt părinții, aceștia îl pot intriga pe copil în diferite moduri, important este însă ca această primă etapă să nu fie omisă și să se treacă direct la lectură.

- **Realizarea sensului** – momentul propriu-zis al cititului, atunci când, în rolul de lector, adoptați un stil de citire prietenos, vesel, poznaș, imitați voci și tonalități amuzante, dar și pline de seriozitate, tot la acest moment încercați diferite tipuri de lectură, suplimentate de pauze în care îi puteți adresa copilului întrebări vizavi de secvențele care urmează, despre evoluția unor personaje, de exemplu: *Ce ai face tu dacă ar trebui să parcurgi de unul singur un drum atât de lung, așa cum trebuie s-o faci personajul? Cum crezi că se va sfârși povestea, se va schimba într-un fel personajul?*

În acest mod, interactivitatea instaurată prin dialog menține funcția fatică a discursului, atunci când ambii actanți la discurs – copilul și părintele-lector – participă la decodificarea continuă a mesajului.

- **Reflecția** – etapa în care actul citirii ia sfârșit, dar nu definitiv, pentru că, sedimentând cele citite și descifrând intenția textului, uneori puteți reveni la anumite pasaje, tocmai pentru a le actualiza și a le raporta la tipul temperamental, comportamental și atitudinal-valoric al copilului, astfel încât să îi încurajați punctele forte și să i le corijați pe cele mai slabe. Tot aici, reveniți la imaginile ce însoțesc textul și încercați să le comentați în așa fel încât să conturați oral planul ideilor textuale.

- **Extensia** – momentul confluenței dintre activitatea în familie și cea desfășurată la grădiniță, acolo unde educatorul devine mentorul-evaluator al celor citite de către părinți, iar copilul poate face schimb de impresii postlecturale cu ceilalți copii, fiind cu toții implicați în diverse activități, unele dintre care le vom nominaliza în rândurile ce urmează.

Este excelent dacă avem feed-back de la majoritatea părinților, în acest caz puteți demara întregul program al parteneriatului în vederea lecturilor programate.

Drept primă fază a încetinirii acestei practici, le putem propune pentru lectură tuturor același text, după care, a doua zi, încercăm să consolidăm efectele lecturii (cerem copiilor să numească personajele pe care și le amintesc și de ce i-au impresionat; să găsească asemănări și deosebiri cu un anumit personaj; discutăm, despre personajele secundare ale textului, despre felul în care acestea interacționează cu personajul central, despre tipul comportamental al acestora; încercăm să le propuneți copiilor modele demne de urmat,

inspirându-le astfel copiilor cu anumite deficiențe de comportament dorința de schimbare în bine; oferiți-le posibilitatea să deseneze sau să coloreze un personaj îndrăgit din text, să folosească culorile în funcție de imaginația lor, să își justifice opțiunile; încurajăm copiii să vorbească în propoziții coerente, suplimentați fiecare secvență cu expresii de reper, astfel încât copiii să însușească diferite modalități de a-și exprima opiniile etc.) Acest tip de activitate permite consolidarea grupului de copii, stabilirea particularităților temperamentale și caracteriale ale fiecărui copil în parte, aflăm despre unele preferințe, dar și despre frustrările copiilor, deci acumulăm material pe care îl valorificăm în fișele de referință a fiecărui copil.

Fiind acceptată de majoritatea părinților, practica poveștii unice poate fi transfigurată și individualizată. Se propune un proiect de tipul *Povestea mea*, fiecare copil, în funcție de numărul de ordine, să fie protagonistul zilei, iar în timpul activității de bază sau la una constituită special să i se ofere posibilitatea să povestească tuturor despre ceea ce i s-a citit acasă seara.

Este bine ca, și în acest caz, să insistăm pe anumite tehnici ale discursului în public, copilul trebuind să prezinte celorlalți denumirea textului care i s-a citit, autorul acestuia, alte texte scrise de același autor, reușind astfel să depășească anumite limite de exprimare și, mai ales, fiind în centrul atenției un anumit timp, copilul devine conștient de rolul important pe care îl are, responsabilizându-se și pentru alte activități. În funcție de temperamentul copilului, optăm fie pentru povestirea liberă (pentru copiii extravertiți), fie pentru cea dirijată (pentru copiii introvertiți). În ambele situații relatarea nu trebuie să depășească 5–7 minute, întrucât ceilalți copii să rețină esențialul și să poată găsi tangențe cu ceea ce li s-a citit lor. Această etapă devine una edificatoare, pentru că anume în acest moment se actualizează activitatea întregului grup de copii, din care transpare nivelul implicării părinților, educatorului revenindu-i rolul de a sistematiza și a generaliza ideile expuse de copii, de a reliefa aspectul moralizator și didacticist al celor citite sau ascultate.

După modelul bibliotecilor stradale, atât de actuale astăzi, stimulăm *schimbul de cărți* între copii sau părinți. Pentru acest lucru, improvizăm un raft la care să aibă acces și părinții, propuneți-le un catalog în care să înscrie cartea adusă pentru schimb, precum și pe cea împrumutată, să noteze și data restituirii acesteia. Înainte de a lansa însă această idee, le vorbim copiilor despre felul în care trebuie să ne comportăm cu cărțile, în general, dar mai ales cu cele împrumutate, în mod special. Circuitul cărților va contura un univers al lecturilor comun majorității copiilor.

Pentru reușita unei serbări cu temă etnofolclorică este necesară respectarea unor condiții, cum sunt:

- ✓ trezirea interesului copiilor prin întrebări de tipul *Ce-ar fi să facem o serbare? Cum să fie?* Indiferent dacă ideile copiilor sunt de folos sau nu, și, mai degrabă, nu, ele exprimă cu siguranță un efort de gândire din partea lor, de căutare, și un bun exercițiu de exprimare a părerii proprii. Educatoarea intervine și dă câteva exemple de teme, de altfel gândite și alese dinainte (jocuri populare, șezătoare, obiceiuri de Crăciun și de Anul Nou etc.) stârnind interesul și dorința copiilor pentru una anume;

- ✓ stimularea copiilor pentru participare la pregătirea și susținerea serbării prin îndemnuri și sfaturi: cu cine trebuie să discute (părinți, bunici, cunoscuți, prieteni mai mari) pentru a se „documenta” în legătură cu tema aleasă, un obicei, o tradiție etc.);

- ✓ repartizarea rolurilor în programul serbării potrivit înclinațiilor copiilor, cu evitarea folosirii excesive a copiilor deosebit de activi și neglijării celor mai puțin dotați, timizi, neîncrezători în forțele lor. Întrucât mai mulți copii sau chiar toți doresc rolul principal, educatoarea scoate în evidență aspecte atractive ale celorlalte roluri (costume, roluri, calități morale etc.);

- ✓ antrenarea copiilor și părinților lor în pregătirea costumelor, decorurilor etc. Părinților li se recomandă să-i lase pe copii să rezolve toate problemele pe care ei le pot rezolva. Când sarcina îi depășește, să li se lase impresia contribuției lor însemnate;

- ✓ demersul serbării să fie cât mai fidel temei folclorice alese, fără a uita că e vorba totuși de o adaptare pentru copii și nu o reconstituire a faptului de cultură respectiv;

- ✓ costumele să păstreze o cât mai însemnată notă de autenticitate, evitându-se kitsch-urile, cu atât mai mult cu cât ele sunt procurate de părinți, după posibilități, din (micro) zone etnografice diferite;

- ✓ tema aleasă pentru serbare să prezinte interes în rândul părinților, acesta câștigându-se, mai ales dacă este preluată din tradițiile locale. Dacă tema este luată din altă zonă, se vor face neapărat trimiterile de rigoare și motivarea opțiunii pentru aceasta, prin valoarea obiceiului respectiv;

- ✓ durata unei serbări cu temă susținută de preșcolari ridică o serie de probleme, a căror rezolvare o poate asigura doar priceperea educatoare. Este bine știut că toți copiii trebuie să aibă „roluri” și că toți părinții vin la serbare, mai ales ca să-și vadă propriul copil evoluând. Cum poți îndeplini aceste cerințe? Cel puțin două modalități ne stau la îndemână: ponderea mare în program a numerelor de grup (cor, jocuri) și distribuirea

echitabilă a replicilor. Oricum, depășirea duratei de o oră a programului obosește copiii și nu se recomandă.

Anumite particularități prezintă metodologia unei serbări, în care ponderea cea mai mare o au dansurile populare, respectiv serbarea -"festival" al dansului popular.

A susține un program de aproximativ o oră, numai cu dansuri populare, cu aceeași echipă de dansatori, nu credem că e indicat. Copiii sunt mici, efortul de învățare a dansurilor și de susținere a programului serbării ar fi prea mare pentru ei. Se poate organiza, însă, o asemenea serbare într-o grădiniță cu mai multe grupe paralele, în colaborare cu grupe din grădinițe diferite sau, așa cum se practică de fapt, după modelul celor mari, mici festivaluri de jocuri populare.

Asemenea manifestări artistice au multe valențe educative: dezvoltă motivația copiilor pentru a se prezenta frumos în competiție cu alții, prilejuiesc cunoașterea altor copii și legarea de noi prietenii, permit lărgirea orizontului de cunoaștere a copiilor cu privire la jocurile tradiționale, costumele populare etc., altele decât cele pe care ei le prezintă.

Tradițional, organizate de hramul satului Sf. Maria la Măgdăcești și Mășcăuți din raionul Criuleni se desfășoară în fiecare vară festivalul *Jocul din bătrâni*. Mulți copii merg cu părinții la acest festival. Desigur, nu toți copiii au asemenea ocazii. Au însă altele, poate și mai folositoare. În satele în care trăiesc sau își petrec vacanțele se practică jocurile populare la diferite sărbători, iar copiii participă spontan la acestea, ca spectatori. Important este ca adultul, educatoarea sau părintele, să-i orienteze cât de cât spre observarea unor elemente importante - îmbrăcăminte, accesorii (bâte, pălării, zurgălăi etc.), roluri etc., să-i îndemne să imite mișcări și figuri.

Se înțelege de la sine că educatoarea trebuie să stăpânească ea însăși jocul pe care urmează să-l transmită copiilor. Documentarea se face „la fața locului”, în satul/satele din care jocul este preluat. În general, educatoarele cunosc jocurile populare locale, multe dintre ele provenind de la țară și, chiar dacă nu, sunt în contact cu lumea satului.

Etapa de învățare a dansului, desigur, simplificat și redus ca întindere față de cel al adulților, se desfășoară ca orice alt proces de învățare a unor priceperi și deprinderi motrice. Educatoarea explică, demonstrează și exersează cu fiecare copil în parte pași, mișcări, figuri până la însușirea acestora de către toți copiii. Unde este posibil, demonstrația o face un adult priceput/talentat, care poate fi o persoană din sat sau membru într-o echipă consacrată. Nu se recomandă lăsarea în seama unui străin, oricât de bun

dansator ar fi, instruirea copiilor. Singură educatoarea este în măsură să îndeplinească sarcinile didactice și educative.

Etapa serbării propriu-zise debutează cu un scurt cuvânt al educatoarei sau al unui invitat adresat părinților-spectatori. Pe lângă urările de *bun-venit*, se fac câteva referiri la importanța dansului în viața poporului nostru și este prezentat jocul ce urmează a fi vizionat, sunt prezentați protagoniștii. Acest preambul, cu o durată de 2-3 minute, este de fapt semnalul de începere a spectacolului și este menit să amplifice trăirea afectivă a părinților și să atenueze emoțiile copiilor.

În încheiere, educatoarea mulțumește spectatorilor și adresează laude copiilor pentru cât de frumos au jucat.

Precizări metodice în legătură cu vizitele și excursiile tematice în care deplasarea se face conform orarului:

- informarea părinților asupra scopului și programului excursiei/vizitei, obținerea acordului acestora;
- luarea tuturor măsurilor privind siguranța fizică și psihică a copiilor în timpul deplasării și desfășurării propriu zis a excursiei;
- respectarea strictă a orarului de plecare și, în mod deosebit al celui de întoarcere pentru a nu provoca îngrijorare părinților;
- asigurarea unui echipament adecvat și complet pentru fiecare copil (îmbrăcăminte, gentuță, pălărie de soare, umbreluță etc.) în funcție de starea vremii;
- instruirea amănunțită a copiilor în legătură cu comportamentul lor pe timpul deplasării și al vizitei;
- supravegherea permanentă a copiilor pentru a evita producerea unor accidente oricât de mici;
- numărul copiilor să nu depășească efectivul a două grupe pentru ca educatoarea/educatoarele să poată urmări pe fiecare copil individual și a-i acorda asistența necesară;
- în timpul călătoriei, copiii sunt încurajați să cânte, să se joace în perechi, fără a se ridica în picioare sau a se deplasa de la locurile lor;
- în timpul drumului de întoarcere copiii sunt stimulați să facă schimb de impresii în legătură cu programul zilei, pe de o parte, pentru fixarea acestora și, pe de altă parte, a-i menține treji, oboseala la acest timp fiind inevitabilă;
- comentariile organizate pe marginea celor văzute va avea loc la grădiniță în ziua următoare excursiei.

Orientarea copiilor în legătura cu culegerea de informații de către ei înșiși este relativ sumară: li se spune ce anume ar fi bine să-i întrebe pe bunici și să încerce să țină minte cât mai multe lucruri din ceea ce află. S-a constatat în *experimentul nostru* că informațiile cu care vin copiii sunt mult mai bogate ca temă, decât cerințele formulate de educatoare, ceea ce este fără îndoială, un fapt pozitiv. Cât privește completitudinea informației, nu se pune problema. „Cercetătorii” nu sunt decât niște copilași de 6-7 ani, care întreabă, pentru că sunt curioși, ascultă, pentru că află lucruri noi, rețin ceea ce este fiapant sau deosebit de atractiv. Pornind de la relatările copiilor, am considerat necesar să discutăm și noi cu *bunicii* din s. Peresecina, r-nul Orhei, care ne-au relatat că nepoței lor le povestesc că în grădiniță educatoarele au organizat cu copiii activități ce țin de educația populară:

- Utilizarea tradițiilor cu specific național;
- Organizarea unor serbări cu tematică tradițională: Șezătoarea, Jocul popular;
- Excursii la Muzeul Etnografic din municipiul Chișinău;
- Excursii la creatori și meșteri populari (Iurceni, Nisporeni).

Antrenarea copiilor în cunoașterea unor tradiții prin contactul lor direct cu bătrâni (bunici, rude) din satele de baștină dar și unde își petrec în mod obișnuit vacanțele.

În toate grădinițele au fost organizate conform curriculumului propus de noi activități ce țin de educarea copiilor în spiritul *identității etnice*, ne-am orientat spre cercetarea modului cum sunt utilizate tradițiile cu specific național în activitățile din grădiniță.

Educatoarele cuprinse în experiment au fost informate asupra scopului cercetării, și anume, găsirea unor mijloace cât mai eficiente de sporire a caracterului formativ al activității din grădiniță, cu atât mai mult cu cât a doua etapă, cea ameliorativă, nu putea avea loc fără implicarea lor efectivă. Menționăm că la căutarea, precizarea și introducerea factorilor ameliorativi, s-a colaborat permanent cu educatoarele vizate, acordul și contribuția acestora fiind de importanță hotărâtoare pentru desfășurarea experimentului.

Tradițiile populare constituie una din componentele *educației eficiente a minorului în familie*, de aceea o importanță deosebită o are gradul cunoașterii acestora de către părinți, nivelul de posedare a cunoștințelor din pedagogia populară.

În procesul socializării copilului, când are loc însușirea relațiilor normale acceptate de generațiile în vârstă, tradițiile și obiceiurile sunt reglatori importanți ai comportării. [35, p.70]. Influența educativă a tradițiilor familiale poate fi aplicată prin îmbogățirea și diversificarea măsurilor de influență educativă asupra copilului, de formare a priceperilor și deprinderilor de comportare morală.

„Să încercăm să dăm fiecărei generații ceva din sufletul nostru de român, ajutându-i pe cei mici să se așeze firesc în ordinea generațiilor, ducând mai departe tradiția creștină și cea națională” a devenit motoul principal în activitatea didactică a educatorilor din comuna Peresecina.

O *șezătoare* poate cuprinde momente simbolice, reprezentând aspecte din viața și munca sătenilor, mai ales a femeilor: tors, depănat, țesut, cusut, urzit etc. Întrucât șezătorea presupune întrunirea femeilor la casa uneia dintre ele, tradițional numai torsul și cusutul, eventual, depănatul și rășchiatul sunt practic posibil de îndeplinit în acest cadru. Rășchiatul și depănatul presupun rășchitor și, respectiv, vârtelniță, urzitul și țesutul, război de țesut și se înțelege că numai gazda putea avea la îndemână uneltele respective. În plus, războiul de țesut și urzarul ocupau mult loc, iar încăperea trebuia să ofere spațiul necesar participantelor la șezătoare. Problema poate fi rezolvată evocând în scenă, printr-un recitativ al gazdei sau al fetițelor, unele lucrări specifice șezătorii.

Tradițional, *jocul* la șezătoare nu este o prezență obișnuită. Spontan, un fecior sau altul ia o fată la joc, poate e urmat de altă pereche, poate nu. În serbarea copiilor, jocul, cu care se încheie serbarea, este necesar pentru că o altă situație de manifestare a acestuia este greu de încorporat în program. La serbările obișnuite, netematice, jocul se prezintă ca număr distinct în program, între altele.

O problemă care ne-a preocupat cu ocazia pregătirii serbărilor a fost aceea a folosirii graiului local. Întrucât foarte multe lucruri s-au învățat chiar *din gura bătrânilor*, iar cum copiii își petrec mult timp cu aceștia, limbajul cotidian al lor este impregnat de particularitățile graiului local. În grădiniță se cultivă limba literară, fără îndoială, dar în ocazii ca cea prezentată mai sus, credem că folosirea graiului local este firească și necesară, chiar și numai pentru a rezolva dilema: *Ori te poartă cum ți-i vorba, ori vorbește cum ți-i portul* [7, p. 35].

După modelul tradițional, la serbarea cu acest subiect, *lucrul* este însoțit de momente vesele în care se cântă și se fac glume, pe seama unor întâmplări sau metehne omenești, ceea ce am respectat și noi. Așadar, șezătorea, bine organizată, vizează, pe lângă obiectivul gnoseologic, documentar, legat de cunoașterea tradiției, și unul educativ, de valorificare a potențialului formativ al tradițiilor românești. Sunt laudate obiceiurile, costumele, hărnicia și ironizate lenea, nepriceperea la lucru. Copiii înșiși sunt antrenați în culegerea de informații, cu privire la desfășurarea unor obiceiuri, în căutarea de proverbe, zicători, ghicitori dintre care cele mai reușite vor fi folosite în spectacol.

Adaptată condițiilor de serbare a preșcolarilor și în concordanță cu scopul educativ urmărit, *șezătoarea*, în concepția noastră, respectă anumite condiții, și anume: purtarea neapărat a costumului popular, nu *de rând*, care nu se mai poartă și nici nu este deosebit de spectaculos, ci *de sărbătoare*, reconstituirea în linii mari a unui interior țărănesc tradițional în care *gazda*, una dintre fete, așteptându-și prietenele, face ultimele retușuri în odaia împodobită cu țesături și cusături populare specifice zonei, cu blide pe pereți etc., cântând un cântec popular, de asemenea, din repertoriul local, ceea ce ne introduce într-un spațiu cultural greu de evocat altfel.

Fiecare localitate își are propriile-i valori, care se pot exploata în sensul perpetuării lor, primul pas în acest sens fiind cunoașterea. Contactul copiilor mici cu aceste valori este începutul. Frumusețea costumului popular, a cusăturilor, țesăturilor, ornamentelor de pe ceramică și incrustațiilor în lemn îl impresionează pe copil și ajută la formarea gustului său estetic. Migala cu care sunt lucrate îi trezesc copilului sentimente de admirație față de priceperea și îndemânarea meșterilor populari.

Pregătirea unei vizite e ca pentru orice excursie. Copiii sunt întrebați dacă vor să meargă undeva, să cunoască un bunic/o bunicuță care face fluier/oale sau care țese foarte frumos. Înainte de a pleca copiii sunt instruiți cum trebuie să se îmbrace, potrivit cu vremea, să-și pună un pachetel cu gustare, să-și ia o pelerină sau o hăinuță, în caz că se strică vremea. *Dar cum vă purtați acolo? Biiine! Cum, adică, bine? Să salutăm! Să nu vorbim toți odată! (Lasă, că la început poate n-o să vorbiți deloc)* etc. Li se completează informația despre cum să se poarte: dacă o să li se arate lucruri, să nu pună mâna pe ele, dacă vor să vadă ceva prin casă sau curte, să ceară voie etc.

Antrenarea copiilor, în contactul direct cu bătrânii, pentru a-și îmbogăți experiența de cunoaștere în acest mod pare, la o privire superficială, a nu fi potrivită pentru vârsta de care ne ocupăm. Încercarea noastră va dovedi că, dacă aplicăm o metodologie adecvată, copiii de 6-7 ani culeg informații atât de interesante încât acestea pot deveni puncte de plecare în cercetare pentru adult.

Pentru cei mai mulți dintre copiii participarea la obiceiurile și tradițiile specifice satului este firească și obișnuită. Ei învață fără ca cineva să-și propună acest lucru, pur și simplu, pentru că văd, aud, participă.

Ne-am propus să valorificăm aceste condiții, pentru sporirea interesului copiilor pentru tradițiile populare. Educatoarele au fost sfătuite să-i îndrume pe copii, ca atunci când merg la bunici, să-i roage să le povestească: 1) despre cum se jucau ei, bunicii, când erau copii și 2) cu ce se ocupau oamenii din sat mai demult.

Rezultatele au fost deosebit de interesante, întrucât relatările copiilor nu puteau fi decât sumare, fragmentare, insuficiente pentru reconstituirea respectivelor jocuri, ne-am găsit în situația de a lua noi înșine legătura cu bunicii, a completa lacunele și, în consecință, să surprindem aportul acestor jocuri la educația copiilor. Cât privește ocupațiile, ne mărginim să remarcăm, deocamdată, îmbogățirea cunoștințelor copiilor pe această temă.

Exemplele ce urmează se referă la jocurile semnalate de către copii, altele decât cele uzuale, practicate de ei în prezent, iar descrierea lor ne aparține.

Din relatările copiilor, mai demult copiii se jucau: de-a strigata, de-a hoina (oina), de-a Sari mălai că tot te tai, în pumni sau de-a boii popii și pentru copiii foarte mici, Sălaș, sălaș de iepuraș. Aparte, fetițele se jucau de-a păpușile. Desigur, jocul cu păpușile este întâlnit pretutindeni și în toate timpurile, după cum atestă studiile de specialitate. Ce putem aduce nou, se referă doar la confecționarea păpușilor.

Analiza materialelor teoretice și celor praxiologice ne-au condus la ideea că caracteristicile educației permanente rezultă din cele ale educației populare:

- educația nu se termină odată cu finalizarea studiilor, ci acoperă întreaga existență a individului;
- educația nu înseamnă exclusiv educația adulților, ea unifică toate componentele și etapele educației: educația preșcolară, educația primară, educația secundară, educația liceală, educația universitară, educația postuniversitară;
- educația include modalitățile formale, dar și pe cele non-formale: învățarea planificată, învățarea accidentală (spontană);
- comunitatea, grupurile sociale. întregul mediu dețin un rol important în educarea individului;
- grădinița va avea rolul de a integra și de a coordona toate celelalte influențe educaționale;
- împotriva caracterului elitist al educației, educația permanentă se afirmă cu un caracter universal și democratic;
- principalele funcții ale educației permanente: integrare și adaptare reciprocă a individului și a societății.

Sintetizând ideile generale ale educației populare și a celei permanente, evidențiem anumite aspecte ce le diferențiază, vezi Tabelul 3.5.

Tabelul 3.5. Criterii de analiză a educației permanente și a educației populare

Criterii	Educația permanentă	Educația populară
Persoana participantă	integrată instituțional, orientată și dirijată.	Integrată în familie; mediu; comunitate, dintre care: părinți, bunei, tutore, frate, soră. moș. nas, verișor etc.
Resurse	alocate și planificate, utilizate sub supervizare	neplanificate
Cadrul de desfășurare	preponderent instituțional	în familie, în stradă, în curte, la muzeu etc.
Conținuturi	selectate, ierarhizate și programate pe baza unor criterii psihopedagogice relevante social	selectate, spontane, tradiționale
Timpul	organizat instituțional, eșalonat pe cicluri, programe sau module	în orice moment, în orice anturaj
Evaluare	trecerea de la un ciclu la altul este definită instituțional și condiționată de rezultatele obținute la diferite probe; progresele sunt recunoscute și atestate social prin documente de tipul diplomelor.	în situații și activități zilnice, mai ales. pe cale practică.

Aceste deziderate ne-au condus la concluziile:

- Funcțiile de adaptare și inovare ale copilului în societate sunt realizate prin educația permanentă, pornind de la educația populară.
- Educația permanentă exercită o funcție corectivă, remediază dificultățile educației actuale pentru schimbare.

3.4. Validarea experimentală a *Modelului de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagiei familiei*

Etapa de validare a prevăzut măsurarea nivelului final de formare a orientărilor axiologice la copii precum analiza și interpretarea datelor experimentului pedagogic. Instrumentele de cercetare aplicate la etapa experimentală de constatare au fost repetate și în cadrul etapei de validare experimentului pedagogic: testarea, sondajul, analiza rezultatelor testării, prelucrarea statistică și matematică a datelor experimentale, generalizarea rezultatelor.

Experimentul a urmărit să evidențieze aportul diferitelor elemente de cultură populară la formarea orientărilor axiologice ale preșcolarului de 6-7 ani pe următoarele capacități:

- atitudinea și conduita copilului în relațiilor inter- și intragenerații în spiritul tradițiilor românești;

- atitudinea pozitivă și conduita corectă față de locurile natale, ca expresie a conștiinței patriotice;
- atitudinea și conduita pozitivă față de muncă, creatoarea tuturor valorilor;
- atitudinea și conduita pozitivă față de natură, ca mediu de existență a omului, izvor de bogăție și frumusețe. După cum am mai precizat, cercetarea noastră abordează problema formării orientărilor axiologice la copii de vârstă preșcolară mare, dintr-o perspectivă mai puțin explorată și utilizată, aceea a valorilor tradiționale românești. Prin experimentul pedagogic pe care l-am întreprins, am urmărit să evidențiem aportul diferitelor elemente de cultură populară la formarea orientărilor axiologice la preșcolari, prin valorificare în activitățile din grădiniță.

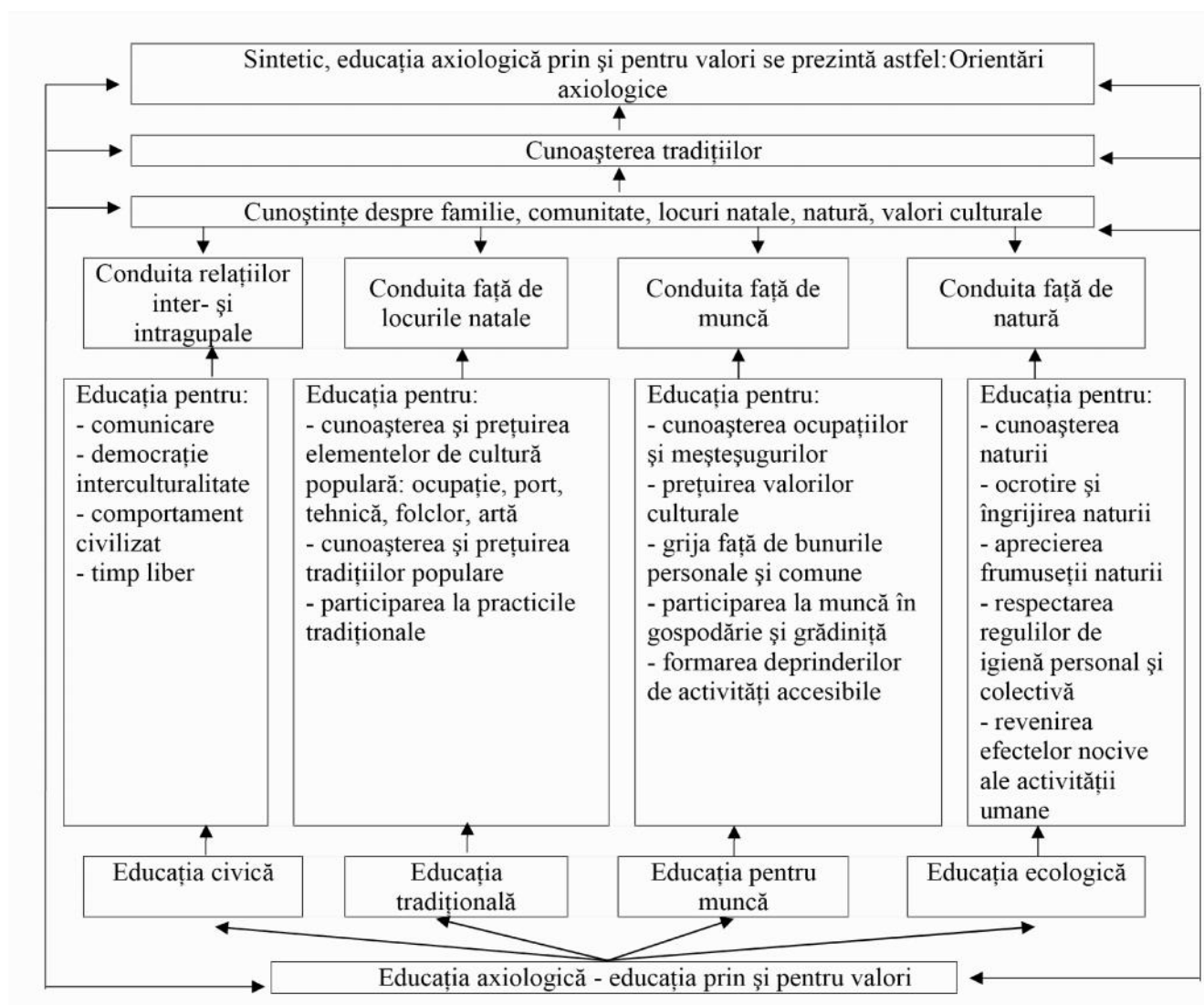

Fig. 3.11. Corelația educație axiologică - educația prin și pentru valori

Validarea experimentală a avut drept scop determinarea progreselor înregistrate de către preșcolari privind promovarea valorilor etnopedagogiei familiei. (Anexa 4).

În Tabelul 3.6 sunt elucidate rezultatele evaluării finale a copiilor grupului experimental și a celui de control la itemii *Ce tradiții populare cunoști?* și *Ce tradiții religioase cunoști?* (Tabelul 3.6).

Tabelul 3.6. Prezentarea comparativă a rezultatelor evaluării finale a grupului experimental și a celui de control pentru itemii 1, 2.

		<i>Ce tradiții populare cunoști?</i>		<i>Ce tradiții religioase cunoști?</i>	
		Au putut să numească tradițiile	Nu cunosc tradiții populare	Copii au numit mai multe sărbători religioase	N-au numit sărbătorile religioase
Constatare	Grup de control	58,82%	41,17%	68,62%	31,37%
	Grup experimental	58,82%	41,17%	68,62%	31,37%
Experiment	Grup de control	60,78%	39,22%	68,62%	31,37%
	Grup experimental	86,27%	13,73%	90,20%	9,8%
Evoluția nivelului de pregătire a copiilor		+27,45%	+27,44%	+21,58%	+21,57%

Evoluția nivelului de cunoștințe a copiilor în itemul *Ce tradiții populare cunoști?* este de 27,45%. Astfel, au putut să numească tradițiile populare 60,78% din audienții grupului de control și 86,27% din audienții grupului experimental; nu cunosc tradițiile populare 39,22% din audienții grupului de control și 13,73% din audienții grupului experimental. La itemul *Ce tradiții populare cunoști?* 68,62% din audienții grupului de control și 90,20% din audienții grupului experimental au numit corect mai multe sărbători religioase.

Tabelul 3.7. Prezentarea comparativă a rezultatelor evaluării finale a grupului experimental și a celui de control pentru itemii 3,4.

		<i>Părinții prin ce exemple te educă?</i>			<i>Bunicii prin ce exemple te educă?</i>		
		Părinții îi educă prin comportamentul adecvat din familie și societate	Au dat răspunsuri evazive	Au pledat pentru biserică, rugăciune, toleranță, iertare	Bunicii sunt mai atenți, binevoitori, îngăduitori	Au dat răspunsuri evazive	N-au răspuns
Constatare	Grup de control	21,56%	39,22%	39,22%	27,45%	39,2%	33,33%
	Grup experimental	21,56%	39,22%	39,22 %	27,45%	39,22%	33,33%

Experiment	Grup de control	23,52%	35,29%	41,17%	31,07%	37,03%	31,37
	Grup experimental	39,22%	13,73	47,06%	80,39%	11,76%	7,84
Evoluția nivelului de pregătire a copiilor		+15,7%	+21,56%	+6%	+49%	+25,25%	+23,53%

Analizând rezultatele chestionării la itemii *Părinții prin ce exemple te educă?* și *Bunicii prin ce exemple te educă?* s-a observat dinamică marcantă a nivelului de cunoștințe a copiilor. La întrebarea *Părinții educă copii prin comportament edcevat din familie și societate* au răspuns corect 23,52% din grupul de control și 39,22% din grupul experimental; 35,29% din grupul de control și 13,73% din grupul experimental au dat răspunsuri evazive; *au pledat pentru biserică, rugăciune, toleranță, iertare* au răspuns 41,17% din audienții grupului de control și 47,06% din audienții grupului experimental.

La itemul *Bunicii prin ce exemple te educă?* răspunsurile s-au repartizat în felul următor; la întrebarea *bunicii sunt mai atenți, binevoitori, îngăduitori* au răspuns 31,07% din audienții grupului de control și 80,39% din audienții grupului experimental; *au dat răspunsuri evazive* – 37,03% din audienții grupului de control și 11,76% din audienții grupului experimental; n-au răspuns la întrebare 31,37% din grupul de control și 7,84% din grupul experimental.

Cunoștințele înregistrate referitori la itemii ce demonstrează modele de educație, de asemenea au înregistrat o dinamică pozitivă. În itemul *Povestea ce educă?*, copiii au avut de răspuns la două întrebări, răspunsurile căror au fost: la întrebarea *Povestea educă, că binele învinge răul* 39,227% din audienții grupului de control și 76,47% din audienții grupului experimental au răspuns pozitiv. O mare importanță în educația copiilor, ei au văzut-o în poveștile lui Ion Creangă: 60,78% din audienții grupului de control și 23,52% audienții grupului experimental.

La itemul *Jocul ce educă?* 54,9% din audienții grupului de control și 43,14% din audienții grupului experimental au răspuns pozitiv la întrebarea că *Jocul va contribui la formarea morală a personalității*, iar 45,09% din audienții grupului de control și 56,86% din audienții grupului experimental au dat răspunsuri pozitive la ce *țin de colectivitate, grup*.

49,09% din grupul de control și 83,25% din grupul experimental au răspuns la itemul *Proverbul este o învățătură care vine din generațiile anterioare*; iar numărului persoanelor care nu cunosc nimic despre proverb s-a micșorat considerabil: de la 50,98% din grupul de control la 17,65% din audienții grupului experimental (Tabelul 3.8)

Tabelul 3.8. Prezentarea comparativă a rezultatelor evaluării finale a grupului experimental și a celui de control pentru itemii 5,6 și 7

		Povestea: ce educă?		Jocul: ce educă?		Proverbul: ce educă?	
		Povestea educă, că binele învinge răul	Poveștile scrise de Ion Creangă	Vor contribui la formarea morală a personalității	Diverse răspunsuri cîtin de colectivitate grup	Este o învățătură care vine din generațiile anterioare	Nu știu nimic despre proverbe
Constatare	Grup de control	39,22%	60,78%	52,94%	47,06%	45,09%	54,9%
	Grup experimental	41,2%	58,82	52,94%	47,06%	47,06%	52,94%
Experiment	Grup de control	39,22%	60,78	54,9%	45,09%	49,09%	50,98%
	Grup experimental	76,47%	23,52%	43,14%	56,86%	83,25%	17,65%
Evoluția nivelului de pregătire e a copiilor		+36%	+37,26%	+11,76%	+11,77%	+31,16%	+32%

La itemul *Vizionezi TV?* 54,9% din audienții grupului de control și 52,9% privesc desene animate. emisiuni, filme; 41, 2% din audienții grupului de control și 39,22% din audienții grupului experimental preferă să se joace, de aceea rar privesc TV; 5.9% din audienții grupului de control și 9,8% din audienții grupului experimental sunt privați de TV, din cauză că le interzic părinții (Tabelul 3.9)

Tabelul 3.9. Prezentarea comparativă a rezultatelor evaluării finale a grupului experimental și a celui de control pentru itemul 8

		Vizionezi TV? (Ce te învață TV? Ce emisiuni privești? Numește eroii preferați)		
		Privesc desene animate, emisiuni și filme	Preferă să se joace, de aceea rar privesc TV	Sunt privați de TV, deoarece le interzice părinții
Constatare	Grup de control	54.9%	41.2%	5.9%
	Grup experimental	52.9%	45,09%	5,9%
Experiment	Grup de control	54.9%	41.2%	5.9%
	Grup experimental	50,98%	39,22%	9,8%
Evoluția nivelului de pregătire e copiilor		+4%	+2%	+3.96%

S-a înregistrat o dinamică pozitivă a cunoștințelor copiilor și la următorii itemi: *Despre aceste noțiuni ce vă spune educatoarea?* și *Ce calități vă educă tradițiile și folclorul?* Astfel, 58,82% din audienții grupului de control și 86,27% din audienții grupului experimental au menționat că *Educatoarele folosesc cel mai des: jocul și povestea*; 41,2% din audienții grupului de control și 13,73% din audienții grupului experimental au *dat răspunsuri evazive*; 41,2% din audienții grupului de control și 54,9% din audienții grupului experimental menționează că *Folclorul influențează educația copiilor*; 21,6% din audienții grupului de control și 17,64% din audienții grupului experimental *Cunosc unele specii din folclorul copiilor*; 37,3% din grupul de control și 27,45% din grupul experimental *Au venit cu mici deschideri despre tradiție: sărbători pascale, rugăciuni*.

Tabelul 3. 10. Prezentarea comparativă a rezultatelor evaluării finale a grupului experimental și a celui de control pentru itemul 9 și 10

		<i>Despre aceste noțiuni ce vă spune educatoarea?</i>		<i>Ce calități vă educă tradițiile și folclorul?</i>		
		Educatoarele folosesc cel mai des: jocul și povestea	Au dat răspunsuri evazive	Folclorul influențează educația copiilor	Cunosc unele specii din folclorul copiilor	Au venit cu mici deschideri despre tradiție: sărbătorile pascale, rugăciunile
Constatare	Grup de control	56,86%	43,14%	41,2%	21,6%	37,3%
	Grup experimental	56,86%	43,14	39,22%	23,52%	37,3%
Experiment	Grup de control	58,82%	41,2	41,2%	21,6%	37,3%
	Grup experimental	86,27%	13,73%	54,9%	17,64%	27,45%
Evoluția nivelului de pregătire a copiilor		+27%	+27,47%	+13,7%	+4%	+10%

Analizând datele chestionarului de mai sus, putem concluziona că preșcolarii, prin experimentul întreprins au înregistrat progrese considerabile în cunoașterea tradițiilor populare și a folclorului, *cunoștințe noi* despre ocupații, port, meșteșuguri, natură, muncă de creație, *aprecieri valorice* asupra frumosului din natură, a celui creat de om, asupra comportamentului, *comportamente în situații noi* (în familie, grădiniță, în relațiile cu persoane nou întâlnite, cu cei mari).

Efectele intervențiilor noastre au fost observabile. Copiii au dovedit interes pentru toate acțiunile întreprinse, au făcut progrese în comportamentul cerut de împrejurările mai mult sau mai puțin inedite și la mulți dintre ei s-a constatat influența producțiilor artistice percepute asupra activității de desen,

pictură, modelaj, colaj. Discuțiile cu copiii, în urma fiecăreia dintre acțiunile organizate, au dovedit anumite progrese în plan cognitiv, în aprecierea valorilor și în comportament. Cum era și de așteptat, cele mai însemnate progrese s-au dovedit a fi cele de cunoaștere. Este cel mai firesc lucru, de vreme ce momentul cunoașterii precede pe cel al aprecierii valorilor. Copiii trebuie mai întâi să cunoască producțiile culturale, ca să le poată aprecia și să se conducă după cerințele valorice.

Chestionarul următor a avut scop să determinăm nivelul de cunoștințe a educatoarelor din instituțiile preșcolare după formarea realizată. Astfel, în baza analizei chestionarelor, s-a constatat că s-au produs schimbări esențiale în rezultatul formării educatoarelor (Tabelul 3.11).

Tabelul 3.11. Prezentarea comparativă a rezultatelor evaluării finale a grupului experimental și a celui de control pentru educatori referitoare la tradițiile populare

Nr	Itemi	Răspuns	Constatare 44				Formare 44			
			Grup de control 44		Grup experimental 44		Grup de control 44		Grup experimental 44	
			Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
1.	Cunoașterea tradițiilor	Au o închipuire amplă despre tradițiile populare	18	40,9	19	43,2	19	43,2	24	54,5
		Cunosc unele tradiții populare	17	38,6	16	36,4	18	40,9	20	45,5
		Nu cunosc tradiții populare	9	20,5	9	20,5	7	15,9	0	0
2.	Aprecierea tradițiilor	Determină corect tradițiile	12	27,3	11	25,0	13	29,5	29	65,9
		Confundă tradițiile populare cu cele religioase	14	31,8	15	34,1	14	31,8	7	15,9
		Au o atitudine sceptică	12	27,3	11	25,0	12	27,3	8	18,2
		Nu au imediat	6	13,6	7	15,9	5	11,4	0	0
4.	Influența tradițiilor asupra	Influențează	11	25,0	10	22,7	13	29,5	21	47,7
		Nu influențează	4	9,1	5	11,4	4	9,1	0	0

	educației	Folosc tradițiile în activitate	15	34,1	14	31,8	15	34,1	23	52,3
		Nu folosesc tradițiile în activitate	10	22,7	9	20,5	10	22,7	0	0
		Fără răspuns sau răspuns evaziv	4	9,1	6	13,6	2	0,45	0	0

La itemul *Cunoașterea tradițiilor* au închipuire amplă despre tradițiile populare 54,5% din audienții grupului experimental după realizarea formării față de 43,25% din audienții grupului experimental la etapa de constatare; a crescut considerabil și numărul audienților, după formare, care cunosc tradițiile populare: 45,5% din audienții grupului experimental, față de 36,4% din audienții grupului experimental la etapa de constatare; s-a micșorat numărul educatorilor care nu cunosc tradițiile populare 0% după realizarea formării, față de 20,5% din numărul audienților grupului experimental la etapa de constatare.

Analiza rezultatelor itemului *Aprecierea tradițiilor* ne permite să concluzionăm, că determină corect tradițiile 65,9% din numărul audienților grupului experimental, după formare, față de 25,5% din numărul audienților grupului experimental la etapa de constatare; s-a redus mult numărul educatoarelor care confundă tradițiile populare cu cele religioase -15,9% din audienții grupului experimental după formare, față de 34,15% din audienții grupului experimental, la etapa de constatare; de asemenea, după formare, s-a redus numărul educatoarelor care aveau o atitudine sceptică față de tradiții – 18,2% față de 25,0%.

La itemul *Influența tradițiilor asupra educației* s-a observat că după formare a crescut esențial numărul educatoarelor care folosesc tradițiile populare în activitățile realizate - 52,3%; sa redus la minimum numărul formabililor după realizarea programului de formare, care nu folosesc tradițiile în activități – 0% față de 20,50% din numărul audienților grupului experimental la etapa de constatare; s-a mărit numărul audienților după formare, care recunosc influența tradițiilor populare asupra educației 47,7% din grupul experimental, față de 22,7 a etapei de constatare. (Fig.3.12)

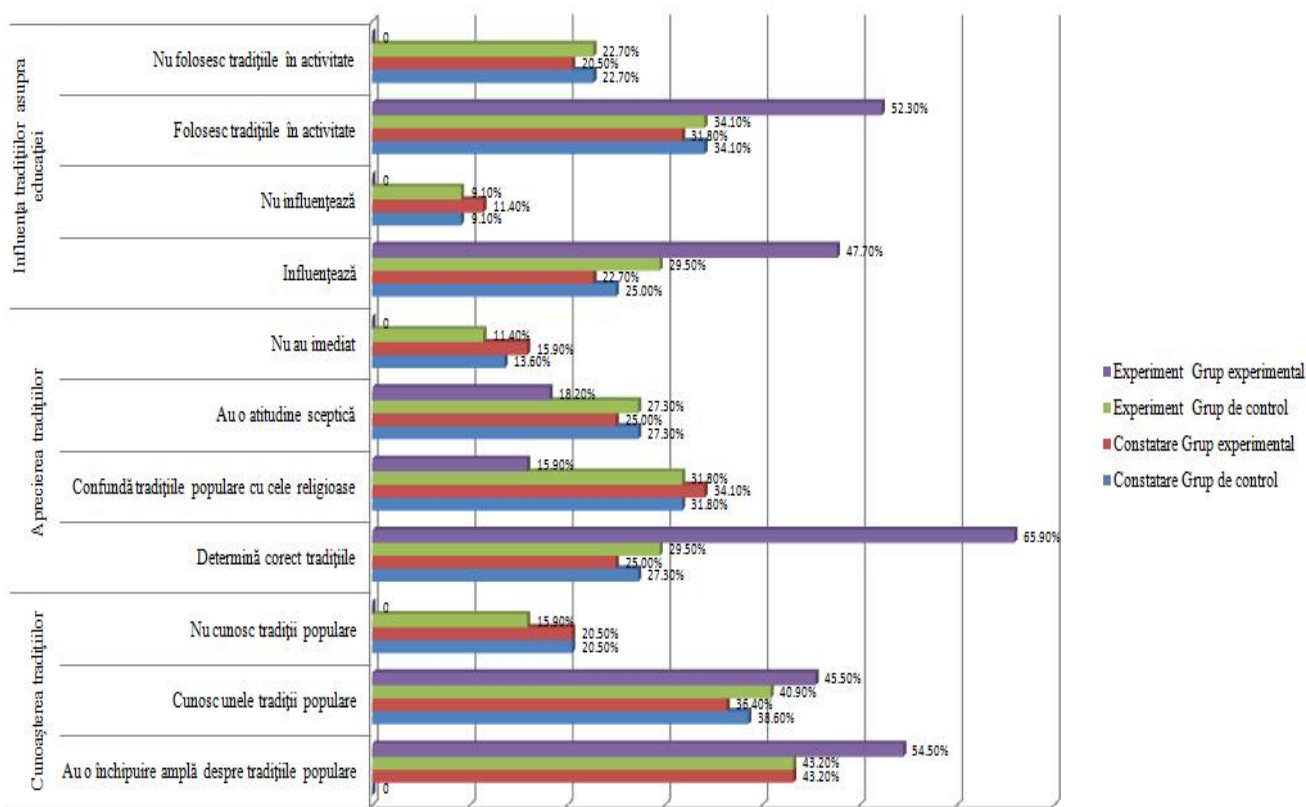

Fig. 3.12. Prezentarea comparativă a rezultatelor evaluării finale a grupului experimental și a celui de control a educatoarelor

Chestionarul următor, propus, a avut scopul să determine evoluția cunoștințelor educatoarelor în cunoașterea, aprecierea și influența folclorului asupra educației (Tabelul 3.12).

Analizând rezultatele evaluării și în acest caz se observă o creștere a cunoștințelor educatoarelor în cunoașterea, aprecierea și influența folclorului asupra educației, ceea ce se reflect pozitiv asupra evoluției cunoștințelor copiilor. Astfel, numărul educatoarelor din grupul experimental la întrebarea *Conștientizarea folclorului ca factor educativ* este 56,8% (25 educatoare); *Cunosc unele specii folclorice* 31,8% în comparație cu 25% din experimental de constatare; *Jocul și povestea sunt decisive în dezvoltarea personalității preșcolarului* – 50% față de 31,8%.

Tabelul 3.12. Prezentarea comparativă a rezultatelor evaluării finale a grupului experimental și a celui de control pentru educatori referitoare la folclor

Nr.	Itemi	Răspuns	Constatare 44				Formare 44			
			Grup de control 44		Grup experimental 44		Grup de control 44		Grup experimental 44	
			Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
1.	Cunoașterea folclorului	Conștientizează că folclorul este factor educativ	20	45,5	19	43,2	21	47,7	25	56,8
		Cunosc unele specii folclorice	8	18,2	11	25,0	8	18,2	14	31,8
		Jocul și povestea sunt decisive în dezvoltarea personalității preșcolarului	16	36,4	14	31,8	15	34,1	22	50,0
2.	Aprecierea folclorului	Determină corect valențele folclorice	14	31,8	13	29,5	15	34,1	33	75,0
		Confundă tradițiile cu folclorul	23	52,3	22	50,0	22	50,0	9	20,0
		Au o atitudine rezervată	7	15,9	9	20,5	7	15,9	2	4,5
		Nu valorifică valențele educative ale folclorului	0	0	0	0	0	0	0	0
3.	Influența folclorului asupra educației	Folclorul este temelia educației	17	38,6	16	36,4	18	40,9	29	65,9
		Influențează benefic	15	34,1	17	38,6	16	36,4	15	34,1
		Nu influențează	5	11,4	6	13,6	3	6,8	0	0
		Folosesc folclorul în activitate	24	54,5	25	56,8	24	54,5	35	79,5
		Nu folosesc folclorul în activitate	18	40,9	17	38,6	18	40,9	9	20,5

Determină corect valențele folclorice 75% din numărul educatorilor formați, în comparație cu 29,5% din experimentul de control; a scăzut considerabil numărul educatorilor care confundă tradițiile cu folclorul 20,00% din numărul total al educatorilor după formare, în comparație cu 50,0% din numărul educatorilor din experimentul de

constatare; 65,9% din numărul educatorilor după experimentul de formare consideră că *Folclorul este temelia educației*, în comparație cu 36,4% din numărul educatorilor din experimentul de constatare. După experimentul de formare a crescut numărul educatorilor care folosesc folclorul în activitate – 79,5% din numărul educatorilor și s-a micșorat numărul educatorilor (20,5%) care nu folosesc folclorul în activitate în comparație cu 38,6% din numărul educatorilor din experimentul de constatare (Fig.3.13).

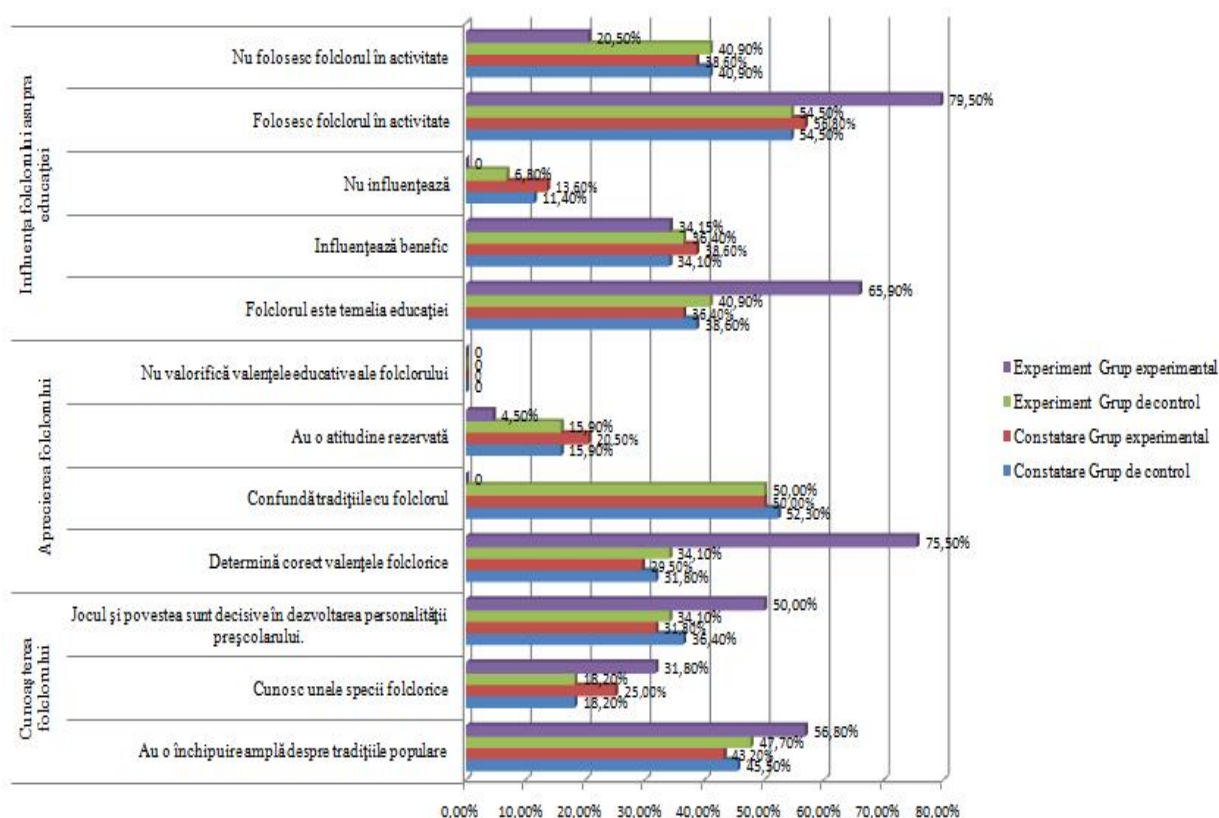

Fig. 3.13. Prezentarea comparativă a rezultatelor evaluării finale a grupului experimental și a celui de control a educatoarelor

Astfel, evaluarea competențelor profesionale ale educatorilor după activitățile de formare ne-a permis să evidențiem progresul obținut de aceștia în cunoașterea tradițiilor și folclorului. Am sesizat satisfacția educatorilor privind autoformarea profesională pe dimensiunea stimulării la copii a sentimentelor patriotice. Acțiunile experimentale de formare a educatorilor au condus la consolidarea reprezentărilor despre misiunea sa profesională de a transmite valorile naționale promovate prin folclor. Răspunsurile formulate de copii constituie un argument elocvent ca educatorii antrenați în experiment au conștientizat *importanța formării permanente a orientărilor axiologice a preșcolarilor prin valorile naționale* având ca suport metodologic *Curriculumul etnopedagogiei familiei* elaborat în cercetare.

3.5. Concluzii la Capitolul 3

Analiza literaturii cercetate a condus la ideea că:

Familia se dezvoltă având particularitățile sale menționate în care se reflectă pozițiile de trai ale poporului, particularitățile care s-au păstrat până în prezent: unele trăsături în aspectul acestora fiind formate din start, altele modificate. Nașterea și educația copiilor este o condiție necesară a păstrării poporului însuși deci familia e celulă a neamului [126, p.47].

Cultura toleranței în familie include: perceperea adecvată și conștientă a realității a particularităților familiei și capacitatea de a orienta în dirijarea acestora, libertatea de prejudecăți, acceptarea propriei persoane, a semenilor și a altora așa cum sunt cu deschidere spre colaborare, spiritul democratic în interacțiuni” [128, p.43] Cea mai mare avuție a unui neam sunt copiii și procesul pedagogic integrat care amplifică factorul educativ și sistemul de mijloace, capabil să creeze o armonie între conștiință, comportament și activitate conduce spre antrenarea de timpuriu a copiilor în procesul de educație, autoeducație. educație reciprocă, reeducare, asigurarea maximă a independenței copilului în procesul de educație; atitudinea diferențiată față de personalitate prin respectarea particularităților individuale de vârstă; cultul strămoșilor, al mamei și al copilului, *cultul omenescului*.

S-a constatat că modelul de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei, sistemică, formativă, curriculară și psihologică, este un subsistem pedagogic (teoretic și praxiologic) în cadrul sistemului de educație preșcolară.

Formele și modalitățile de formare a orientărilor axiologice la copiii preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei sunt dependente de particularitățile de vârstă ale copiilor și de valorile socialmente acceptate, ce trebuie transmise prin educație prin valorificarea creațiilor culturii populare, cu precădere din zona etnofolclorică locală.

Posibilitățile de valorificare ale acestui potențial sunt numeroase, urmând ca ele să fie identificate, utilizate și popularizate de: identificarea posibilităților de valorificare a *culturii populare* în formarea orientărilor axiologice la copii se poate realiza prin experimente expres organizate sau/și prin cunoașterea, promovarea și generalizarea practicilor eficiente ale educatoarelor în activitatea dedicată copiilor; experiența practicienelor este relativ bogată, dar insuficient cunoscută și stimulată; faptul că *basmelor*, *povestirile* și *legende* sunt mai accesibile copiilor de 6-7 ani, nu exclude posibilitatea și

necesitate folosirii și a celorlalte producții folclorice pentru formarea orientărilor valorice la această categorie de vârstă.

Rezultatele experimentului pedagogic la etapa de validare au confirmat ipoteza cercetării prin care am presupus, că formarea axiologică a preșcolarilor este posibilă prin resursele etnopedagiei familiei ca model al educației permanente în condițiile în care vor fi stabilite fundamentele epistemologice ale etnopedagogiei, identitatea etnică și mediul etnic fiind considerate valori ale etnopedagogiei familiei și dacă vor fi formate educatorilor reprezentările profesionale privind importanța tradițiilor și a folclorului pentru formarea orientărilor axiologice a preșcolarilor.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Formarea orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei reperează pe: aplicarea experienței educative a poporului din perspectiva social-istorică; cultura pedagogică tradițională ce dispune de un sistem, întrunind diverse *funcții, factori, metode și forme* ale educației; procesul de formare a personalității în pedagogia populară are un caracter integrat; eficiența ideilor culturii pedagogice tradiționale ne îndeamnă mereu la o activitate creatoare în procesul educațional. O educație axată pe trei dimensiuni temporale: de inițiere în problemele *trecutului*, ale *prezentului* și ale *viitorului* a Modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei; elaborarea și validarea experimentală a curriculumului *Etnopedagogia familiei ca model de educație permanentă* pentru educația preșcolară în vederea promovării culturii populare în spirit etnovaloric realizarea scopului și a obiectivelor cercetării și formularea următoarelor concluzii:

1. **S-a stabilit** că problema identității etnice poate fi soluționată începând cu vârsta preșcolară prin formarea *orientărilor axiologice* în baza valorilor etnoculturii, care este totalitatea fenomenelor elaborate de etnosul dat și obiectele vieții materiale și spirituale, creând specificul lui, ce își găsește reflectare în limbă deosebind un etnos de altul și în etnogeneza poporului (originea) este în sine baza genezei (nașterii) culturii lui, reflectate prin folclorul românesc *ca un sistem de norme morale* recomandabile pentru educația preșcolarilor și că pedagogia populară este nucleul formării axiologice, iar valorile spirituale promovate prin folclor, pot fi incluse într-un program de educație a idealului moral al poporului, ce îmbină simțul activ al umanismului, al onestității, al dragostei de muncă, al perfecțiunii intelectuale și al stimei față de oameni, devenind un pilon de bază al pedagogiei moderne în perspectiva formării orientărilor etnoculturale și interculturale la preșcolari.

În acest sens, pedagogia populară este o comoară inepuizabilă de înțelepciune populară, care educă individul în spirit național și general-umane, ceea ce favorizează formarea personalității în interacțiune cu alți membri ai societății [5, p.68].

2. **S-a demonstrat științific** că implementarea valorilor naționale în conținuturile *formării orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei* au contribuit la: stabilirea unei coerențe necesare între conținutul educației și mediul sociocultural, consolidarea identității culturale, promovarea valorilor sociale și culturale specifice, cunoașterea patrimoniului cultural al poporului, crearea unor deschideri spre alte culturi și alte sisteme de valori morale și estetice, satisfacerea nevoilor și aspirațiilor

naționale, condiție necesară pentru o democratizare veritabilă a societății contemporane din Republica Moldova.

Analizând factorii și metodele care influențează formarea identității etnice și impactul ei în societatea în care trăiește, distingem mecanismele de reglare a comportamentului social în societate de pe poziția conceptului de eu [30, p.48].

3. **S-a argumentat teoretic** că *capitalul etnocultural al familiei*, validat social și-a probat valabilitatea și dreptul la existență în diverse circumstanțe existențiale asigurând:

- *supraviețuirea* (funcționând ca un sistem interior de ghidare);
- *luarea deciziilor* (constituind o valoroasă sursă de informații și educație);
- *stabilirea limitelor* (trasând hotarele necesare pentru protejarea sănătății mentale a familiei în contextul patrimoniului cultural);
- *comunicarea nevoilor emoționale individuale printr-un vocabular specific familiei* (exprimând o gamă de emoții și sentimente etc.);
- *orientarea emoțională a familiei* (constructivă/pozitivă sau distructivă/ negativă);
- *unitatea și rezistența în timp a familiei* (mai ales, prin valorile afective universale);
- *autodeterminarea, autorealizarea, autoactualizarea și autoafirmarea partenerilor de cuplu* prin: bucuria conviețuirii în cuplu și satisfacția de viață și fericirea pe termen lung; perpetuarea în timp atât a valorilor afective moștenite, cât și a sistemului de valori create; consolidarea unui univers afectiv specific familiei derivat din familiile de origine ale partenerilor; fundamentul pe care se va crea spectrul afectiv al descendenților (*copiilor*), devenind astfel tradiții afective ale unor dinastii. Cheia succesului comunicării în relațiile interpersonale din familie sunt cunoașterea de către parteneri a nevoilor prioritare individuale: nevoile femeii (*nevoia de siguranță, nevoia de cămin și dorința de a avea copii*), nevoile bărbatului (*nevoia de respectare și apreciere a Eu-lui*) și că creația copiilor se structurează în mai multe categorii, având toate câteva elemente fundamentale comune: *tip de versificație, imagini poetice și maniera de alcătuire a întregului sistem ritmic și sonor, permanenta transformare și adaptare la cerințele spirituale ale copilului dintr-o epocă respectiv*. Jocul este o școală a vieții, care stimulează capacitatea de a trăi, o activitate complexă care reflectă lumea și societatea.

4. **A fost determinat faptul**, că mediul educațional are câteva funcții în dependență de punctele de examinare, ca o totalitate a posibilităților pentru educația, pentru dezvoltarea capacităților și a potențialului personalității; ca mijloc de formare și dezvoltare, când mediul educațional nu este numai dinspre pedagog, dar și dinspre copil. Dacă ultimul își alege sau își construiește mediul educațional, în acest caz copilul devine subiectul

autodezvoltării, iar mediul educațional – obiect de alegere și mediu; ca obiect de proiectare și modelare - astfel, mediul educațional al școlii concrete la început se proiectează teoretic, iar apoi practic se modelează în corespundere cu obiectivele educației, particularitățile specifice contingentului de copii și condițiile psihosociale și etnice; ca obiect al expertizei psiho-pedagogice și monitorizare, necesitatea cărora este dictată de dinamica permanentă a mediului educațional și a celui etnic.

Mediul etnic influențează nivelul de cultură generală a personalității, nivelul *educației interculturale*, nivelul toleranței *factorilor genotipici*, cât și a *factorilor etnopedagogici* dar și a tuturor factorilor naturali care există și funcționează independent de individ. Trăsătura specifică a micromediului constă în interacțiunea nemijlocită cu personalitatea. Pe de o parte, micromediul social este factorul, care accelerează sau încetinește procesul de autorealizare a personalității, pe de altă parte este o condiție necesară pentru dezvoltarea cu succes a acestui proces.

Familia se prezintă ca o moleculă a educației populare. Ea asigură individualizarea scopurilor și conținutul procesului educativ, ea creează condiții pentru dezvoltarea copiilor, pentru transmiterea experienței sociale a generațiilor [27, p.34].

5. *S-a validat experimental Modelul pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei* ca un subsistem pedagogic (teoretic și praxiologic) în cadrul sistemului de educație preșcolară din perspectivă sistemică, formativă, axiologică, curriculară și psihologică, concretizat prin prisma caracterului procesual al educației familiale a preșcolarilor prin valorificarea creațiilor culturii populare. Posibilitățile de valorificare a culturii populare sunt numeroase, urmând ca ele să fie identificate, utilizate și popularizate prin:

- identificarea posibilităților de valorificare a culturii populare în formarea orientărilor axiologice la preșcolari se poate realiza prin experimente expres organizate sau/și prin cunoașterea, promovarea și generalizarea practicilor eficiente ale educatorilor în procesul educației preșcolarilor.
- pentru folosirea cu eficiență a fiecărei categorii de producții folclorice se utilizează metode și mijloace determinate de gradul de abstractizare la care sunt realizate și adecvate particularităților de vârstă ale copiilor prin inițierea copilului în cultura națională, realizată în mod spontan în familie, activitate ce trebuie continuată și completată în forme variate și organizate după o metodologie științifică a gândirii concrete a copilului, de mare importanță pentru formarea sa valorică prin contactul direct cu valorile culturale.

6. **Prin cercetare s-a demonstrat** că *tradițiile de familie* nu pot fi despărțite de viața extrafamilială, de viața comunității de aceea accentuăm faptul că, *prin familie, copilul este parte a comunității și trăiește viața acesteia*. Prin relațiile dintre membrii familiei ce țin de evenimentele de viață personală etc., dar, în ultimă instanță, copilul este pregătit prin toată educația pe care o primește, tot pentru a trăi în comunitatea mai largă prin tradiția transmisă de la o generație la alta, prin diferite forme și conținuturi cuprinse în folclor, sfaturi, norme, cerințe etc. Conținutul de bază al educației preșcolarilor din perspectiva etnopedagogiei familiei se constituie din: povești populare românești; proverbe, zicătoare, jocuri; tradiții de familie; practici și experiențe populare.

Problema științifică soluționată în cercetare constituie formarea orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei prin elaborarea teoretică și validarea experimentală a Modelului pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei; elaborarea și validarea experimentală a curriculumului *Etnopedagogia familiei ca model de educație permanentă* pentru educația preșcolară în vederea promovării culturii populare în spirit etnovaloric.

Recomandări:

- Cercetarea poate servi drept suport pentru dezvoltarea concepției de educație națională în Republica Moldova.
- Curriculum-ul la Etnopedagogia familiei poate fi aplicat în instituțiile preșcolare pentru valorificarea potențialului existent al sistemului de educație populară și de implementare a axiologiei populare în formarea – dezvoltarea personalității preponderent de vârstă mică.
- *Modelul pedagogic de formare a orientărilor axiologice la preșcolari din perspectiva etnopedagogiei familiei* la preșcolarii de 6-7 ani poate fi aplicat în activitățile extradidactice și extrașcolare din instituțiile preșcolare și în învățământul primar.
- Programul experimental poate fi aplicat de către educatori cu adaptările de rigoare, în funcție de viziunea proprie asupra strategiei educative și de condițiile concrete în care aceștia își desfășoară activitatea.
- Inițierea copilului în cultura națională, realizată în mod spontan în familie, trebuie continuată și completată în forme organizate și după o metodologie științifică în instituția preșcolară
- Potrivit gândirii concrete a copilului, de mare importanță pentru formarea sa valorică are contactul direct cu valorile culturale, materiale, pornind de la cele locale.

- Cercetarea poate servi drept suport pentru alte medii educaționale în vederea creșterii eficienței procesului de socializare și dezvoltare a identității etnice.

BIBLIOGRAFIA

În limba română:

1. Andrei Al. Valori etice în basmul fantastic românesc. Relief românesc. București. 1979, 287 p.
2. Andrei P. Filosofia valorii. București: Academiei RSRL, 1945, 239 p.
3. Armașu E. Influența operelor folclorice moldovenești asupra dezvoltării copiilor de șase ani, Chișinău: Literatura artistică. 1989, 68 p.
4. Armașu T. *Metodica familiarizării preșcolarilor cu proverbe și zicători* <http://www.edunews.ro/wp-content/uploads/2015/11/Formarea-orientarilor-axiologice-la-prescolarii-de-6-7-ani.pdf> (vizitat, 01.02.2015).
5. Avram I., Silistraru N. Despre formarea copilului ca subiect valorizator, În Tradiționalism și modernism în educație: realitate și deziderate. Materialele conferinței științifice internaționale 28- 30 martie 2003, Ch., 97-102 p.
6. Avram I., Silistraru N. Folclorul, tradițiile de familie și contribuția lor la formarea orientărilor axiologice la copii de 6-7 ani. În: Analele Universității de Stat din Moldova, seria „Științe socioumanistice”, 2003, vol. 3, 104-108p.
7. Avram I. Etnopedagogia aplicată: formarea orientărilor axiologice la preșcolarii mari, Cluj-Napoca, Eurodidact, 2006, 183 p.
8. Avram I. Privire etnologică asupra educației copiilor preșcolari. În: Revista Învățământ Primar nr. 4. București, 2003, 34-36 p.
9. Avram I. Valorile etnopedagogice. Model al dezvoltării personalității preșcolarului de 6-7 ani. În: Revista de Filosofie și Literatură „Târnava” nr. 75. Târgu-Mureș, 2003, 47-48 p.
10. Baci S. Folclorul și istoria. În: Revista Familia, Școala, Societatea, nr 3. Ch., 1992, 22-25 p.
11. Baci S. Perspective curricular-etnopedagogice în căutarea valorilor uitate. Chișinău: Univers pedagogic, 2007, 104 p.
12. Badea E. Caracterizarea dinamică a copilului și a adolescentului (de la 3 la 17-18 ani) cu aplicație la fișa școlară. București: Tehnică, 1997, 203 p.
13. Balan D. Cartea înțelepciunii populare. București: Minerva, 1974, 121 p.
14. Baraliuc N. Sporirea procesului de socializare a preșcolarilor. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale. „Optimizarea învățământului în contextul societății bazate pe cunoaștere” Chișinău 2012, 543p.
15. Basmă. În: <http://forum.citatepedia.ro/index.php?action=printpage;topic=274.0> (vizitat, 23.04.2016).
16. Batâr D., Familia în dinamica societății. Sibiu: Universității „Lucian Blaga”, 2004, 170 p.

17. Băieșu N. Însemnătatea educativă a folclorului pentru copii. Chișinău: Știința, 1980, 89 p.
18. Băieșu N. Folclorul copiilor. Chișinău: Știința, 1978, 181 p.
19. Băieșu N. Folclorul ritualic și viața. Chișinău: Știința, 1981, 108 p.
20. Băran-Pescaru A. Parteneriat în educație familie-școală-comunitate. București: Aramis, 2004, 182 p.
21. Bărsănescu Ș. Unitatea pedagogiei contemporane ca știință. București: EDP, 1981, 288 p.
22. Blaga L. Ființa istorică. Cluj-Napoca: Dacia, 1977, 216 p.
23. Blaga L. Spațiul mioritic. În: <http://documents.tips/documents/lucian-bлага-spatiul-mioritic.html> (vizitat 26.03.2016).
24. Blaga L. Tipologia cunoașterii. București: Minerva, 1983, 316 p.
25. Blaga L. Trilogia Culturii. București: Ed. pentru literatură universală, 1969, 318 p.
26. Buzenco A. Etnopedagogia familiei. În: Revista Științe ale educației. nr.1, Ch.: UST, 2012, 63-69 p.
27. Buzenco A., Vlah M. Etnopedagogia familiei ca model de educație. Sesiune de comunicări. Sibiu, 2011, 45-53 p.
28. Buzenco A. Folclorul și tradițiile de familie și contribuția lor la formarea orientărilor axiologice la copii. În: Revista de științe socioumane. nr.2 (30), Ch.: UPS „Ion Creangă”, 2015, 102-112 p.
29. Buzenco A. Semnificații educative a culturii populare-model de educație. Ch.: UPS „Ion Creangă”, 2014, 63-66p.
30. Callo T. Școala științifică a pedagogiei transcendente. Chișinău: Pontos, 2010. 320 p.
31. Capcelea V., Esența și rolul tradiției în existența socială. Chișinău: Arc, 2011.
32. Caraman P. Studii de etnologie. București: Grai și Suflet-Cultura Națională, 1998, 414 p.
33. Carocostea D. Poezia tradițională română. București. 1969, 284 p.
34. Caunenco L., Miron L. Identitatea etnică. Chișinău. 1999, 112 p.
35. Cemortan S. Abecedarul preșcolarului. Chișinău: Ed. Iulian, 1997, 136 p.
36. Cemortan S. Cartea educatorului din grupa pregătitoare. Chișinău: Lumina, 1990, 284 p.
37. Cemortan S. Dicționarul celor mici. Chișinău: Universitas, 2004, 64 p.
38. Cemortan S. Teoria și metodologia educației verbal-artistice a copiilor (curs universitar). Chișinău: Ministerul Învățământului din R.M., UPS „I. Creangă”, IȘE, 2001, 202 p.
39. Chanteau J. Copilul și jocul. București: EDP, 1967, 249 p.
40. Chelcea S. Stereotipuri, reprezentări și identitate socială. Pitești: Universitarii, 2000, 249 p.
41. Chirilenco S., Cutasevici A. Ghid pentru perfecționarea modalităților de evaluare inițială a copiilor. Chișinău: Epigraf, 2005, 128 p.

42. Codul Educației al Republicii Moldova, 2014, 68 p.
43. Codul Familiei
[https://www.google.com/webhp?sourceid=chromeinstant&ion=1&espv=2&ie=UTF8#q=Codul+familiei%2C+nr+1316+din+26.10.2000%2C+Art+2\(3](https://www.google.com/webhp?sourceid=chromeinstant&ion=1&espv=2&ie=UTF8#q=Codul+familiei%2C+nr+1316+din+26.10.2000%2C+Art+2(3) – (vizitat, la 23.05.2016).
44. Cojocaru-Borozan M., Zagaievschi C., Stratan N. Pedagogia culturii emoționale. Ch., 2014, 200p.
45. Cojocaru-Borozan M., Mocanu N., Balțat L. Valorile culturii emoționale reflectate în înțelepciunea popoarelor lumii. Ch., 2014, 235 p.
46. Cojocaru V. Gh., Cojocaru V., Postică A. Diagnosticarea pedagogică din perspectiva calității educației. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, 192 p.
47. Comenius J. A. Didactica Magna. București: EDP, 1978, 182 p.
48. Constantinescu O., Stoian I. Din datina Basarabiei. Chișinău: Monitorul oficial, 1936, 50 p.
49. Cristea S. Dicționar de pedagogie. București: EDP, 2000, 340 p.
50. Cucoș C. Dimensiuni culturale și interculturale. Iași: Polirom, 2000, 288 p.
51. Cuznețov L. Dimensiuni psihopedagogice și etice ale parteneriatului educațional. Ch.: CEP UPS „I. Creangă”, 2002, 107 p.
52. Cuznețov L. Educația pentru familie din perspectiva educației permanente. Cadru conceptual și metodologic. Ch.: Primex-com SRL, 2013, 140 p.
53. Cuznețov L. Educație prin optim axiologic. Chișinău: Primex-com SRL, 2010, 159 p.
54. Cuznețov L. Etica educației familiale. Chișinău: ASEM, 2000, 297 p.
55. Cuznețov L. Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei. Ch.: CEP USM, 2008, 628 p.
56. Dave R. H., coord. Fundamentele educației permanente. București: EDP, 1991, 318 p.
57. Dewey J. Democrație și educație. București: EDP, 1973, 316 p.
58. Drăghinescu D. Din psihologia poporului român. București, 1990, 416 p.
59. Elkonin D. B. Psihologia jocului. București: EDP, 1980, 278 p.
60. Eminescu M. Literatura populară. București: Minerva. Ed. îngrijită de Murărașu. D., 1977, 380 p.
61. Eminescu M. Opere, vol. XIII, București, 1985 <https://invitatielaortodoxie.files.wordpress.com/2012/11/mihai-eminescu-opere-vol-xiii-publicisticc483.pdf> (vizitat 5.07.2016).
62. Evseev I. Jocurile tradiționale de copii (Rădăcini mitico-rituale). Timișoara: Excelsior, 1994, 286p.
63. Familia –factor existențial de promovare a valorilor etern-umane. Materialele conf. șt. int. Ch., 2012, 423 p.
64. Filip I. Rochița leneșă. Chișinău. 2009, 31 p.

65. Filip I. Miracolul scenei în arta populară. Teatrul popular din Basarabia și Bucovina de Nord. Afirmarea dramaticului și poetica sincretică. Chișinău: Editura Profesional service, 2011. 256p.
66. Folclor din Câmpia Sorocii. Ch.: Știința, 1989, 356 p.
67. Garștea N. Valențele competenței profesionale în activitatea cadrului didactic. În: Materialele conferinței științifice internaționale. vol. 1, Ch.: UST, 2010, 82-86 p.
68. Gavriliuc A. Psihologie intercultural. Iași: Polirom, 2011, 367 p.
69. Golubițchi S. Abordări interdisciplinare ale conținuturilor educației preșcolare. În: Revista educației timpurii și preșcolare din Republica Moldova. Grădinița Modernă. 2014, p.3-6
70. Golubițchi S. Conținuturi educaționale autentice pentru preșcolari. În: Revista educației timpurii și preșcolare din Republica Moldova. Grădinița Modernă, 2015, p.3-6
71. Golubițchi S. Copilăria-un univers de descoperit. În: Revista educației timpurii și preșcolare in Republica Moldova. Grădinița Modernă, 2015, p.3-6
72. Gorovei A. Folclor și folcloristică. Chișinău, Hyperion, 1990, 286 p.
73. Gusti D. Sociologia Militans –II. Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii. Iași: Editura Tipo Moldova, 2011, 396 p.
74. Hadârcă M. Perspectiva axiologică asupra educației în schimbare. În: Perspectiva axiologică asupra educației în schimbare. Ch., 2011, 23-34 p.
75. Hegel G.W. Prelegeri de filosofie a istoriei, București, Editura Academiei R.S.R., 1968, 198 p.
76. Iacob L-M. Etnopsihologie și imagologie. Sinteze și cercetări. Iași: Polirom, 2003, 251 p.
77. Ianioglo M. Formarea competențelor de comunicare asertivă la studenții din mediul academic multietnic. Autoreferat al tezei de doctor în pedagogie. Ch., 2013, 32 p.
78. Iluț P. Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihologie. Iași: Polirom 2006, 247 p.
79. Iorga N. Frumosul în concepția poporului, în Frumosul românesc în concepția și viziunea Poporului. București: Eminescu, 1977, 362 p.
80. Iroaie P. Omenia românească. Colecția „Convorbiri literare”, București, 1941, 147 p.
81. Ispirescu P. Legende sau basmele românilor. Craiova: Cartea Românească, 1988, 298 p.
82. Joja A. Filosofie și cultură. București: Minerva, 1975, 312 p.
83. Kant E. Despre frumos și bine. Volumul I și II. București: Editura Minerva. 1981, 257 p.
84. Lascu I. Formarea capacităților creative la elevii claselor primare din perspectiva experiențială. Autoreferat al tezei de doctor în pedagogie. Ch., 2009, 32 p.
85. Lengrand P. Introducere în educația permanentă. B.: EDP, 1973, 281 p.

86. Lutenco L., Buzenco A. Valori etnopedagogice ca modele de formare a culturii populare la elevi. În: *Arta și educația artistică. Revistă de cultură, știință și practică educațională*, Bălți, 2009, 69-75p.
87. Marin V. O serbare pentru fiecare sărbătoare. Ediția a IV-a. București: EDP, 2008, 180 p.
88. Mehedinți S. Poporul Viața românească. București, 1921, 260 p.
89. Mâslițchi V., Continuitatea în formarea competențelor lingvistice la copii de vârstă preșcolară mare și școlară mică. Autoreferat 2012.
90. Mocanu L., Gînju S. ș.a. Didactica educației preșcolare. Ch.: UPS „Ion Creangă”, 2012, 222 p.
91. Narly C. Educație și ideal. București: Casa școalelor, 1927, 214 p.
92. Ovcerenco N. Formarea atitudinii responsabile față de maternitate la adolescente. Autoreferatul tezei de doctor. Ch., 2003, 26 p.
93. Pann A. Povestea vorbii. București: Albatros, 1973, 282 p.
94. Papadima O. Ipostaze ale iluminismului românesc. București: Minerva, 1975, 283 p.
95. Papuc L., Suveică T. Iubirea de țară, neam și curajul în proverbele și maximile popoarelor lumii. vol. 3, Chișinău, 2000, 216 p.
96. Patrașcu D. Cuget și zbucium. Ch., 2014, 267 p.
97. Pârvan Vl. Scrieri. București: Științifică și Enciclopedică, 1981, 367 p.
98. Pâslaru Vl. Abordarea epistemică a educației axiologice. În: *Perspectiva axiologică asupra educației în schimbare*. Ch.: Print Caro, 2011, 6-22 p.
99. Pâslaru Vl. Principiul etno-cultural al învățământului din R. Moldova. În: *Revista de pedagogie*, nr.8, București, 1999, 77-81 p.
100. Pâslaru Vl. Principiul pozitiv al educației. Studii si eseuri pedagogice. Ch.: Civitas, 2003, 320 p.
101. Pâslaru Vl. Valoare și educație axiologică: definiție și structurate. În: rev. *Didactică Pro* nr.1 (35), 2006, p.
102. Proverbe și zicători. Ch.: Știința, 1981, 312 p.
103. Rădulescu-Motru C. Etnicul românesc. București: Fundației România de mâine, 1999, 183p.
104. Rădulescu-Motru C. Psihologia poporului român. București: Paideia, 1937, 245 p.
105. Salade D Dimensiuni ale educației. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1998. 232 p.
106. Samanati L. Potențialul formativ al parteneriatului grădiniță-școală în educația literar-artistică. Autoreferatul tezei de doctor. Ch., 2013, 32 p.
107. Silistraru N. Abordări ale integrității identității etnice. În: *Concepte și strategii de dezvoltare a învățământului contemporan*, Materialele conf. șt. int., Ch., 2004, 150 p.

108. Silistraru N. Aspecte filozofice în pedagogia populară. Filozofia educației-imperative, căutări, orientări. În: Simpozionul internațional, ed. a 5-a, Ch.: UPS „I. Creangă”, 1997, 78-83 p.
109. Silistraru N. Etnopedagogie (curs), Ch., Centrul Editorial al USM, 2003, 267 p.
110. Silistraru N. Etnopedagogia românilor din Moldova în contextual științei pedagogice, Ch., 1996, 189 p.
111. Silistraru N. Educație pentru identitate etnică. În: Perspectiva axiologică asupra educației în schimbare. Chișinău: Print Caro, 2011. 180 p.
112. Silistraru N. Valori ale educației moderne. Ch.: Ed. Combinatului Poligrafic, 2006, 176 p.
113. Silistrau N., Buzenco A. Educația permanentă-o continuitate a educației tradiționale. Iași: Kreaticon, 2011, 218-222 p.
114. Silistrau N., Buzenco A. Cultura populară – model de educație și consiliere a părinților. În: „Arta și educația artistică”, Bălți, 2013, 31-38 p.
115. Silistrau N., Buzenco A. Factorii etnopedagogici ca model de educație permanentă, Sesiune de comunicări „Copilul de la cunoaștere la modelare”, Sibiu, 30.04.201. 135-147 p.
116. Silistrau N., Buzenco A. Modele etnopedagogice de educație a copilului preșcolar: În revista: „Arta și educația artistică”, Bălți, 2012, 68-79 p.
117. Silistraru N., Golubițchi S. Activitățile educaționale-formă specifică de realizare a conținuturilor în instituția preșcolară. În: Revista educației timpurii și preșcolare din R.M., Grădinița Modernă, 2014, 11-13 p.
118. Silistraru N., Golubițchi S. Formarea preșcolarului ca subiect valorizator. În: Revista educației timpurii și preșcolare din R.M., Grădinița Modernă, 2014, 6-7 p.
119. Silistraru N., Golubițchi S. Modalități de cunoaștere a copilului-preșcolar. În: Revista educației timpurii și preșcolare din R.M., Grădinița Modernă, 2015, 9-11 p.
120. Silistraru N., Golubițchi S. Socializarea copilului preșcolar. În: Revista educației timpurii și preșcolare din Republica Moldova. Grădinița Modernă, 2015, 11-14 p.
121. Simister C. J. Jocuri pentru dezvoltarea inteligenței și creativității copiilor. Iași: Polirom, 2011, 268p.
122. Stănciulescu E. Sociologia educației familiale. Iasi: Polirom, 1998, 422 p.
123. Stoian S., Petre Al. Pedagogie și folclor. București: EDP, 1978, 318 p.
124. Șerbănescu B. Valori naționale și educaționale. București: Universității. Carol Davilă, 2000, 383p.
125. Ștefănuță P., Folclor și tradiții populare, vol. 1-2, Ch.: Știința, 1991, 66 p.

126. Tomilina L., Buzenco A. Abordări ale identității etnice. În: Experiențe didactice și psihopedagogice de succes. Simpozion internațional, ed. II-a. Constanța, 2011, 46-50 p.
127. Țenovici D., Bulgaru E., Gusti D. Cronologia vieții și operei. În: http://restitutio.bcub.ro/bitstream/123456789/305/1/zz%20Dimitrie_Gusti.pdf (vizitat la 25.05.2015)
128. Țurcan L. Pedagogia toleranței. Ghid metodologic. Ch., 2013, 157 p.
129. Vâgotski L. S. Opere psihologice alese. vol. 2. București: EDP, 1972, 309 p.
130. Vianu T. Filozofia culturii. București, 1944, 114 p.
131. Vrasmas E. Consilierea și educația părinților. București: Aramis, 2002, 176 p.

În limba rusă:

132. Бороноев А. О., Павленко В. Н. Этническая психология. СПб, 1994, 288 с.
133. Бромлей Ю.В., Марков Г.Е. Этнография. Москва: ЁЁ Media, 2012, 319 с.
134. Волков Г. Чуваска народная педагогика. Москва, 1958, 244 с.
135. Волков Г. Народная педагогика. Москва, 1999, 216 с.
136. Григорьев В. М. Этнопедагогика игры. Монография. Москва: Спутник, 2009, 289 с.
137. Дробижева Л. М., Толерантность и рост этнического самосознания: Пределы совместимости. От толерантности к согласию. Москва, 1997, 78-94 с.
138. Крысько В.Г. Этнопсихология и межнациональные отношения. Курс лекций. Москва: Изд-во Экзамен, 2002, 448 с.
139. Кукушин В. С. Этнопедагогика: Учеб. Пособие. Москва: Изд-во Московского психолого-социального института, 2002, 249 с.
140. Лесгафт П.Ф. Избранные педагогические сочинения. Москва, 1988, 498 с.
141. Народная мудрость и знания о ребенке. Этнография детства: Сб. фольклорных и этнографических материалов/ Запись, сост. и аннотация Т.М. Науменко. Москва: Центрполиграф, 2001, 318 с.
142. Насырова М.Б. Этнопедагогика и этнопсихология. Оренбург: ОГПУ. 2006, 187 с.
143. Розанов В.В. Семья как истинная школа//Сумерки просвещения. Москва, 1990, 314 с.
144. Силистрару Н. Этнопедагогика молдаван в контексте научной педагогики. Кишинев, 1997, 188 с.
145. Силистрару Н. Этнопедагогика молдаван. Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук в виде научного доклада. Москва, 1997, 71 с.
146. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология Москва: Изд-во ФСПЕНТ ПРЕСС, 2003.
147. Ушински К. Человек как предмет воспитания. Москва, 2000, 172 с.

ANEXE

Anexa 1

**MINISTERUL EDUCAȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT ION CREANGĂ
CATEDRA ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI**

**FORMAREA AXIOLOGICĂ LA PREȘCOLARI DIN PERSPECTIVA
ETNOPEDAGOGIEI FAMILIEI
(Curriculum experimental)**

Autor: Aurelia Buzenco,

CHIȘINĂU, 2015

Recomandată în ședința catedrei

Proces nr. _____

din _____ 2014

Aprobată de Senatul UST Creangă

Proces verbal nr. ____ din _____ 2015

Chișinău, 2015

Preliminarii

Renașterea conștiinței naționale devenită un imperativ al timpului e chemată să soluționeze problema salvării culturii și renașterea tradițiilor naționale. Devine o oportunitate ca masterandul să se pătrundă de aceste *valori general-umane* care renovează și perfecționează procesul educațional din *perspectiva creației populare orale*.

Naționalul și general-umanul nu se exclud cum, de obicei, se trata în epoca anterioară, ci sunt două dimensiuni ale educației reciproc corelate dialectic prin factori biologici, psihologici și sociali. Nu se poate educa un om abstract, ci un om care aparține unei sau altei națiuni. Fiecare popor își are un ideal al omului, care *devine scopul final al educației*.

Exprimarea naționalului se susține prin *apartenența individului la o anumită comunitate*, tradiție, solidaritate firească de grup, deoarece acestea sunt capabile să păstreze și să transmită valorile. Oricât de coerent și de cristalizată ar fi *identitatea națională*, acest fapt nu înseamnă că exponenții națiunii date au aceleași trăsături, de multe ori judecățile întâlnindu-se și concurând cu prejudecățile.

Cultura nu este doar *multiaspectuală*; ea este și *multifuncțională*. Există *deosebiri importante interculturale și interpersonale* ale indivizilor și ale comportamentului acestora. În acest sens se pot evidenția astfel de dimensiuni ale culturii precum:

- individualismul / colectivismul (orientarea spre idealurile individuale sau colective);
- treapta toleranței de la normele culturale;
- treapta evitării certitudinii și necesității în reguli formale;
- feminismul / masculinismul (nota calității în cultură prin prezența stereotipurilor pentru femei și bărbați);
- aprecierea naturii ființei umane ca „bună” și „amestecată”;
- dificultatea culturii, măsurarea diferenței ei;
- controlul emoțional, măsura expresivității emoționale permise;
- apropierea contactelor (distanțele și atingerile permise în timpul comunicării);
- distanța dintre individ și „putere” (măsura inegalității persoanelor „de sus” și a celor „de jos”);
- contextualitate înaltă / contextualitate mică, maximalizare / minimalizare și deosebirile în comportare în dependență de situație;
- dihotomia om / natură (măsura în care omul domină natura, supunerea naturii de către om sau viața în armonie cu natura).

Aceste argumente ne conduc spre etnopedagogia familiei care facilitează înțelegerea fenomenelor familiei, *traiului* și a idealurilor în educație.

Folclorul constituie unul din principalele mijloace educative ca *experiență pedagogică* a poporului.

Obiectivele generale

Obiectivele disciplinei derivă din orientările etnopsihologice și etnosociale și esența pedagogiei populare care include principalele categorii de cunoștințe și competențe de valorificare și aplicare care vor conduce educatorii și părinții la:

- valorificarea potențialului existent al sistemului de educație tradițională;
- capacitatea de a valorifica și de aplica tezaurul național în educarea copiilor;
- randamentul și competențele educatorului de implementare a axiologiei populare în formarea-dezvoltarea personalității preponderent de vârstă mică;
- finalitățile preconizate prin studierea disciplinei Cercetarea empirică „Entopedagogie” educatorul să fie capabil:
- să cunoască importanța socială și educațională a valorificării și implementării axiologiei populare în sistemul educațional;
- să cunoască și să înțeleagă teoriile educației populare ca modele de educație populară, ca modele de educație permanentă a personalității;
- să dezvolte, să aplice și să integreze cunoștințele și competențele cercetării empirice (etnopedagogice) în domeniul educațional;
- să înțeleagă că:
 - pedagogia populară este un proces firesc, o parte integrantă a vieții poporului;
 - fiecare se naște nepotul cuiva și moare bunic;
 - educația începe de la cultul mamei, cultul copilului, cultul strămoșesc;
 - la nivelul popular niciodată nu apar conflicte interetnice,
- să însușească logica înțelepciunii populare;
- să poată utiliza eficient metodele și mijloacele educației populare;
- să poată aplica metodic valorificării folclorului și tradițiilor din perspectiva educațională;
- să identifice și să analizeze genurile și speciile folclorice ca un ansamblu al educației din toate timpurile.

Tematica și repartizarea orientativă a orelor

1.	Etnopedagogia familiei ca știință a educației	2
2.	Sistemul etnopedagogic al familiei	2
3.	Programul etnopedagogic al familiei: patrimoniu, tradiții, moștenirea culturală ca model de educație	2
4.	Particularitățile educației populare în familie	2
5.	Factorii și funcțiile etnopedagogiei familiei	2
6.	Familia – celulă incipientă în educația națională. Mediul etnic al copilului	2
7.	Bunicii mei	2
8.	Mama și „școala maternă”. Tatăl – educator. Tipuri de relații familiale	2
9.	Dimensiunile educației din perspectiva etnopedagogiei familiei	2
10.	Metodele și mijloacele educației populare în familie	2
11.	Educația identității etnice, eticheta națională.	2
12.	Impactul culturii populare a educației: tendințe și orientări în familia contemporană	2
13.	Etnopedagogia familiei versus educației permanente	2
	În total	26

MODULE

Obiectivele de referință	Unități de conținut
- să definească și să explice conceptul de etnopedagogie a familiei; - să dezvăluie interferența pedagogiei populare cu etnopedagogia familiei; - să identifice locul și rolul etnopedagogiei familiei în educația permanentă; - să caracterizeze succint 2-3 metode de studiere a etnopedagogiei familiei - să caracterizeze fenomenul etnopedagogiei familiei.	I. Etnopedagogia familiei ca știință a educației • Conceptul de etnopedagogie a familiei • Etnopedagogia familiei și pedagogia populară • Metodele și izvoarele etnopedagogiei și etnopedagogiei familiei • Abordare etnopedagogică a fenomenelor vieții poporului dinspre familie
- să identifice specificul educației naționale în contextul etnopedagogiei familiei; - să explice esența sistemului etnopedagogiei familiei ca izvor al educației permanente; - să descrie sistemul culturii etnice ca fenomen general-uman; - să conștientizeze libertatea și dragostea față de om în contextul etnopedagogiei familiei.	II. Sistemul etnopedagogic al familiei • Caracterul etnic al pedagogiei populare în contextul etnopedagogiei familiei • Educația națională și unitatea culturii pedagogice etnice spre etnopedagogia familiei • Sistemul etnopedagogiei familiei ca model de educație permanentă • Etnopedagogiei familiei ca pedagogie a libertății și a dragostei față de om.
- să descrie criteriilor procesului etnopedagogic; - să dezvăluie caracterul etnic al progresului educației populare; - să înțeleagă specificul educației etnoculturale;	III. Programul etnopedagogic al familiei: patrimoniu, tradiții, moștenire culturală ca model de educație • Esența programului educației în familie • Caracterul etnic al progresului educației

- să conștientizeze moștenirea etnopedagogică a generalului-uman.	populare • Educația etnoculturală din perspectiva continuității generațiilor și a etnopedagogiei familiei • Moștenirea pedagogică a general-umanului - patrimoniu al omenirii în cultura educației tradiționale
- să explice fenomenul educației populare; - să caracterizeze particularităților pedagogiei populare cu exemple: - caracterul firesc; - caracterul permanent; - începutul timpuriu al educației; - caracterul experienței populare în educație; - caracterul complex al educației; - caracterul de improvizare în educație prin valorile populare: știința/cunoștințe; arta /frumosul; religia /credința/ ; educația /dragostea.	IV. Particularitățile educației populare în familie • Fenomen unic al educației populare • Particularități specifice ale pedagogiei populare • Metode și particularitățile de vârstă și individuale în educația copiilor în familie • Valorile educației populare.
- să caracterizeze factorilor educației populare în bază de exemple: (natura, jocul, cuvântul, comunicarea, viața cotidiană, tradițiile, arta, religia, credințele și esența lor morală, exemplul ideal); - să descrie funcțiile educației populare în familie cu exemple: - formarea deprinderilor de a îndeplini orice muncă; - deprinderea meșteșugurilor naționale; - educarea unei moralități umane și a unor trăsături de caracter volitive; - dezvoltarea facultăților intelectuale; - educarea spiritului gospodăresc în toate; - educația sentimentului sfânt de dragoste față de popor.	- V. Factorii și funcțiile etnopedagogiei familiei • Esența factorilor educației populare în familie: (natura, jocul, cuvântul, comunicarea, viața cotidiană, tradițiile, arta, religia, credințele și esența lor morală, exemplul ideal); • Funcțiile educației populare în familie: - formarea deprinderilor de a îndeplini orice muncă; - deprinderea meșteșugurilor naționale; - educarea unei moralități umane și a unor trăsături de caracter volitive; - dezvoltarea facultăților intelectuale; - educarea spiritului gospodăresc în toate; - educația sentimentului sfânt de dragoste față de popor.
- să descrie particularitățile etnice ale familiei; - să dezvăluie continuitatea generațiilor în educație; - să caracterizeze familia din perspectivă etnopsihopedagogică; - să descrie funcțiile / familiei din perspectivă populară.	VI. Familia - celula incipientă în educația națională. Mediul etnic al copilului • Particularitățile etnice ale familiei • Continuitatea (unitatea) celor trei generații • Etnopsihopedagogia familiei în educație • Funcțiile familiei ca model de educație din perspectiva educației populare
- să cunoască numele bunicilor, profesia lor, locul lor de trai, adresa; să distingă particularitățile bunicilor; - să relateze despre activitatea profesională;	VII. Buncii mei (după Cuznețov) Bunicul, bunica și nepoții. Relația dintre bunici și nepoți. În ospetie la bunici. Ocupațiile bunicilor. Poveștile bunicilor. Sfaturile bunicilor. Chipul buncii și al bunicului. Bunica e mama mamei/tatălui.

- să numească ocupațiile bunicilor; mamei; - să descrie deosebirile dintre bunică și bunic;	Bunicul e tata mamei/tatălui. Activitatea profesională a bunicilor. Bunicii sunt creștini adevărați.
- să caracterizeze rolului părinților în educația copiilor; - să descrie particularităților de vârstă și individuale ale copiilor; - să identifice și să caracterizeze mediul etnic al copilului; - să exemplifice relațiile dintre școală și familie în educația populară; - să conștientizeze „cultul mamei”, „cultul strămoșilor”, „cultul familiei”, „cultul mândriei naționale” în educație ca metodă decisivă.	VIII. Mama și „școala maternă”. Tatăl – educator. Tipuri de relații familiale • Mama și tata - primii educatori. • Particularitățile de vârstă și individuale ale copiilor • Mediul etnic al copilului • Relația: familie – grădiniță • Cultul și cultele educației ce țin de familie
- să demonstreze dimensiunile educației care încep de acasă; - să argumenteze expresia: de ce omul este valoare supremă a lumii; - să caracterizeze dimensiunile educației populare (morală, intelectuală, tehnologică, estetică) - să descrie sistemul etnic al educației fizice, a jocurilor populare și tradiționale	IX. Dimensiunile educației din perspectiva etnopedagogiei familiei • Dimensiunile educației își au începutul în educația populară familială • Omul ca valoare supremă a lumii • Caracteristica dimensiunilor educației din perspectiva populară(morală, intelectuală, tehnologică, estetică) • Sistemul etnic al educației fizice, jocurile populare, tradițiile
- să explice conceptul de metodă și mijloc în educația populară familială; - să caracterizeze metodele și mijloacele educației populare în familie; - să aplice exemplele prin unitatea factorilor, metodelor și mijloacelor în cadrul formelor de educație populară în familie.	X. Metodele și mijloacele educației populare în familie • Metodă, procedeu și mijloc în educația populară familială • Caracteristică succintă a metodelor și mijloacelor educației populare • Relația factor, metodă, mijloc în educația populară familială
- să definească și să explice noțiunile de <i>etnic</i>, <i>identitate etnică</i>, <i>etichetă națională</i>; - să descrie virtuțile general-umane ale creștinismului; - să descrie cu exemple, tradiția - etichetă la moldoveni; - să conștientizeze eticheta: copiii sunt avuția unui neam.	XI. Educația identității etnice, eticheta națională • Noțiunea de etnic, identitate etnică, eticheta națională • Dragostea față de copii ca fenomen general-uman veșnic • Virtuțile general-umane ale creștinismului • Tradițiile - etichetă la moldoveni
- descrierea formelor funcționării pedagogiei populare actuale; - să comenteze cultura populară a educației; - să dezvăluie caracterul democrat și umanist al pedagogiei familiei în; - expunerea viziunii proprii în problema abordată.	XII. Impactul culturii populare a educației: tendințe și orientări în familia contemporană • Formele funcționării pedagogiei populare premise ale educației permanente • Semnificația culturii populare a educației familiale și tendințe ale educației permanente • Caracterul democrat și umanist al

	pedagogiei familiale în context etnopedagogic
- să conștientizeze relația etnopedagogia familiei ca model de educație permanentă; - să caracterizeze relația dintre etnopedagogia familiei și educație permanentă ca o unitate integră; - să comenteze cu exemple esența parteneriatului grădinița de copii și familie ca nucleu al educației permanente	XIII. Etnopedagogia familiei versus educația permanentă • Etnopedagogia familiei condiție și factor al educației permanente; • Parteneriatul dintre grădinița de copii și familie-model de educație permanentă

Obiectivele de referință se elaborează în baza obiectivelor generale, transdisciplinare și se exprimă în termeni de acțiune concretă, vizând integritatea cunoștințelor, capacităților și atitudinilor de valorificare și aplicare a potențialului „comorii naționale” a educației cu deschideri spre formare de competențe.

Conținutul disciplinei constituie sistemul teoriilor, conceptelor, principiilor, formelor, metodelor structurale în module din perspectivă curriculară.

Conținuturile au un caracter sistematic, pertinent, transdisciplinar, coerent. Funcția de bază a conținuturilor - realizarea obiectivelor generale, de referință și a celor operaționale.

Strategii metodologice de realizare

„Etnopedagogia familiei” vizează valorificare, însușire, aplicare și evaluare a procesului de educație în familie din perspectivă populară.

Dimensiunile conceptului de etnopedagogie familiei și educația populară țin de principii, legi și legități etnopsihopedagogice cu accentul pe strategii de valorificare și aplicare a înțelepciunii poporului în educație.

Acestea vizează atitudinilor educatorilor și părinților în realizarea obiectivelor preconizate și a conținuturilor din perspectiva factorilor și a condițiilor educației populare.

Importanța conceptului de etnopedagogie familiei este semnificativă prin evidențierea contribuții teoretice și practice.

Sugestii de evaluare a rezultatelor educației

„Etnopedagogia familiei” vizează proiectare, realizare și evaluare a educației familiei din perspectivă populară.

Dimensiunile conceptului de educație populară ce țin de principii, legi și legități includ valorificarea potențialului existent al sistemului de educație tradițională. Acestea vizează abilitățile educaților în realizarea obiectivelor preconizate și a conținuturilor în activitatea grădiniței și familiei din perspectiva pedagogiei populare ca un proces firesc, ce propun modele de educație permanentă a personalității copilului.

Chestionar pentru preșcolari

1. Ce știi despre folclor?
2. Ce tradiții populare cunoști?
3. Ce tradiții religioase cunoști?
4. Părinții prin ce exemple te educă?
5. Bunicii prin ce exemple te educă?
6. Povestea: ce educă?
7. Jocul: ce educă?
8. Proverbul: ce educă?
9. Vizionezi TV? (Ce te învață TV? Ce emisiuni privești? Numește eroii preferați.
10. Despre aceste noțiuni ce vă spune educatoarea?
11. Cele despre care am vorbit ce calități vă educă?

Chestionar pentru educatori

1. Cum educă folclorul?
2. Interpretați un proverb?
3. Caracterizați succint 2-3 tradiții.
4. Cum vedeți relația: folclor și tradiție?
5. Povestea ce educă?
6. Vedeți vreo relație între și pedagogie?
7. Cum înscrieți jocul în folclor și tradiție?
8. Numiți cele mai importante valori folclorice.
9. Numiți 5-6 calități ale personalității copilului care le considerați importante.

Glosar

Aculturare - proces de adaptare la o nouă cultură pe care îl parcurge individul sau grupul provenit dintr-un anumit mediu, atunci când ajunge în contact nemijlocit cu noul mediu socio-cultural; proces de modificare a cunoștințelor și comportamentelor, conturate în familie, prin asimilarea unei culturi, de regulă superioară din punct de vedere calitativ, socialmente recunoscută, în urma unui contact prelungit și sistematic cu acesta (în cazul nostru, în contact cu cultura școlară).

Acțiune educativă - este exercitată de către agenții educației familiale în mod intenționat, conform unui scop, prin intermediul unui instrumentar special în funcție de situația reală.

Agent educativ - concept ce desemnează orice actor/ individ sau colectivitate, care participă în educație, contribuind la formarea personalității umane. Deseori se utilizează ca sinonim al educatorului.

Antroposocial - exprimă originea comună a comunităților etnice, adică prezintă contactelor strânse între culturile naționale în trecutul preistoric, intercalarea elementelor de cultură materială și spirituală.

Atitudini educative - concept ce desemnează o stare mintală neurofiziologică, constituită în experiență, care exercită o influență dinamică asupra individului, pregătindu-l să reacționeze într-un anumit mod la diverse situații și influențe.

Basmul - permite dezvoltarea puterii indivizilor de generalizare a sensurilor firești pe care le pot primi unele fapte reale de viață.

Bunicii - reprezintă categoria de persoane vârstnice, rude foarte apropiate, de sânge (excepție fac cei adoptivi) cu părinții copiilor care sunt nepoții lor, femeia sau bărbatul luați în raport cu nepoții săi.

Comicul popular - are menirea de a scoate în evidență tot ceea ce este urât și rău în societate cu intenția, ca prin vocea râsului, să se aplice corecția, restabilindu-se în acest fel echilibrul moral.

Comunicativ - exprimă așa o comunitate, care a devenit posibilă în urma extinderii diapazonului de comunicare cu alte comunități etnice.

Conștiinciozitatea - reflectă corespunderea comportamentului real al membrului etnic obligațiilor sale funcționale, corespunderea comportamentului și a activității indicațiilor normative care funcționează în rol de tradiții, obiceiuri, opinii de grup și constituie deopotrivă cu alte caracteristici modul de viață al grupului etnic.

Competența axiologică - puterea subiectului de a evalua stimulii culturali și a integra într-un sistem axiologic care să-i asigure autonomie culturală.

Competențe parentale - presupun mobilizarea unui ansamblu de resurse: cunoștințe, abilități, priceperi, experiențe, atitudini, capacități ce-i permit părintelui să-și realizeze eficient rolurile sale în raport cu copilul.

Cultul strămoșilor - înseamnă nu numai prețuirea lui Ștefan cel Mare și Sfânt, al Viteazului care a făptuit unirea, este și prețuirea părinților și moșilor care s-au săvârșit dintre noi, dar ne-au lăsat pe noi, ne-au lăsat limba, obiceiurile și înțelepciunea.

Cultură - totalitatea produselor materiale și spirituale ale muncii omului; ansamblu de fenomene socio-umane care apar ca produse cumulative ale cunoașterii și apreciate ca valori.

Cultura posfigurativă - apariția generației de vârstă a treia, a bunicilor. Ea conserva și perpetuează valorile și tradițiile legate de familie, de educația copiilor, sărbătorilor în familie, relația părinți-copii, relația bunici-nepoți etc. Prin esența și funcționalitatea sa, cultura posfigurativă asigură selectarea, transmiterea adevăratelor valori socio-umane și oferă stabilitatea proceselor psihosociale.

Cultura familiei - reprezintă totalitatea valorilor materiale și spirituale pe care le posedă și promovează aceasta ca instituție socială. Valorile materiale sunt bunurile economice de care dispune familia, iar valorile spirituale rezidă în cunoștințele pe care le dețin membrii familiei, virtuțile, convingerile, tradițiile, modele comportamentale ale părinților, copiilor, bunicilor și atitudinile acestora.

Disciplinaritate - se manifestă în atitudinea membrului etnic față de limitările normative: rațiunea și justetea cerințelor față de respectarea originii etnice.

Dispoziția etnică - focalizează în sine convingerile, concepțiile, opiniile oamenilor referitor la istoria și viața contemporană a comunităților etnice și interferența ei cu alte popoare, oameni de alte naționalități.

Dragobetele - Zeu tânăr al Panteonului autohton cu dată fixă de celebrare în același sat, dar variabilă de la zonă la zonă (24 și 28 februarie; 1 și 25 martie), patron al dragostei și bune dispoziții pe plaiurile românești.

Educație axiologică - educație prin și pentru valori autentice, validate ca atare de o anumită practică social - culturală. Are ca finalitate accederea la cultură, formarea capacității de valorizare și de creație a educaților.

Educația familială - se referă la acțiunea de a crește și educa unul sau mai mulți copii, desfășurată cel mai adesea în grupuri familiale de către adulți, părinții copiilor respectivi.

Etnocultura - este totalitatea fenomenelor elaborate de etnosul dat și obiectivele vieții materiale și spirituale, fiind specificul lui, care își găsește reflectare în limba, deosebind un etnos de altul. Aici trebuie remarcat, ca etnogeneza (originea poporului) este în sine baza genezei (nașterii)

culturii lui.

Euristic - exprimă comunitatea, care este dictată de necesitățile individuale ale personalității, tendințele ei obiective de a găsi cele mai acceptabile norme de organizare a activității vitale, capacității ei de autoactualizare a comportamentului.

Exigența - reprezintă gradul atitudinii convenite a membrului etnic și social, care reglează comportamentul și activitatea.

Familia - reprezintă o formă complexă de relații biologice, sociale, materiale și spirituale între indivizii legați prin căsătorie, sânge sau adopțiune.

Formalizare - este determinată de specificul relațiilor interpersonale ale purtătorului rolului dat, unele roluri presupun stabilirea atât a unor relații formale, cât și neformale.

Generație - este una dintre cele mai vechi realități prin care s-a explicat comportamentul uman de asimilare și transmitere a culturii, prin care se delimitează vârsta tatălui de cea a fiului.

Identitate etnică - apartenența la o anumită etnie, emoția identității sale cu o comunitate etnic și distingerea de altele.

Identitate națională - se susține prin *apartenența individului la o anumită comunitate*, tradiție, solidaritate firească de grup, numai aceasta fiind capabile să păstreze și să transmită valorile.

Identitate socială - tensiunea și distincția dintre individ și “altul generalizat” este ceea care a reprezentat fondul.

Inculturare - proces de asimilare a culturii, realizată în familie, constatând în învățarea formelor de comportament admise de grupul din care individual face parte și de adoptarea unui tip de comportament socialmente dezirabil.

Influențe educative - parvin de la fiecare membru al familie ca agent al educației familial, reprezentând o expresie direct a relațiilor ce se stabilesc în interiorul familiei și a modelelor comportamentale pe care le oferă agenții educației familiale.

Jocul - exprimă relații complexe între copii și reflect unele particularități psihologice specifice vârstei.

Mediul - reprezintă un factor important al educației, autoeducației și educației reciproce a generațiilor în creștere. Din fragedă copilărie, micuțul începe să deprindă, să învețe toate de la cei mai mari. El n-ar putea înțelege fără ajutorul și participarea unui om matur la ce sunt bune obiectele din mediu ambiant, n-ar putea descoperi predestinația lor socială. Cu cât copilul e mai mic, cu atât mai mult are nevoie de ajutor și conducere din partea adulților. Prezența particularităților naționale de grup raportată la stiluri educaționale se reflectă asupra copiilor de diferite naționalități.

Mediu etnopedagogic - pentru prima dată în R: Moldova tratat de către noi ca parte a mediului

pedagogic, care înconjoară personalitatea, influențând asupra dezvoltării ei pozitive, prezentând în sine totalitatea tuturor în concepția despre lume a oamenilor, comportamentul lor, tradițiile populare, ritualuri, obiceiuri, folclor, sărbători, existență etc.

Model - structură formalizată folosită pentru înțelegerea unui ansamblu de fenomene între care există anumite relații.

Modelare (a personalității)- 1. Proces de formare a personalității prin intervenția factorilor educative. 2. Educarea personalității unui elev spre a corespunde unui model (educative, etnic, social).

Modelizare - acțiune de a concepe, de a stabili modele.

Modul de dobândire - depinde de aceea cât de necesar este acest rol pentru persoană. Acestea sunt practic toate rolurile legate de profesie și toate realizările omului.

Morala populară - cuprinde norme de comportare, cimentate și cerute de înțelepciunea poporului. Ca și alte forme ale conștiinței sociale - religia, știința, arta, filosofia, morala este condiționată și determinată de existența socială, de condițiile de viață ale omului, înglobate în creația populară orală, ca mereu valoare națională, ca educația tradițională, izvor inepuizabil de idei și conținuturi educative acumulate pe parcursul secolelor.

Motivația - depinde de nevoile și motivele persoanei. Diferite roluri sunt condiționate de diferite motive. Fiecare comunitate etnică își formează concepțiile proprii despre cum trebuie ea să se prezinte și se străduie să le mențină în conștiința națională, să le exprime în tradiții, fapte și relații între reprezentanții poporului său.

Nivelul emoțional - fiecare rol poartă în sine anumite posibilități de manifestare emoțională a subiectului dat.

Orientarea axiologică - capacitate de a ști încotro, spre ce valori să te îndrepti.

Parteneriatul educativ - reprezintă o formă de unificare, sprijin și asistență a influențelor educative formale exprimă o anumită abordare umanistă, pozitivă și democratică a relațiilor educative axate pe sporirea calității educației și a formării personalității copilului.

Povața - este una din metodele răspândite în pedagogia populară. Ea presupune valorificarea experienței de muncă acumulată și atestată în proverb, cugetări, maxime. Prin povață mesajul educativ este codificat într-o expresie lingvistică cu o puternică încărcătură morală.

Proverbele - sunt criterii de dimensiuni reduse, izvorâte din experiența de viață a maselor ce redau în mod concis, sub forma unor expresii finite din punct de vedere gramatical și logic, constatări, aprecieri, povești, sfaturi cu valoare general recunoscută.

Relația bunici-nepoți – constituie o legătură naturală, afectivă, puternică; o intimitate lipsită de constrângeri și reglementări normative. Îngrijirea celor mici de către aceștia se află în centrul

tranzacțiilor dintre generații, sub semnul îndatoririi și al dăruirii, asigurând astfel, baza identitară, fundamentală pentru descendenții lor și totodată funcția de transmitere a etnosului familial.

Responsabilitatea - se descoperă prin intermediul coincidenței intereselor și tendințelor membrilor colectivității entice în procesul de acceptare a responsabilităților față de rezultatele activității comune.

Rolurile active - sunt condiționate de o situație social concretă și sunt îndeplinite în momentul de față.

Rolurile dobândite – asimilate în procesul socializării și etnizării.

Rolurile latente - ne se manifestă în situația de față.

Rolurile prescrise - condiționate de vârstă, gen, naționalitate.

Rugămintea - cu ajutorul ei se solicită oamenilor îndeplinirea benevolă a unei sarcini, lăsându-le totodată libertatea de a decide în legătură cu momentul și modul ei de îndeplinire. Spre deosebire de ordin rugămintea constă în solicitarea acceptării autonome a cerinței, de aceea refuzul îndeplinirii nu poate fi pedepsit, nu trebuie însă să se ajungă aici.

Sînzienne - reprezentări fantastice în alaiul Sînziennei sau Drăgaicei, zeiță agrară celebrată la solstițiu de vară, când se împărguiesc lanurile de grâu și înflorește planta ce-i poartă numele (Sînziana sau Drăgaica).

Snoava - reprezintă un îndreptar de moravuri, fiind în același timp o reflectare a moralei populare. Tot ceea ce se întâmplă în snoavă vine să corecteze defectele oamenilor, să îndrepte ceea ce este rău în societate, instituind în acest fel valorile morale ale adevărului și dreptății.

Socializare - proces prin care individual, însușindu-și limba comunității și interiorizând norme, valori și modele de comportament, devine membru al acestei comunități. Se realizează prin influența hotărâtoare a familiei, școlii, instituțiilor culturale, prin sistemul de practice și valori sociale din comunitățile date.

Socializarea - este un proces psihosocial de transmitere, asimilare a atitudinilor, valorilor, concepțiilor sau a modelelor de comportament specific unui grup sau unei comunități în vederea formării, adaptării sau integrării sociale a unei persoane.

Sorcovă - obicei al copiilor, structurat după modelul colindelor, de invocare a divinității vegetației pentru sănătatea și belșugul persoanelor sorcovite în dimineața zilei de Anul Nou.

Spiritul colectiv - se caracterizează printr-un șir de exponenți proprii activității comunității entice dar care dispune de un grad diferit de manifestare.

Spiritul critic - caracterizează atitudinea față de neajunsuri și contribuie la corectarea devierilor, apărute atât în organizarea activității comune cât și în relațiile interpersonal.

Spiritul de economie- descoperă unitatea părților social și gospodărească a activității de viață a

subiectului etnic, intermediază atitudinea membrilor comunității entice față de procesul și rezultatele activității sale și are rolul exponentului de cultură economică și educație.

Stereotipuri entice- le este caracteristică o deosebită funcție de protecție etnică , ce acționează atât asupra individului în parte, cât și la nivelul întregului etnos. În formarea stereotipurilor entice la copii, un rol important îl joacă reprezentanții generațiilor în vârstă, iar în calitate de exemplu de socializare inițială servește familia.

Tradițiile de familie - sunt un remediu efectiv în educația de familie. Tradițiile (lat. Tradițio-transmitere) sunt formate pe parcursul istoriei și se transmit din generație în generație normele comportamentului, obiceiuri, principii, relații, idealuri ce sunt veridice. În calitate de memorie colectivă, tradițiile sunt o parte din conștiința etnică.

Valoare - însușirea unor lucruri, fapte, idei de a corespunde necesităților sociale și idealurilor generate de acestea; dintre lucruri, fapte, idei, pe de o parte și necesitățile sociale istoricește condiționate pe de altă parte. Se identifică cu normele fundamentale ale societății globale sau ale diferitelor comunități umane.

Valorizare - atitudinea, faptul, relația prin care subiectul, societate sau individ, confer valoare unui obiect sau unei reprezentări mentale.

Valori familiale - constituie bunurile familiei sau standard de evaluare/ apreciere a propriului comportament în cadrul familiei și față de familie; valorile familiale pot fi spiritual și material. Resursele umane: părinții, bunicii, copii, de asemenea reprezintă valori umane.

Zâne - păpușă confecționată din lut, cârpe, crenguță de pom îmbrăcată din cârpe, sinonimă cu Caloianul, substituit ritual al solului inițiat de ceata feminină pentru a fi trimis pe apă sau sub pământ (înhumat sau “dat pe apă”), la divinitatea adorată să dezlege ploile.

Zicătorile - sunt expresii figurate fără sens finit, sunt folosite și anumite context, ele limpezesc sensul. Ele au menirea de a conferi enunțului oral sau scris expresivitatea și plasticitate.

DECLARAȚIA

privind asumarea răspunderii

Subsemnata, Buzenco Aurica, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez, că în caz contrar, urmează să suport consecințele, în conformitate cu legislația în vigoare.

Buzenco Aurica

10.04.2017

CURRICULUM VITAE

Numele de familie și prenumele: **Buzenco Aurica**

Data, anul nașterii: **19. 12. 1972**

Locul nașterii: **Republica Moldova, satul Furceni, raionul Orhei**

Cetățenia: **Republica Moldova**

Studii:

2010-2015	Studii doctorale la Catedra de științe ale educației, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău;
2008- 2010	Studii de masterat în Științe ale educației, specializarea Management educațional, Facultatea Formare Continuă a cadrelor didactice și acelor cu funcții de conducere, UPS „Ion Creangă” din Chișinău;
2006- 2007	Studii de masterat în psihologie, specializarea Psihpedagogie Specială, Facultatea Pedagogie și Psihopedagogie specială, UPS „Ion Creangă” din Chișinău;
2001-2006	Studii superioare UPS „Ion Creangă” din Chișinău, Facultatea Pedagogie și Psihopedagogie specială, specialitatea psihopedagogie și logopedie
1980-1990	Studii medii generale, școala medie din satul Furceni, raionul Orhei;

Stagii de formare continuă

2007-2008	Cursuri de recalificare la limba franceză, la IȘEM;
August 2006	Cursuri de formare “Deprinderi de viață”, Liceul Teoretic „A. Russo”, or. Orhei.

Participări la foruri științifice (naționale și internaționale)

Lucrări științifice publicate:

Articole în reviste științifice din Registrul Național al revistelor de profil, categoria C

1. Modele etnopedagogice de educație a copilului preșcolar. În: Arta și educația artistică. Revista de cultură, știință și practică educațională, 2012, nr. 2, p. 68-79 (în colaborare).
2. Valori etnopedagogice ca modele de formare a culturii populare la elevi. În: Arta și educația artistică. Revista de cultură, știință și practică educațională, 2013, nr. 2 (22), p. 90-98 (în colaborare).
3. Cultura populară-model de educație și consiliere a părinților. În: Arta și educația artistică. Revista de cultură, știință și practică educațională, 2013, nr. 2 (22), p. 31-36 (în colaborare).

4. Folclorul și tradițiile de familie și contribuția lor la formarea orientărilor axiologice la copii.
În: Revista de științe socio-umane, 2015, nr.2 (30), p. 102-112.

Articole în reviste științifice aflate în proces de editare

5. Etnopedagogia familiei. În: Revista Științe ale educației, 2012, nr. 1, p. 63-69.

Articole în culegeri științifice

6. Semnificația educativă a culturii populare – model de educație. În: Probleme actuale ale științelor umanistice. Analele științifice ale doctoranzilor și competitorilor. Vol. XIII. Partea II. Chișinău: Tipogr. UPS „Ion Creangă”, 2014, p. 125-140.

Materiale la forurile științifice

• **conferințe internaționale**

7. Etnopedagogia familiei ca model de educație. În: Copilul de la cunoaștere la modelare. Sesiune de comunicări. Sibiu: Centrul Județean de Resurse și de Asistență Educațională, 2011, p. 45-53 (în colaborare).
8. Factorii etnopedagogici ca modele de educație. În: Copilul de la cunoaștere la modelare. Sesiune de comunicări. Sibiu: Centrul Județean de Resurse și de Asistență Educațională, 2011, p. 135-148 (în colaborare).

Domeniile de interes

științific:

Pedagogie generală, psihologia, psihopedagogia specială

Activitatea profesională:

2002-prezent	Gimnaziul Camencea, raionul Orhei, profesor de limba franceză, director adjunct pentru educație
2007- 2011	Lector, Catedra Științe ale educației, Facultatea Pedagogie, UPS „Ion Creangă”, Chișinău

Adresa electronică: buzencovaleria@gmail.com

Tel. 068787695